

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ORTA ÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI**

**AŞERE-İ MÜBEŞŞERENİN EVLİLİKLERİ VE
BOŞANMALARI**

NAİME DUYMUŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN
PROF. DR. AHMET GÜZEL**

KONYA-2024

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	Naime Duymuş		
	Numarası	21810501018		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Tarih Anabilim Dalı / Orta Çağ Tarihi Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	☒	
		Doktora	☐	
Tezin Adı	Aşere-i Mübeşşerenin Evlilikleri ve Boşanmaları			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Naime DUYMUŞ

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Naime Duymuş		
	Numarası	21810501018		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Tarih Anabilim Dalı / Orta Çağ Tarihi Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	☒	
		Doktora	☐	
Tezin Adı	Aşere-i Mübeşşerenin Evlilikleri ve Boşanmaları			

Hız. Peygamber'in eşleriyle birlikte yaşadığı örnek hayat Müslümanlar için büyük önem taşırken, aynı şekilde rivayetlerde yaşarken cennetle müjdelenen meşhur 10 sahâbînin hayatı da Müslümanlar için değerlidir. Resulullah'ın ve bu sahâbîlerin örnek alınacak yaşamları İslâm tarihçileri tarafından araştırma konusu olmuştur. Yapılan çalışmalarda Aşere-i Mübeşşere olarak bilinen sahâbîlerin hayatları ve aileleri genel olarak ayrıntılı şekilde incelenmiştir. Ancak Allah'ın en sevmediği helal olarak adlandırılan boşanmanın insanlar nazarında hoş karşılanmayan bir fiil olmasından dolayı, sahâbîlerin boşandığı iddia edilen eşleri hakkında çok fazla çalışma yapılmamıştır. Çalışmada ele alınan bu mesele hakkında, rivayetlerin çeşitliliği göz önünde bulundurularak Resulullah'ın ve sahâbenin örnek şahsiyet olmaları dikkate alınmıştır. Bu çerçevede kısaca Resulullah'ın zifaf gerçekleşmeden önce ve zifaf gerçekleşikten sonra boşadığı iddia edilen eşlerinden bahsedilip sahâbenin boşanmasıyla alakalı tespit edilen rivayetler neden ve sonuçlarıyla değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmelerde sahâbenin evliliklerinde ortaya çıkabilecek zorluklara karşı sergilediği tutum, evlilikte kadın ve erkeğin dikkate alması gereken önemli konular, dikkatsiz davranışların yol açabileceği olumsuz sonuçlar, Câhiliye Dönemi adetlerine dayalı evliliklerinin İslâm'la nasıl yeniden şekillendiği ve dinî yaşamlarının hanımları ile olan ilişkilerine etkileri gibi hususlarla karşılaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *İslâm Tarihi, Hız. Peygamber, Aşere-i Mübeşşere, 4 Halife, Nikâh, Boşama.*

ABSTRACT

Öğrencinin	Adı Soyadı	Naime Duymuş		
	Numarası	21810501018		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Tarih Anabilim Dalı / Orta Çağ Tarihi Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	✓	
		Doktora		
Tezin Adı	Marriages and Divorces of the Ashar-e Mubashara			

The exemplary life that the Prophet lived with his wives holds great significance for Muslims, as does the life of the famous 10 Companions who were promised paradise while still alive, according to various narrations. The lives of the Prophet and these Companions, who serve as models to be emulated, have been the subject of research by Islamic historians. In these studies, the lives and families of the Companions known as *Ashara Mubashara* have generally been examined in detail. However, due to the fact that divorce, which is described as the most disliked permissible act by Allah, is seen as an undesirable action in the eyes of people, there has not been much research conducted on the wives of the Companions who were said to have divorced. In this study, taking into consideration the diversity of narrations on this issue, the exemplary character of the Prophet and the Companions has been emphasized. Within this framework, a brief mention is made of the Prophet's wives whom he is claimed to have divorced both before and after consummation, and the reasons and consequences regarding the wives of the Companions who were said to have been divorced are evaluated. These evaluations explore the attitudes the Companions exhibited toward the difficulties that might arise in marriage, important issues that both men and women should consider in marriage, the negative outcomes that could result from careless behavior, how marriages based on the customs of the pre-Islamic period were reshaped by Islam, and how their religious lives affected their relationships with their wives.

Keywords: *Islamic History, Hz. Prophet, Ashara-i mubashara, the 4 Caliphs, Marriage, Wedding, Divorce.*

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR DİZİNİ	vii
ÖN SÖZ	viii
GİRİŞ	1
I. Araştırmanın Konusu ve Problemi	1
II. Araştırmanın Sınırlılıkları	1
III. Araştırmanın Amacı	2
IV. Araştırmanın Önemi.....	2
V. Araştırmanın Kaynakları	3
VI. Araştırmanın Yöntemi	5
VII. Tanımlar.....	5
A. Aile Kavramı ve Tanımları.....	5
B. Boşanma Kavramı ve Çeşitleri	7
VIII. Hz. Peygamber'in Aile Hayatı	10
BİRİNCİ BÖLÜM	34
AŞERE-İ MÜBEŞŞERENİN EVLİLİKLERİ	34
1.1. Aşere-i Mübeşşere Olarak Bilinen Sahâbîler	34
1.2. Aşere-i Mübeşşere İçinde Hulefâ-i Râşidîn ve Eşleri	35
1.2.1. Hz. Ebû Bekir.....	35

1.2.1.1. Kuteyle bint Abdüluzzâ	37
1.2.1.2. Ümmü Rûmân bint Âmir	37
1.2.1.3. Esmâ bint Umeys	38
1.2.1.4. Habîbe bint Hârice	39
1.2.2. Hz. Ömer b. el- Hattâb	39
1.2.2.1. Zeyneb bint Maz'ûn	40
1.2.2.2. Ümmü Külsûm bint Cervel	41
1.2.2.3. Kureybe bint Ebû Ümeyye el-Mahzûmî	41
1.2.2.4. Ümmü Hakîm bint el-Hâris b. Hişâm el-Mahzûmî,	41
1.2.2.5. Cemîle bint Âsım b. Sâbit	42
1.2.2.6. Âtike bint Zeyd b. Amr b. Nüfeyl	43
1.2.2.7. Ümmü Külsûm bint Ali b. Ebû Tâlib	44
1.2.3. Hz. Osman b. Affân	45
1.2.3.1. Rukiyye bint Muhammed	46
1.2.3.2. Ümmü Külsûm bint Muhammed	47
1.2.3.3. Fâhite bint Gazvân	48
1.2.3.4. Ümmü Amr bint Cündeb b. Amr	48
1.2.3.5. Fâtıma bint Velîd b. Muğîre	49
1.2.3.6. Ümmü'l-Benîn bint Uyeyne b. Hısn	49
1.2.3.7. Remle bint Şeybe b. Rebîa	50
1.2.3.8. Nâile bint Ferâfısa	50
1.2.4. Hz. Ali b. Ebû Tâlib	50
1.2.4.1. Fâtıma bint Muhammed	52
1.2.4.2. Ümmü'l-Benîn bint Hizâm	53
1.2.4.3. Leylâ bint Mes'ûd	54
1.2.4.4. Esmâ bint Umeys	54
1.2.4.5. Ümâme bint Ebû'l-Âs	55
1.2.4.6. Ümmü Saîd bint Urve b. Mes'ud	55
1.2.4.7. Muhayyât bint İmriü'l-Kays	56
1.3. Aşere-i Mübeşşere İçerisindeki Diğer Sahâbîler ve Eşleri	56

1.3.1. Talha b. Ubeydullah	57
1.3.2. Zübeyr b. Avvâm	58
1.3.3. Abdurrahman b. Avf	60
1.3.4. Sa'd b. Ebû Vakkâs	62
1.3.5. Ebû Ubeyde b. Cerrâh	64
1.3.6. Saïd b. Zeyd	66
İKİNCİ BÖLÜM.....	68
AŞERE-İ MÜBEŞŞERENİN BOŞANMALARI.....	68
2.1. Aşere-i Mübeşşere İçinde Hulefâ-i Râşidîn'in Boşadıkları Eşleri.....	68
2.1.1. Hz. Ebû Bekir'in Boşadığı Eşleri.....	69
2.1.2. Hz. Ömer'in Boşadığı Eşleri	70
2.1.3. Hz. Osman'ın Boşadığı Eşleri.....	71
2.2. Aşere-i Mübeşşere İçerisindeki Diğer Sahâbîlerin Boşadıkları Eşleri ..	72
2.3. Boşanma Sebepleri Açısından Sahâbîlerin Mukayesesi.....	74
SONUÇ	77
KAYNAKÇA.....	80

KISALTMALAR DİZİNİ

a.g.e.	: Adı geçen eser
b.	: Bin, İbn (oğlu)
bint	: Bintü (kızı)
bkz.	: Bakınız
çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
ed.	: Editör
H.	: Hicrî
Hz.	: Hazreti
M.	: Milâdi
MÜİFV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı
s.	: sayfa
(sav)	: Sallallâhu aleyhi ve sellem
SEKAM	: Sosyal Ekonomik ve Kültürel Araştırmalar Merkez
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TCBAAK	: Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu
thk.	: Tahkik
v.	: Vefat tarihi
vd.	: Ve diğerleri

ÖN SÖZ

Resulullah'ın ve O'nun döneminde yaşamış olan sahâbîlerin eşleri, çocukları ve diğer aile üyeleri ile olan ilişkisi Müslümanlar için örnek alınması gereken davranış şekillerinden biridir. Evlenmek, aile kurmak gibi, her ne kadar hoş karşılanmasa da boşanmak da hayatın gerçeği olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in boşanma hususunda hadislerine ek olarak kendi yaşamından örneklerin bulunması ve ona ilk inananlar olarak kabul edilen sahâbenin de aile hayatında boşanmalar gerçekleşmesi konunun Müslümanlar açısından önemini göstermektedir. Allah'ın en sevmediği helal olarak bildirilen boşanmanın insanlar içinde hoş karşılanmamasından olsa gerek Hz. Peygamber'in ve sahâbenin boşadığı eşleri hususunda pek fazla araştırma yapılmadığı görülmektedir.

Çalışma; giriş, üç bölüm ve sonuç kısımlarından oluşmaktadır. Çalışmanın giriş bölümünde araştırmanın konusu, problemi, sınırlılıkları, amacı, önemi, kaynakları ve yöntemi kısaca ele alınmıştır. Tanımlar başlığı altında aile kavramı, tanımları, İslâm dininde aile yapısı, boşanma kavramı, boşanma çeşitleri hakkında bilgilere yer verilmiştir. Hz. Peygamber döneminde O'nun en yakınında olmaları hasebiyle Aşere-i Mübeşşerenin aile hayatına geçmeden önce Hz. Peygamber'in evliliği ve aile hayatı hakkında tanımlamalar yapılmıştır. Çok kadınla evlenmesi meselesi, eşlerinin sayıları, isimleri, içlerinden nikâhlanıp boşadıkları ve nikâhlanıp zifaf gerçekleşmeden boşadığı eşleri hakkındaki bilgiler değerlendirilmiştir.

Birinci bölümde; Aşere-i Mübeşşerenin Evlilikleri başlığı altında Aşere-i Mübeşşere olarak bilinen sahâbîlerin kim oldukları, eşleri, eşlerinin nesepleri hakkındaki bilgiler değerlendirilmiştir.

İkinci bölümde; Aşere-i Mübeşşerenin boşanmaları başlığı altında evliliklerinde boşanma gerçekleşen sahâbîler, boşadıkları eşleri, bu eşlerinin nesepleri ve boşanma sebepleri hakkındaki bilgilerin analizi yapılmıştır. Ayrıca boşanma sebepleri açısından sahâbîlerin mukayesesine yer verilmiştir.

Sonuç bölümünde de yapılan çalışmadan elde edilen tespitler ortaya konmuştur. Bu çalışmanın sonuçları, yapılan araştırmanın ana hedeflerini ve bulgularını yansıtmaktadır.

Toplumun temel taşlarından biri olan aileyi örnek şahsiyetler olan sahâbîlerin aile hayatıyla şekillendirmek için seçilen, orijinal bir konu olarak düşünülen bu çalışmanın yeni çalışmalara vesile olması beklenmektedir. Çalışma konusunun belirlenmesinden, okuma ve yazma aşamasına kadar her safhasında rehberlik eden danışman hocam Prof. Dr. Ahmet Güzel'e, süreç içerisinde maddî manevî desteğini eksik etmeyen eşim ve oğluma teşekkürü bir borç bilirim.

Naime DUYMUŞ

KONYA-2024

GİRİŞ

Boşanma, her toplumda olduğu gibi İslâm toplumunda da önemli bir sosyal olgudur. Hz. Peygamber ve sahâbîlerin boşanma örnekleri, İslâm toplumunun bu olguya nasıl yaklaştığını ve çözümler ürettiğini göstermektedir. Bu örneklerin incelenmesi, İslâm’da boşanmanın yeri hakkında bilgi alınmasını sağlayacaktır.

Sadece hukukî bir işlemle sınırlı olmayan boşanma, aynı zamanda sosyolojik ve psikolojik boyutları olan bir süreçtir. Hz. Peygamber ve sahâbîlerin yaşadığı boşanma olaylarının incelenmesi, bu süreçlerin insan ilişkileri ve toplumsal dinamikler üzerindeki etkilerinin anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

I. Araştırmanın Konusu ve Problemi

Araştırmanın konusu “Aşere-i Mübeşşerenin Evlilikleri ve Boşanmaları”dır. Aşere-i Mübeşşere olarak bilinen sahâbîler Hz. Peygamber’den sonra İslâm’ın doğru yorumunu ve öğretilerini anlamak ve aktarmak konusunda değerli kimselerdir. Bu nedenle, İslâm alimleri, Aşere-i Mübeşşerenin görüşlerine, yorumlarına ve hatta rivayetlerine önem vermiş ve onları İslâm ilmî ve tefsiri konularında önde gelen otoriteler olarak kabul etmiştir. Ancak Hz. Peygamber’in aile hayatında olduğu gibi bu sahâbîlerin de aile hayatı hususunda müstakil çalışmalar sınırlı şekilde var olsa bile boşanmaları hususunda müstakil bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Boşanma, her toplumda olduğu gibi İslâm toplumunda da önemli bir sosyal olgudur. Hz. Peygamber ve sahâbîlerin boşanma örnekleri, İslâm toplumunun bu olguya nasıl yaklaştığını ve çözümler ürettiğini göstermektedir. Bu örneklerin incelenmesi, İslâm kültüründe boşanmanın yeri ve önemi hakkında derinlemesine bir anlayış sağlayacaktır.

II. Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışma, Aşere-i Mübeşşere olarak bilinen sahâbîlerden 10’u ile sınırlı tutulmuştur. Ele alınan bazı sahâbîlerin eşleri belirlenmiş olmasına rağmen

boşanma durumu olmayanlar sadece tanıtmakla sınırlı tutulmuş ve çalışmanın kapsamı bu şekilde belirlenmiştir. Tarihî kaynaklarda aktarılan rivâyetler konu ile ilişkilendirilerek mukayeseli çıkarımlarda bulunulmuştur.

III. Araştırmanın Amacı

Aile, toplumun temel taşıını oluşturur ve sağlam bir aile hayatı, sağlıklı bir toplumun anahtarıdır. Hz. Muhammed ve Aşere-i Mübeşşere olan sahâbîler, İslâm'ın temel prensiplerini ve ahlakî değerlerini uygulamış ve yaşamıştır. Hz. Muhammed ve Aşere-i Mübeşşerenin aile hayatlarının tüm yönleriyle araştırılması sağlam bir aile hayatının kurulup sürdürülebilmesi için önemlidir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

a. Aşere-i Mübeşşere olarak bilinen sahâbîler ve eşleri kimlerdir?

b. Aşere-i Mübeşşere içerisinde boşanan sahâbîler, boşanma gerekçeleri ve sonuçları nelerdir?

Bu çalışma Aşere-i Mübeşşere olarak bilinen 10 sahâbenin evliliklerini kapsamaktadır. Ayrıca bu çalışma evliliklerin gerçekleştiği kişilerin hayatlarının tamamının verildiği ensab türü bir çalışmadan ziyade daha özel bir konu olan boşanma hususunu içine almaktadır.

IV. Araştırmanın Önemi

Hz. Peygamber ve Aşere-i Mübeşşerenin yaşamları üzerine yapılan çalışmalar, İslâm tarihine dair birçok bilinmeyeni açığa çıkarmaktadır. Boşanma örneklerinin incelenmesi, tarihî olayların doğru bir şekilde anlaşılması ve yorumlanması için kritik bir öneme sahiptir. İslâm hukuku evlilik ve boşanma konularında detaylı hükümler içermektedir. Sahâbîlerin boşanma olayları, boşanma hükümlerin pratikte nasıl uygulandığını göstermektedir. Bu nedenle, konunun incelenmesi, İslâm hukukunun aile yapısına yönelik hükümlerinin daha iyi anlaşılmasına da yardımcı olacaktır.

V. Araştırmanın Kaynakları

Bu çalışmada başvurulan öncelikli kaynak Kur'an-ı Kerim'dir. Faydalanılan tefsirler arasında Taberî'nin *Camiü'l-Beyan fî Te'vili'l-Kur'an*,¹ İbn Kesîr'in *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim*'i,² Mukâtil b. Süleyman'ın *Tefsiru Mukâtil b. Süleyman*³ ilk akla gelen tefsir kaynaklarından. Çalışmamız sırasında sık sık hadis kitaplarına da başvurulmuştur. Özellikle Kütüb-ü Sitte olarak bilinen hadis kitaplarından Buhârî, Müslim'in *Sahihleri* Ebû Dâvûd'un *Sünen'i* ilk hadis başvuru kaynaklarından olmuştur.

Konunun kapsamında ilk dönem siyer ve meğazi kitaplarından fazlaca istifade edilmiştir. Bunların başında İbn Hişâm'ın *es-Sîretü'n-Nebeviyye*⁴'si, İbn İshâk'ın *Sîret'ü İbn İshâk*'ı⁵ gelmektedir. Ayrıca çalışmanın içeriği daha çok biyografi türünden olduğu için İbn Hacer'in *el-İsâbesi*⁶ de önemli katkılar sağlamıştır. Vâkîdî'nin *el-Meğazi*⁷ adlı eseri, Hz. Muhammed'in savaşlarına odaklanan bir eserdir. Ancak, el-Meğazi'nin tamamen savaşlara odaklanan bir kitap olduğunu belirtmek yanlış olur. Kitap, Hz. Muhammed'in hayatını ve onun liderliğindeki İslâm toplumunun gelişimini ele alır. Bu nedenle, *el-Meğazi*'nin sadece savaşları değil, aynı zamanda Hz. Muhammed'in liderliğini, ahlakî özelliklerini, siyasî ve sosyal görüşlerini de içerdiği gibi Resulullah'ın evlilikleri hususunda da eşsiz bilgiler sunmaktadır.

Araştırmanın konusu gereği tabakât ve ensâb türü kitaplardan da oldukça faydalanılmıştır. Bunların içinden gerek verdiği bilgilerin geniş kapsamlı oluşu gerekse de biyografileri ele alırken yaptığı sınırlandırmalardan dolayı İbn

¹ Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Târihu't-Taberî*, C.I-VII, (çev. Cemalettin Saylık), Ankara,2019.

² İbn Kesîr, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim*, Beyrut, 1983, I-IV.

³ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsir-i Kebîr*, (çev. M. Beşir Eryarsoy), İstanbul, 2015.

⁴ İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik, *Sîret-i İbn Hişam*, C. I-IV, (çev. Hasan Ege), Kahraman Yayınları, İstanbul, 2006.

⁵ İbn İshak, Muhammed b. İshak b. Yesar, *Sîret'ü İbn İshak*, (çev. Selahattin Yıldırım), Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2021.

⁶ İbn Hacer, Ebül Fazl Muhammed el- Askalânî, *el- İsâbe*, (çev. Seyfullah Erdoğmuş), İstanbul, 2011.

⁷ Vâkîdî, *Kitabü'l- Meğâzî*, Tahkik Marsden Jones, (çev. Musa K. Yılmaz), Harf Yayınları İstanbul, 2014.

Sa'd'ın *Kitâbü't-Tabâkati'l-Kebîr*⁸ adlı eseri başta gelmektedir. Tabakât türü eserler arasında İbn Sa'd'ın *Tabakâti'l-Kebîr* adlı eserinin ayrı bir yeri olduğu görülmektedir. Çünkü bu eser kaynak değeri bakımından tabakât kitapları içinde en eskisi olduğu için daha kıymetlidir. Diğer tabakât kitaplarını incelendiğinde çoğu zaman bu eserde aktarılan bilgilerin tekrar edildiği görülmektedir. Çalışma açısından bu eserin diğer bir artısı ise 10. cildini sadece hanımlara ayırmış olmasıdır.

Faydalanılan eserler arasında Belâzürî'nin *Ensâbu'l-Eşraf*⁹ adlı eseri, İbnü'l-Esîr'in *Üsdü'l-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe'si*¹⁰ adlı eserleri zikredilebilir. Bu eserler arasında da çokça istifade edilen Belâzürî'nin *Ensâbu'l-Eşraf* adlı eseri olmuştur. İlk iki cildinin siyer için ayrılmış olması da Hz. Peygamber'in hayatı ve İslâm tarihi için kıymetli bir kaynak olduğunu göstermektedir.

Umumi İslâm tarihi kaynakları Hz. Âdem'den başlayarak kendi dönemine kadar Müslümanların tarihini ele alan kronolojik tarih kitapları olduğu için çalışmada sıkça faydalanılan kaynaklar olmuştur. Bunlar İbnü'l-Esîr'in *el-Kâmil fî't-Târih*'i¹¹, İbn Kesîr'in *el-Bidâye ve'n-Nihâye'si*¹² gibi birçok kaynaktan oluşmaktadır.

Çağdaş kaynaklar olarak Rıza Savaş'ın "*İslâm'ın İlk Asrında Kadın*,"¹³ Adnan Demircan'ın "*Câhiliye ve Hz. Peygamber Döneminde Çok Kadınla Evlilik*,"¹⁴ Âişe Abdurrahman Bintü's-Şatı'nın "*Resulullah'ın Annesi ve*

⁸ İbn Sa'd, Ebû Abdullah Muhammed, *Tabakât*, C.I-XI, (çev. Mehmet Akbaş ve Yusuf Ziya Keskin), Siyer Yayınları, İstanbul, 2014.

⁹ Belâzürî, Ebü'l Hasen Ahmed b.Yahya, *Ensâbu'l-Eşraf*, (çev. Hikmet Akdemir), İstanbul, 2018.

¹⁰ İbnü'l-Esîr, İzzüddin Ebi'l-Hasen Ali b. Ebi'l-Kerem, *Üsdü'l Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe* (thk: M. İbrahim el- Benna- M.A. Aşur), Kahire,1973,

¹¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî't-Târih*, C.I-XII, (çev. M. Beşir Eryarsoy - Ahmed Ağırakça), Bahar Yayınları, İstanbul,1991.

¹² İbn Kesîr, Ebül'l-Fida İsmail b. Ömer, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, C.I-XII (çev. Mehmet Keskin), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1994,

¹³ Rıza Savaş, *İslâm'ın İlk Asrında Kadın*, Siyer Yayınları, İstanbul, 2019.

¹⁴ Adnan Demircan, *Câhiliye ve Hz. Peygamber Döneminde Çok Kadınla Evlilik*, İstem Dergisi, sayı 2/11, 2003.

Hanımları,¹⁵ Ahmet Güzel'in "Hz. Hatice'nin Hz. Peygamber'le Evliliği, Çocukları ve Aile Hayatı Üzerine Bir Değerlendirme,"¹⁶ "Çağlar O'na Hasret"¹⁷ ve Nusret Karabiber'in "Medeniyetlerde Kadın ve Evlilik"¹⁸ adlı eserlerinden önemli bilgiler edinilerek çalışmaya yön verilmiştir.

VI. Araştırmanın Yöntemi

Durum çalışması modeli, belirli bir durumu veya olayı derinlemesine incelemek ve anlamak için kullanılan bir araştırma yöntemidir. Araştırmacı veri toplarken veya yorumlarken verilerin içine gömülü olan teoriyi ortaya çıkarır ve araştırma boyunca yeni kavram ve teorilere ulaşabilir.

"Aşere-i Mübeşşerenin Evlilikleri ve Boşanmaları" başlıklı çalışmada nitel araştırma desenlerinden durum çalışması modeli kullanılarak, yazılı materyaller incelenmiş ve parça parça ilerleme kaydedilerek Hz. Peygamber'in evliliklerinden bahsedilerek sahâbenin eşleriyle ilişkileri ve boşanma durumu açıklanmaya çalışılmıştır.

VII. Tanımlar

A. Aile Kavramı ve Tanımları

Aile, kelime mânası olarak incelendiğinde Arapçada, (عول) veya (عيال) fiillerinden türetilen bir kelime olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁹ Bu fiillerin muhtaç olma, yoksullaşma veya ihtiyaç halinde olma gibi mânalara gelmesinden dolayı²⁰ Kur'ân-ı Kerim'de bu fiilin yerine Ehl (اهل) fiilinin kullanıldığı görülür.²¹ Arapçada aile mânasında kullanılan başka fiiller de vardır. العترة (el-

¹⁵ Âişe Abdurrahman Bintü's-Şatı', *Resulullah'ın Annesi ve Hanımları*, (çev. İsmail Kaya), Uysal Kitabevi Yayınları, Konya, 1994.

¹⁶ Ahmet Güzel, *Hz. Hatice'nin Hz. Peygamber'le Evliliği, Çocukları ve Aile Hayatı Üzerine Bir Değerlendirme*, İstem Dergisi, sayı 19/97, 2012.

¹⁷ Güzel, *Çağlar O'na Hasret*, İttifak Yayınları, Konya, 1993.

¹⁸ Nusret Karabiber, *Medeniyetlerde Kadın ve Evlilik*, Hüner Yayınları, Konya, 2019.

¹⁹ Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları, İstanbul, 1995, s. 611.

²⁰ "Ve Seni yoksul bulup da zengin etmedi mi?", Duha 93/8.

²¹ Ahzab 33/33; Kasas 28/12; Hud 11/73.

‘İtre),²² الأسرة (el-Üsre),²³ الذرية (ez- Zürriyye)²⁴ fiilleri de farklı mânaları da içinde barındırmalarına rağmen aile kelimesi ile yakın anlamda kullanılmıştır.

Ailenin kelime mânası bir toplumun en temel yapı taşı ifade etmektedir. Genellikle evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu bir birliktir. Ayrıca aynı soydan gelen veya aralarında akrabalık ilişkileri bulunan kimselerin tümünü ifade edebildiği gibi birlikte yaşayan hısım ve yakınların tamamını da kapsayabilir.²⁵

Sosyolojide aile, insanların bir arada yaşamak, varlıklarını devam ettirmek ve geliştirmek amacıyla oluşturdukları toplulukların en küçüğü olarak kabul edilmektedir. Ayrıca, ailelerin toplumsal yapılarıdaki değişim ve dönüşümlerle nasıl etkilendiği ve nasıl değiştiği de sosyolojik araştırmaların önemli bir konusudur.²⁶ Aileyi en kapsamlı şekilde tanımlayanlardan Özer Ozankaya, insan türünün üretildiği, topluma hazırlama sürecinin ilk ve etkili bir şekilde gerçekleştiği, cinsel ilişkilerin düzenlendiği, eşler ve ana-babalarla, çocuklar arasında içten, sıcak ve düzene göre ekonomik etkinliklerin yer aldığı toplumsal bir kurum olarak aileyi tanımlamaktadır.²⁷

Aileyi oluşturan bireylerin sayısı, ailenin ataerkil veya anaerkil yapıda olmasına, toplumun, coğrafi bölgenin normlarına ve ekonomik durumuna bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Ataerkil aile yapısı birçok kültürde ve toplumda daha yaygındır, ancak her iki tip aileye de rastlanmaktadır. Ayrıca aile, eşlerin sayısına göre de tek eşliliğe (monogami) dayanan aile, çok eşliliğe (poligami) dayanan aile olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.²⁸

Câhiliye Dönemi Arap toplumunda, kadın ile erkeği birbirine bağlayan nikâh, dinî bir önem arz etmiyordu. Nikâhın dinî bir önem taşımadığı bu

²² Mustafa Öz, “Ehl-i beyt”, *DİA*, İstanbul, 1994, 10/498-501.

²³ Mutçalı, a.g.e., s.16.

²⁴ Mutçalı, a.g.e., s. 292.

²⁵ Türkçe Sözlük, *Tdk*, Ankara. 2011, s. 57.

²⁶ Mehmet Birekul, Mehmet Yılmaz, *Peygamber Günlerinde Sosyal Hayat ve Aile*, Yediveren Yayınları, Konya, 2001, s.103.

²⁷ Özer Ozan Kaya, *Toplumbilim*, Cem Yayınları, İstanbul, 1996, s. 357.

²⁸ Mehmet Akif Aydın, “Aile”, *DİA*, İstanbul, 1989, 2/196-200.

dönemde kadınlar, çocuk doğurana kadar aile kavramına dâhil edilmiyorlardı. Ayrıca Câhiliye Dönemi'nde, aile topluluğu olarak var olan akrabalığa önem verilirken, evlenme yoluyla meydana gelen akrabalığa önem verilmemesinden dolayı, bir baba öldüğünde, oğulları üvey anneleriyle evlenebiliyorlardı.²⁹

İslâm aile yapısı da birçok toplumda olduğu gibi, ataerkil bir yapıya sahiptir. Ancak bu aile yapısı, Yahudilikte, Roma ve eski Arap toplumlarında var olanlardan farklı bir yapıdadır. İslâm'da, ataerkil aile yapısı daha yaygın olmakla birlikte, kadınların ailede önemli bir rolü vardır ve hakları korunur. Kadınlar da evlilikte karar alma sürecine katılır ve eşler arasında karşılıklı saygı ve anlayış önemlidir. Bu nedenle, İslâm aile yapısı, ataerkil aile yapısının yanı sıra, kadınların da ailede önemli bir rol oynadığı bir özelliğe sahiptir.³⁰ İslâm dinine göre, aile kişinin huzur bulduğu bir yuva olarak görülmektedir ve aile içindeki ilişkilerin sağlıklı olması da bireyin ruh sağlığı ve refahı için önemlidir. Ayrıca aile kurumu neslin devamının sağlanması için bir vesile olarak kabul edilmektedir.³¹

B. Boşanma Kavramı ve Çeşitleri

Aile bağlarının son bulması, toplumun kültürel ve sosyal yapılarına, hukukî sistemlerine ve bireysel tercihlerine bağlı olarak farklı şekillerde gerçekleşebilmektedir. Bazı toplumlarda terk etme veya boşanma gibi durumlar aile bağlarının son bulmasına neden olabilirken, diğer toplumlarda bu durumun aile bağlarının sadece bir değişikliğine neden olduğu görülmektedir.³²

Hz. Peygamber döneminde ise boşanma süreçlerinin genellikle; Talâk, Muhâla'a, İlâ, Zihar yöntemleriyle gerçekleştirildiği görülmektedir.³³

²⁹ Neşet Çağatay, *İslâm'dan Önce Arap Tarihi ve Câhiliye Çağı*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1957, s.117.

³⁰ Aydın, "Aile", *DİA*, 2/196-200.

³¹ Aydın, "Aile", *DİA*, 2/196-200.

³² Mustafa Aydın-Mustafa Tekin, *Türkiye'de Aile*, SEKAM Yayınları, İstanbul, 2011, s. 56-57.

³³ Ebû Dâvûd, *Talâk*, 3.

Talâk

Arapçada sözlük anlamı olarak talâk (طلاق) “ serbest bırakmak, hürriyetleri vermek, terk etmek, bağı çözmek” mânalarına gelmektedir.³⁴ Fıkhî açıdan ise talâk evlilik bağına çözmek ve ortadan kaldırmak için kullanılan bir terimdir.³⁵ İslâm hukukunda talâk, kocanın tek taraflı olarak evlilik birliğini sonlandırması anlamına gelmektedir. Bu durumda esas itibarıyla herhangi bir mahkeme kararına ihtiyaç duyulmaz. Boşanmanın gerçekleşmesi için kocanın karısını boşadığını beyan etmesi ve bunu belirten özel lâfızların belirli bir niyet ve irade ile ağzından çıkması yeterlidir.³⁶

İslâm hukukunda talâk, genellikle “ric’i talâk” ve “bâin talâk” olmak üzere iki temel türde incelenmektedir.

Ric’i Talâk

Ric’i talâk, bir tür “dönülebilir” talâk olduğu için, kocanın karısını bir veya iki defa talâk vermesi ve ardından iddet³⁷ süresinin tamamlanmasını beklemesi durumunda gerçekleşen boşamadır.³⁸ Yani ric’i talâk, hanımını boşayan adama hanımının iddet bitmeden dönerse gerçekleşmiş olur ve yeni bir mehir ve nikâh gerekmez. Bu durum Kur’an-ı Kerim’de dönüş yapılabilecek boşanmanın iki defaya mahsus olduğu bundan sonrasında ise ya iyilikle evliliğe devam edilebileceği ya da güzellikle salıverileceği şeklinde aktarılmaktadır. Ayrıca boşama esnasında daha önce kadına verilenlerden erkeğin geri almasının helal olmayacağı gibi konular açıklanmaktadır.³⁹

³⁴ Mutçalı, *a.g.e.*, s. 527.

³⁵ Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2001, 1/348.

³⁶ Aydın, *İslâm Osmanlı Aile Hukuku*, MÜİFV Yayınları, İstanbul, 1985, s. 109.

³⁷ Sözlükte “saymak, sayılan şeyin miktarı, adet” anlamına gelen iddet kelimesi İslâm hukukunda, evliliğin herhangi bir sebeple sona ermesi durumunda kadının yeni bir evlilik yapabilmek için beklemek zorunda olduğu süreyi ifade eder. Bunun için de iddet evliliğin sona ermesinin belli başlı sonuçları arasında yer alır.

³⁸ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 1/388; Halil İbrahim Acar, “Talâk”, *DİA*, İstanbul, 2010, 39/ 496-500.

³⁹ Bakara, 2/229.

Bâin Talâk

Bâin (dönülemez) talâk, kocanın üç defa karısına talâk vermesi ve ardından iddet sürecinin tamamlanmasını beklemesi durumunda gerçekleşen boşamadır.⁴⁰ Bu şekildeki boşanma hususu da Kur'an-ı Kerim'de “*Eğer erkek karısını (üçüncü defa) boşarsa, kadın, onun dışında bir başka kocayla nikâhlanmadıkça ona helâl olmaz. (Bu koca da) onu boşadığı takdirde, onlar (kadın ile ilk kocası) Allah'ın koyduğu ölçüleri gözetebileceklerine inanıyorlarsa tekrar birbirlerine dönüp evlenmelerinde bir günah yoktur. İşte bunlar Allah'ın, anlayan bir toplum için açıkladığı ölçüleridir*”⁴¹ ayetiyle açıklanmıştır. Bu ayette Câhiliye Dönemi'nde ezilen kadına, canı istediği kadar boşayıp istediği zaman geri alan erkek karşında o güne kadar görülmemiş bir hak tanındığı görülmektedir. Erkek üçten fazla eşini boşarsa başkasıyla evlenmesinden sonra gerçekleşecek boşanma ile ancak tekrar dönüşün olabileceği gerçeği bu ayetle açıklanmıştır. Evlilik hayatının bir oyun ve eğlence olmadığı atılacak her adımın düşünülerek atılması gerektiği de sağlanmıştır.

Kur'an'ın boşanmayla ilgili doğrudan emirlerini içeren Talâk Sûresi hicretin 10. yılında indirilmiştir. Talâk Sûresi'nden önce inen boşanmaya yönelik ayetlerin çoğunlukla Câhiliye Dönemi'ndeki boşanma uygulamalarının düzeltilmesine yönelik olduğu görülmektedir. O dönemde uygulanan en yaygın boşama şekilleri ise Muhâla'a, Zihâr ve İ'lâ'dır. Bu konular İslâm hukukunun konuları olduğu için ayrıntıya girmeden kısaca tanımlamaya çalışılmıştır.

Muhâla'a

Sözlükte “soymak, soyunmak, çekip çıkarmak, ayırmak” gibi mânalara gelen hul, İslâm hukukunda kadının belli bir bedel ödemesine karşı kocanın boşanmaya razı olarak kadının evlilik bağından kurtulmasını ifade etmektedir. Bu ayrılık karşılıklı rıza ile gerçekleşmesinden dolayı bu işleme muhâla'a denilmiştir.⁴²

⁴⁰ Acar, “Talâk”, *DİA*, 39/496-500.

⁴¹ Bakara, 2/230.

⁴² Fahrettin Atar, “Muhâlea”, *DİA*, Ankara, 2020,30/397-401.

Zihâr

Zihâr, terim anlamı olarak “sırt, arka, yüzey” gibi anlamları bulunan “zahr” kelimesiyle ilişkilidir. Zihâr, kocanın, kendisine haram kılmak maksadıyla karısını veya karısının baş, yüz, sırt gibi bütünü ifade eden bir bölümünü evlenmesi dinen yasak olan yakını (mahrem) bir kadına benzetmesi demektir. Araplar, bu şekilde söylenen bir kadını anneleri gibi kabul edip, hemen ayırıyorlardı ve anne gibi sayıldığı için tekrar nikâh kıyılmaması gerekiyordu.⁴³

Îlâ

“Îlâ” kelimesi, genel olarak birinin yemin ederek bir şeyi yapmayı yasaklamasını ifade ederken terim olarak İslâmiyet’te, bir kişinin eşine karşı yemin ederek cinsel ilişkiyi yasaklamasını ifade etmektedir.⁴⁴ Bu durumda, kocanın cinsel ilişkiye girmesi, yemin veya adak bozulmadığı sürece dinen yasaklanmış oluyordu. Ancak İslâm hukukunda bu yeminin eşin zor durumda kalmasına veya zarar görmesine neden olabileceği durumlarda bozulması gerektiği belirtilmiştir. Çünkü İslâm’da, kişinin eşine karşı insanî ve ahlâkî sorumlulukları bulunmaktadır ve bu sorumluluklar yemin veya adakla bozulmamalıdır.⁴⁵

VIII. Hz. Peygamber’in Aile Hayatı

Hz. Peygamber’in aile yaşantısı, İslâm toplumunda evlilik kurumunun önemini ve evliliklerde izlenmesi gereken ahlâkî ve hukukî prensipleri anlamamız açısından son derece değerlidir. Hz. Peygamber’in evlilikleri, sosyal, dinî ve hukukî boyutlarıyla İslâm toplumuna rehberlik etmiş; boşanma durumlarında ise adalet ve merhamet ilkelerine dayalı bir yaklaşım sergilemiştir. Bu nedenle, Aşere-i Mübeşşerenin evliliklerine geçmeden önce Hz.

⁴³ Ahmet Yaman, “Zihâr”, *DİA*, İstanbul, 2013, 44/387-390.

⁴⁴ Hamdi Döndüren, “Îlâ”, *DİA*, İstanbul, 2000, 22/61-62.

⁴⁵ Döndüren, “Îlâ”, *DİA*, 22/61-62.

Peygamber'in aile hayatına dair bu hususların ele alınması, konunun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Aile toplumun en önemli temel taşlarından birini oluşturmaktadır. Bu bakımdan Hz. Peygamber'in aile hayatı, Müslümanların örnek alması gereken önemli konulardan birisidir. Resulullah'ın aile hayatının tüm ayrıntılarıyla araştırılıp öğrenilmesi sağlam aile temellerinin atılıp devam ettirilebilmesi için önemli bir ölçüdür.

Hz. Peygamber'in ve Sahâbenin evlilikleriyle ilgili en hassas konulardan biri çok eşlilik hususudur. Aslında çok kadınla evlilik konusu ilk defa İslâmiyet'le gündeme gelmemiştir. İslâm geldiği toplumun bir gerçeği olarak bu konuyla karşılaşmıştır. Hatta sadece o toplumda değil daha önce yaşamış toplumlarda da çok evliliğin var olduğu “ *Andolsun senden önce de Resuller gönderdik, onlar için de eşler ve çocuklar kıldık...*”(Rad,13/38) ayetinden anlaşılmaktadır.⁴⁶ Özellikle bazı önyargılı kişiler tarafından çok eşlilik sadece Hz. Peygamber tarafından ortaya çıkarılmış keyfi bir durummuş gibi yansıtılmaya çalışılsa da yapılan araştırmalar sonucu çok kadınla evliliğin en yaygın evlilik şekli olmamakla beraber Yunanlılardan Mısırlılara, Babillilerden Asyalılara, Slavlardan Cermenlere kadar tarihin her döneminde mevcut olduğu görülmektedir.⁴⁷

Çok kadınla evlilik Câhiliye Dönemi Arapları arasında da yaygın bir uygulama olup evlenen kadın sayısı konusunda herhangi bir sınırlama yapılmamıştır. Hatta çok evlilik kuvvet ve servetin, tek evlilik ise zayıflık ve fakirliğin sembolü kabul edilip çok evlilik toplum içinde bir iftihar ve itibar vesilesi sayılmıştır.⁴⁸

Evlilik sadece kadınla-erkek arasında bağ oluşturmakla kalmayıp aileler arasında da önemli bir bağ kurulmasını sağlamaktadır. Hz. Peygamber'in aile

⁴⁶ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsir-i Kebir*, (çev. M. Beşir Eryarsoy), 3/522.

⁴⁷ Adnan Demircan, *Câhiliye ve Hz. Peygamber Döneminde Çok Kadınla Evlilik*, İstem Dergisi, sayı 2/11, 2003.

⁴⁸ Kevser Kâmil Ali, Salim Ögüt, “Çok Evlilik”, *DİA.*, İstanbul,1993, 8/365-369.

yapısını anlayabilmek için o dönem şartlarını bilip bu şartlar doğrultusunda değerlendirme yapması gerekmektedir. Nitekim çok kadınla evlilik toplumumuzda hoş karşılanmayan bir mesele iken o zamanın toplumunda siyasî, ekonomik, kültürel ve sosyolojik sebeplerden dolayı rağbet gören bir uygulamaydı. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in evliliklerinin çoğunun da İslâm'ın tebliği, toplumdaki sosyal ilişkileri geliştirmesi gibi birçok işleve sahip olduğu söylenebilir. Örneğin Müslümanlar ile Benî Müstalik arasında meydana gelen savaşta Resulullah'ın, esir düşen Cüveyriye ile evliliği sonucunda Cüveyriye'nin akrabalarının esaretten kurtulması ve Müstalikoğullarının İslâmiyet'i kabul etmeleri aileler arasında kurulan bağın önemini göstermektedir.⁴⁹ Aynı şekilde Hayber'in fethinden sonra Hz. Peygamber'in Yahudilerin lideri olan Huyey b. Ahtâb'ın kızı Safiyye ile evliliği de Müstalikoğullarında olduğu gibi Yahudilerin düşmanlığını azaltmak maksadıyla yapılmıştır.⁵⁰

Hz. Peygamber'in 38 yıllık evlilik hayatının 25 yılını tek eşli geçirmesi, diğer evliliklerini özellikle Medine döneminde gerçekleştirmesi,⁵¹ damadı Hz. Ali'nin ikinci evlilik girişimine olumsuz tepki vermesi⁵² gibi örneklerden tek eşli evlilik taraftarı olup çok evliliğinin dönemin şartlarıyla yakından ilgili olduğu anlaşılmaktadır.

Hz. Peygamber'in eşlerinin sayısı hususunda ihtilaflar mevcuttur. Bu da kaynaklarda bazı eşlerinin cariyesi olarak kabul edilmesinden kaynaklanmaktadır. İbn Sa'd (v.230/845) *et-Tabakâtü'l-Kübrâ* adlı eserinin 10. cildini hanım sahâbîlere ayırmıştır. Ayrıntılı bilgiler bulunan bu ciltte Âmir'den gelen rivayette Resulullah'ın 14 hanımla evlendiği, Ömer b. el-Hakem ve Abdullah b. Ubeydullah'tan gelen rivayette 13 hanımla evlendiği bildirilmektedir. Ömer b. el-Hakem ve Abdullah b. Ubeydullah, "Resulullah 13

⁴⁹ Rıza Savaş, "Cüveyriye Bint. Hâris", *DİA.*, İstanbul,1993, 8/146.

⁵⁰ Rıza Savaş, *İslâm'ın İlk Asrında Kadın*, İstanbul, 2019, s. 159.

⁵¹ Güzel, "Hz. Hatice'nin Hz.Peygamber'le Evliliği, Çocukları ve Aile Hayatı Üzerine Bir Değerlendirme", *İstem*, sayı 19, s. 60.

⁵² Karabiber, *Medeniyetlerde Kadın ve Evlilik*, s. 152.

kadınla evlenmiştir” derken Reyhane bint Zeyd’i cariyesi olduğu için hanımlarına dahil etmemiştir.⁵³

Muhammed b. Yahya’dan gelen diğer bir rivayette de Resulullah’ın 15 kadınla evlendiği bildirilirken “Resulullah’ın Leysoğullarından ismi Müleyke bint Ka’b olan bir kadınla evlenmiştir” rivayetiyle diğer hanımlarının içine Müleyke’yi de dâhil edilmiştir. Muhammed b. Ömer’den gelen bir rivayet de bunu desteklemektedir.⁵⁴

Taberî’nin (310/923) eserinde ise Resulullah’ın 15 kadınla evlendiği, bunlardan 13 hanımla gerdeğe girdiği, diğer kalan ikisiyle fiili bir evliliğin gerçekleşmediği belirtilmektedir.⁵⁵

Günümüz kaynaklarından Rıza Savaş’ın eserinde Resulullah’ın 12 hanımı ele alınmış ancak Reyhâne başlığı altında Resulullah’ın Reyhâne ile evlenme isteğinde bulunup Reyhâne’nin ise cariyeye olarak yaşamayı tercih ettiği bilgisi verilmektedir.⁵⁶

Genel olarak kaynaklar tarandığında Resulullah’ın yaygın görüşe göre 11 hanımla evlendiği kabul edilmiştir.⁵⁷ Hz. Hatice, Hz. Sevde, Hz. Âişe, Hz. Hafsa, Hz. Zeyneb bint Huzeyme, Hz. Ümmü Seleme, Hz. Zeyneb bint Cahş, Hz. Cüveyriye, Hz. Ümmü Habîbe, Hz. Safiyye ve Hz. Meymûne’nin Resulullah’ın nikâhlı eşleri olduğu üzerine de görüş birliği vardır.

Hz. Peygamber âlemlere rahmet ve örnek rehber olarak gönderilmiştir. Resulullah yaşamı boyunca Müslümanlara örnek olacak birçok konuda tecrübe yaşamıştır. Nitekim bu tecrübeleri arasında eşlerini boşaması da bulunmaktadır. Resulullah’ın nikâhlanıp zifaf gerçekleşmeden boşadığı iddia edilen eşleri

⁵³ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 10/238.

⁵⁴ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 10/239.

⁵⁵ Taberî, *Tarih*, 3/160.

⁵⁶ Vâkıdî, *Kitabü’l- Meğâzî*, 2/171-172; Savaş, *İslâm’ın İlk Asrında Kadın*, s.150-160.

⁵⁷ İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil fit-Tarih*, 2/282; İbn Kesîr, *el-Bidaye ve’n-Nihaye*, 5/485-498; Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, (çev. M. Said Mutlu- Salih Tuğ), İstanbul, 1969, 2/17-27.

hakkında rivayetlerin ihtilafı olmasından dolayı sayılarını tam tespit etmek zordur. Bu sebeple tarayabildiğimiz kaynaklardaki rivayetlerden hareketle ulaşılan isimler hakkında kısa bilgilere yer verilecektir.

Hız. Peygamber'in Eşleri

Hız. Peygamber'in nikâhlanıp zıfâf gerçekleştirdiği 11 hanımının⁵⁸ 6'sı Kureyşli 4'ü ise diğeri Arap kabilelerinden, 1'i de Yahudi asıllıdır. Kureyşli hanımları; Hız. Hatice, Hız. Sevde, Hız. Âişe, Hız. Hafsa, Hız. Ümmü Habîbe ve Hız. Ümmü Seleme'dir. Kureyş dışından olanlar ise Hız. Zeyneb bint Huzeyme, Hız. Zeyneb bint Cahş, Hız. Cüveyriye ve Hız. Meymûne'dir. Yahudi asıllı Benî Nadîr kabilesinden olan tek hanımı ise Hız. Safiyye'dir.⁵⁹

Resulullah'ın kendilerini ric'i talâk ile boşayıp sonra geri döndüğü bilinen hanımları Sevde bint Zem'a ve Hafsa bint Ömer'dir.

Hız. Hatice bint Huveylid

Hız. Hatice'nin, hicretten 68, Ebrehe ordusunun Kâbe'ye saldırdığı Fil Vakası'ndan 14-15 yıl önce Mekke'de doğduğu kaydedilmektedir.⁶⁰ Bu tarih de takriben milâdî 556 yılına tekabül etmektedir.⁶¹ Tam adı Hız. Hatice bint Huveylid b. Esed b. Abdiluzzâ b. Kusay b. Kilâb b. Mürre b. Kâ'b b. Lüey b. Gâlib b. Fihri b. Mâlik b. en-Nadr b. Kinâne'dir.⁶² Câhiliye Dönemi'ndeki çocukluk ve gençlik yıllarına dair fazla bilgi bulunmamaktadır. 25 yıl kadar süren mutlu bir evlilik hayatından sonra hicretten 3 yahut 4 veya 5 yıl önce 10 Ramazan'da (19 Nisan 620) vefat ettiği ve Hacûn Kabristanı'na defnedildiği aktarılmaktadır.⁶³

⁵⁸ Savaş, *İslâm'ın İlk Asrında Kadın*, ss.150-160.

⁵⁹ M. Bahaüddin Varol, *İslam Düşüncesi ve Tarihinde Ehl-i Beyt*, TDV Yayınları, Ankara, 2018, s. 122.

⁶⁰ Ömer Sabuncu, *Hız. Hatice bint Huveylid*, Siyer Yayınları, İstanbul, 2019, s. 43.

⁶¹ M. Yaşar Kandemir, "Hatice", *DİA.*, İstanbul, 1997, 16/465-466.

⁶² İbn Hacer, *el-İsâbe*, s. 491; Sabuncu, *Hız. Hatice bint Huveylid*, s. 43; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe fi Ma'rifeti's-Sahâbe*, 7/80.

⁶³ M. Yaşar Kandemir, "Hatice", *DİA.*, İstanbul, 1997, 16/465-466.

Genel olarak kabul edilen görüşe göre evlendiklerinde Resulullah'ın 25 yaşında, Hz. Hatice'nin 40 yaşında⁶⁴ olduğu bilinmektedir. Hz. Hatice ile Hz. Peygamber hicretten 28 yıl, bi'setten 15 yıl önce evlenmişlerdir. Bu da milâdî 595 yılına tekabül etmektedir. Hz. Hatice vefat edinceye kadar Resulullah ile evli kalmıştır.⁶⁵ Resulullah ile Hz. Hatice'nin evliliklerinden 6 çocukları dünyaya gelmiştir.⁶⁶

Hz. Hatice, Resulullah ile evlenmeden önce 2 evlilik yapmış, 2 çocuklu dul bir hanımdı. Bu evlilikleri Ebû Hâle ve Atık b. Âiz ile olmuştur.⁶⁷ Evlendiklerinde arada yaş farkının olması, Hz. Hatice'nin dul bir hanım ve 2 çocuğunun olması Resulullah'ın yaptığı diğer evlilikleri hakkında kötü niyetle söylenmiş birçok konuya cevap niteliğindedir. Şehvi duygularla, kadın düşkün olduğu gibi iftiralarla çok evlilik yaptığı söylenen Resulullah'ın o dönemde birçok genç ve güzel hanım olduğu halde O'nun Hz. Hatice'yi tercih etmesi ve bu evliliğinin 25 yıl sürüp başka bir hanımla evlenmemesi sonraki evliliklerinin şehvî duygular yerine peygamberlik tebliği ve toplumsal düzenlemeler neticesinde olduğunu açıklar niteliktedir.

Hz. Sevde bint Zem'a

Nesebi kaynaklarda Sevde bint Zem'a b. Kays b. Abdüşems b. Abdüvüd b. Nasr b. Mâlik b. Hısl b. Âmir b. Lüey b. Galib b. Fıhr el-Kureşî el-Âmirî olarak geçmektedir.⁶⁸ Hz. Sevde de Hz. Hatice gibi önceden evlilik yapmış 5 veya 6

⁶⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 1/132; İbn Hacer, *el-İsâbe*, s. 493; Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, *Siyeru A'lami'n- Nübelâ*, 2/111; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 2/17.

⁶⁵ Sabuncu, *Hz. Hatice Bint. Huveylid*, 74.

⁶⁶ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, s. 2/25-37.

⁶⁷ Güzel, *Hz. Hatice'nin Hz. Peygamber'le Evliliği, Çocukları ve Aile Hayatı Üzerine Bir Değerlendirme*, İstem, 19/97, s. 60.

⁶⁸ İbn Sa'd, *et- Tabakât*, 10/51.

çocuğu olan dul bir hanımdır.⁶⁹ Hz. Sevde 23/644 yılında Medine’de vefat etmiştir.⁷⁰

Hz. Âişe

Hz. Âişe’nin nesebi Âişe bint Ebî Bekir es-Sıddîk Abdullah Atîk b. Ebî Kuhâfe Osman b. Âmir b. Amr b. Ka’b b. Sa’d b. Teym b. Mürre b. Ka’b b. Lüey b. Fihri b. Malik b. Kinâne el-Kureşî et-Teymî şeklindedir.⁷¹ 4/614 Mekke’de dünyaya gelmiştir.⁷² Hz. Âişe’nin nesebi anne ve baba tarafından Hz. Peygamber ile birleşmektedir.⁷³ O, Resulullah’tan sonra 47 yıl daha yaşamış 65 veya 66 yaşında iken hicrî 58 yılının Ramazan ayında Medine’de vefat etmiştir.⁷⁴

Resulullah’ın evlilik sırası bakımından bazı ihtilaflar olsa da genel görüşe göre Hz. Âişe Resulullah’ın üçüncü ve de tek bakire olan eşidir.⁷⁵

Hz. Hafsa

Nesebi Hafsa bint Ömer b. Hattâb b. Nüfeyl b. Abdülzâ b. Riyâh b. Abdullah b. Kurt b. Rezâh b. Adî b. Kâ’b b. Lüey⁷⁶ olan Hz. Hafsa, nübüvvetten 5 yıl önce Kâbe’nin inşası sırasında 605 yılında dünyaya gelmiştir.⁷⁷ Hz. Hafsa’nın 45/665 Şaban ayında Medine’de vefat ettiği aktarılmaktadır.⁷⁸

⁶⁹ İbn Hibbân, *es-Siretü’n-Nebeviyye ve Ahbaru’l Hulefa*, (çev. Harun Bekiroğlu), Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2017, s. 314; Hamidullah, “*İslam Peygamberi*”, 2/18; Emine Peköz-Serap Toğuşlu-İbrahim Yardım, *Peygamber Evinin Hanımları 4: Hz. Sevde bint Zem’a: Hz. Zeyneb bint Hüzeyme Hz. Meymune bint Hâris*, Siyer Yayınları, İstanbul, 2019, s.13.

⁷⁰ Aynur Uraler, “Hz. Sevde”, *DİA.*, İstanbul, 2009, 36/584-585.

⁷¹ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 10/76; Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, 2/135; Ömer Sabuncu, *Peygamber Evinin Hanımları, 2: Hz. Aişe Bint Ebi Bekir*, Siyer Yayınları, İstanbul, 2019, s. 5.

⁷² Mustafa Fayda, “Hz. Âişe”, *DİA.*, İstanbul, 1989, 2/201-205.

⁷³ Merve Edin Söyler, *Hz. Âişe’nin Kişiliği ve Dindarlığı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, s. 28.

⁷⁴ Fayda, “Hz. Aişe”, *DİA.*, İstanbul, 1989, 2/201-205.

⁷⁵ İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-Gâbe*, 7/186; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, 4/325.

⁷⁶ İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-Gâbe*, 7/67; Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, 2/227; İbn Hacer, *el-İsâbe*, s. 498.

⁷⁷ Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, 2/227.

⁷⁸ M.Yaşar Kandemir, “Hz.Hafsa”, *DİA.*, İstanbul, 1997, 15/119-120.

Hz. Ümmü Habîbe

İslâmiyet'ten 17 yıl önce doğan, Ümmü Habîbe'nin tam adı Remle bint Ebî Süfyân Sahr b. Harb el-Ümeviyye'dir. Babası Mekke müşriklerinin reisliğini yapan Ebû Süfyan b. Harb b. Ümeyye b. Abdüşems, annesi Safiyye bint Ebü'l-Âs b. Ümeyye b. Abdüşems'tir. Soyu Resulullah'ın soyu ile Abdümenâf'ta birleşmektedir.⁷⁹

Resulullah'tan önce Resulullah'ın halasının oğlu Ubeydullah b. Cahş ile evlenmiş, bu evliliğinden doğan kızı Habîbe'ye nispetle Ümmü Habîbe olarak künyelenmiştir.⁸⁰

Eşiyle Habeşistan'a hicret eden Ümmü Habîbe'nin eşi orada Hristiyan olunca, nikâhı düşmüş, çocuğuyla yalnız kalmış, ailesi de Müslüman olmadığı için onların yanına dönmek istememiş ve İslâm'da sebat göstermiştir. Durumunu öğrenen Resulullah, Amr b. Ümeyye'yi dünürlük yapması için ve Habeş Necaşisi Ashameyi de İslâm'a davet etmesi için göndermiştir. Bu haber üzerine Ümmü Habîbe çok mutlu olmuş hicretin 7. yılında nikâhlanmışlardır.⁸¹ O, hicrî 44 yılında vefat etmiştir.⁸²

Hz. Ümmü Seleme

Nesebi Ümm Seleme bint Ebî Ümeyye b. el-Mugîre b. Abdillâh b. Amr b. Mahzûm el-Kureşîyye el-Mahzûmîyye'dir. Künyesi Ümmü Seleme olup ismi bazı kaynaklarda Remle olarak geçse de çoğunluğun kabulüne göre Hind'dir.⁸³ Resulullah ile 7. kuşaktan dedelerinden akrabadır.⁸⁴ Ümmü Seleme'nin Bi'set'ten 13 yıl önce doğmuş, 85 yaşında vefat etmiştir.⁸⁵

⁷⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/100; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, 2/218; Aynur Uraler, "Ümmü Habîbe", *DİA.*, İstanbul, 2012, 42/318-319.

⁸⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/100; Emine Peköz, *Peygamber Evinin Hanımlar*; Hz. Ümmü Habîbe, *Siyer Yayınları*, 2019, s. 19-20.

⁸¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/114; İbn Hacer, *el-İsâbe*, ss. 532-536.

⁸² İbn Hibbân, *es-Siretü'n- Nebeviyye ve Ahbaru'l Hulefa*, 315; Aynur Uraler, "Ümmü Habîbe", *DİA.*, 42/318-319.

⁸³ İbn Habîb, *el-Muhabber*, s.74; İbn Hacer, *el-İsâbe*, s. 544; Suzan Yıldırım, *Peygamber Evinin Hanımlar*; Hz. Ümmü Seleme, *Siyer Yayınları*, 2019, s. 13.

⁸⁴ Yıldırım, *Peygamber Evinin Hanımlar*; Hz. Ümmü Seleme, s. 13.

⁸⁵ Kandemir, "Ümmü Seleme", *DİA.*, İstanbul, 2012, 42/328-330.

Ümmü Seleme eşi Ebû Seleme'nin vefatının ardından çok üzölmüş, günlerce ağlamış Resulullah'tan sık sık duyduğu şu duayla teselli bulmuştur; “Ya Rabbi! Bu musibet sebebiyle beni mükâfatlandı; bana bu musibete karşı sabır ihsan eyle, başıma gelenden daha hayırlısını nasip et.”⁸⁶

Ümmü Seleme ile Hz. Peygamber'in evlenme sebebi Uhud Savaşı'nda aldığı yaradan dolayı eşi şehit düşen ve 4 yetim çocuğuyla Medine'de kimsesiz kalan bu hanımı himayesine alıp koruyup kollamaktır. Çok sevdiği eşinin acısını hafifletmek için Resulullah ona evlilik teklifi göndermiştir.⁸⁷ Ümmü Seleme yaşının ileri olması, çocuklarının olması ve kıskanç bir kadın olmasından dolayı Hz. Peygamber'i rahatsız edeceği endişesiyle tereddüt etmiş, fakat Resulullah “Çocukların için Allah ve Resûlü kefildir, yaşın hususuna gelince ben senden yaşça daha büyüğüm ve bir kadın için de kendinden yaşça büyük biriyle evlenmesi ayıp bir durum değildir. Kıskançlık hususunda ise Allah'tan onu gidermesi için duada bulunacağım” diyerek onu ikna etmiş evlilikleri gerçekleşmiştir.⁸⁸

Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit düştüğü haberi gelince (61/680) üzüntüden bayılması ve Müslümanların ona taziye için geldiği bilgisinden onun en erken bu yıldan sonra vefat ettiği anlaşılmaktadır.⁸⁹

Hz. Zeyneb bint Huzeyme

Babası Huzeyme b. Hâris b. Abdullah b. Amr b. Abdimenâf b. Hilâl b. Âmir b. Sa'sa' olan Zeyneb bint Huzeyme Âmir b. Sa'sa' kabilesinin Hilâl koluna mensuptur. Hz. Meymûne ile Zeyneb bint Huzeyme anne tarafınadan kardeşirler. Anneleri ise Havle (Hind) bint Avf'tır.⁹⁰ Hz. Peygamber Hafsa'dan sonra fakirlerin annesi olarak nitelendirilen Zeyneb bint Huzeyme ile evlenmiştir. Zeyneb bint Huzeyme Resulullah'tan önce evlilik yapmış dul bir

⁸⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakat*, 10/91; İbn Habib, *el-Muhabber*, s. 74.

⁸⁷ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 2/20; Savaş, *İslâm'ın İlk Asrında Kadın*, s. 156.

⁸⁸ İbn İshâk, *Siret-ü İbn İshâk*, s. 290; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/95.

⁸⁹ Kandemir, “Ümmü Seleme”, *DİA.*, 42/328-330.

⁹⁰ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, 7/130; Peköz vd., *Peygamber Evinin Hanımlar: Hz. Sevde bint Zem'a: Hz. Zeyneb bint Huzeyme: Hz. Meymune bint Hâris*, s. 53.

hanımıdır. Allah Resûlü'nün nikâhında 2 ya da 3 ay kaldıktan sonra vefat etmiştir.⁹¹

Hz. Zeyneb bint Cahş

Babası Cahş b. Riyâb b. Ya'mer b. Sabire b. Mürre b. Kebîr b. Ganm b. Dûdân b. Esed b. Huzeyme'dir. Annesi Ümeyye bint Abdulmuttalib, Resullah'ın halasıdır.⁹²

O, Resul-i Ekrem ile evlenmeden önce Hz. Peygamber'in azatlısı Zeyd b. Hârise el-Kelbî ile evliydi.⁹³ Resulullah ile evlilikleri, ihtilafı olmakla beraber bazı kaynaklarda Hz. Zeyneb'in Zeyd'ten boşandıktan sonra iddeti bitince hicrî 3. yılda bazı kaynaklarda ise hicretin 5. yılında Ümmü Seleme ile olan evliliğinden sonra olmuştur.⁹⁴

Hz. Cüveyriye bint el-Hâris

Cüveyriye bint el-Hâris b. Ebî Dırâr takriben 607 civarında dünyaya gelmiştir.⁹⁵ Cüveyriye Resulullah'tan önce Müsafî b. Safvân b. Zü'ş-Şüfr el-Huza'î'nin eşiydi ve Müsafî, Müstalik Gazvesi'nde (5/627) kâfir olarak öldürülmüştü.⁹⁶ Hz. Peygamber ile hicretin 5. yılında Müstalik Gazvesinden sonra evlenmiştir.⁹⁷

Cüveyriye'nin Resulullah ile evlenmesine sebep olan olay Müstalik Gazvesi'dir. Mustalik oğulları Hendek Gazvesi'nden (5/627) önce Müslümanlara karşı savaş hazırlığına başlayınca bunu haber alan Resulullah düzenlediği Benî Müstalik Gazvesi ile onları mağlup etmiştir. Bu savaş sonucunda elde edilen esirler arasında Hz. Cüveyriye de bulunmaktaydı. Fidyelerini ödeyen Resulullah'ın evlenme teklifini kabul ederek

⁹¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/133; İbn Hacer, *el-İsâbe*, s. 569.

⁹² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/118; Serap Toğuşlu, *Peygamber Evinin Hanımları: Hz. Zeyneb bint Cahş*, Siyer Yayınları, 2019, s. 15

⁹³ İbn Habîb, *el-Muhabber*, s. 75.

⁹⁴ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 2/73; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, 7/126.

⁹⁵ Rıza Savaş, "Cüveyriye Bint. Haris", *DİA.*, İstanbul, 1993, 8/146.

⁹⁶ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 2/85; Taberi, *Târîh*, 3/164.

⁹⁷ Mehmet Salih Gündüz- Emine Peköz, *Peygamber Evinin Hanımları: Hz. Cüveyriye bint Hâris*, Siyer Yayınları, 2019, s. 17.

nikâhlanmışlardır.⁹⁸ Cüveyriye Rebülevvel ayında (56/676) Medine’de vefat etmiştir.⁹⁹

Hiz. Meymûne bint Hâris

Babası Hâris b. Hazn b. Büceyr b. Hüzn b. Rûveybe b. Abdullah b. Hilâl b. Âmir b. Sa’sa’, annesi Hind bint Avf b. Züheyr b. el-Hâris b. Hamâte’dır.¹⁰⁰ Hiz. Meymûne yaklaşık olarak 590 yılında doğmuştur.¹⁰¹

Hiz. Meymûne, Resulullah’tan önce iki evlilik yapmış dul kaldıktan sonra eniştesi aynı zamanda Hiz. Peygamber’in de amcası olan Hiz. Abbas’la haber göndererek kendisini Resulullah’a hibe etmiş, bu şekilde evlilikleri gerçekleşmiştir.¹⁰² Ahzab Sûresi 33/50 ayette kendisini Peygambere hibe eden Mü’min kadının evliliğini Peygamber de onayladığı takdirde sadece Peygambere mahsus olarak onaylandığı belirtilmektedir. Resulullah’ın da bu ayet üzerine Hiz. Meymûne’ye 500 dirhem mehir vererek evlendiği aktarılmaktadır.¹⁰³ Bu evliliğin Resulullah’ın son evliliği olduğu ve Kaza Umresi (7/629) sırasında gerçekleştiği rivayet edilmiştir.¹⁰⁴ Meymûne 51 (671) yılında Mekke’de bulunduğu sırada vefat etmiştir.¹⁰⁵

Hiz. Safiyye bint Huyey

Safiyye bint Huyey b. Ahtab b. San’a b. Sa’lebe b. Ubeyd b. Ka’b b. Ebî Habîb. Nadîroğullarındandır.¹⁰⁶ Hiz. Safiyye’nin 610 yılında Medine’de dünyaya geldiği rivayetler arasındadır.¹⁰⁷ Hiz. Safiyye’nin Hiz. Peygamber’le evlendiğinde 17 yaşında olduğu, bu evliliğin hicretin 7. yılında Hayber’in fethinden sonra

⁹⁸ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 2/22-23;

⁹⁹ Savaş, “Cüveyriye bint Haris”, *DİA.*, 8/146

¹⁰⁰ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 10/149.

¹⁰¹ M. Yaşar Kandemir, “Meymûne”, *DİA.*, Ankara, 2004, 29/506-507.

¹⁰² İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 10/149.

¹⁰³ Kandemir, “Meymûne”, *DİA.*, Ankara, 2004, 29/506-507.

¹⁰⁴ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 10/139.

¹⁰⁵ Kandemir, “Meymûne”, *DİA.*, 29/506-507

¹⁰⁶ İbnu Hacer, *el-İsâbe*, s. 509.

¹⁰⁷ Esra Özçelik, *Hiz. Peygamber’in Eşi Hiz. Safiyye*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018, s. 20.

gerçekleştiği kabul edilirse hicretten 10 yıl önce miladi 612 yılında dünyaya geldiği söylenebilir.¹⁰⁸

Hayber'in fethinde kocası öldürülen Safiyye, esir alınmış ve esirlerin taksiminde o, sahâbeden Dıhye b. Halife'ye verilmiştir. Benî Kurayza ve Benî Nadîr Hanımefendisi olduğu için Resulullah'tan başkasına uygun olmayacağı söylenince Hz. Peygamber Müslüman olması halinde kendisi ile evleneceğini, Müslüman olmaması durumunda ise serbest bırakıp ailesine göndereceğini söylemiştir. Bu teklif üzerine Müslümanlığı arzuladığını belirterek hem Resulullah ile evlenmiş hem de hürriyetine kavuşmuştur. Bu da onun mehri sayılmıştır.¹⁰⁹ Bu evlilik ile Hz. Peygamber Yahudilerin bir kısmı ile akrabalık kurmuş, gönüllerini İslâm'a ısındırmış ve İslâm'ı daha yakından tanımalarına vesile olmuştur.¹¹⁰

Hz. Peygamber'in Boşadığı Eşleri

Resulullah'ın boşanması konusunu ele alırken bu boşanmaları nikâhlanıp zifaf gerçekleştikten sonra boşadıkları ve nikâhlanıp zifaf gerçekleşmeden boşadıkları olarak iki başlık altında incelemek daha uygun olacaktır.

Hz. Peygamber'in Nikâhlanıp Boşadığı Eşleri

Resulullah'ın nikâhlanıp zifaf gerçekleştikten sonra belirli sebeplerle boşadığı rivayet edilen eşleri Hz. Sevde ve Hz. Hafsa'dır.

Hz. Sevde'yi Boşaması

Hz. Peygamber ile Hz. Sevde'nin evliliklerine Havle bint Hakîm aracılık etmiştir. Hz. Hatice'nin vefatıyla birlikte Hz. Peygamber küçük çocuklarıyla yalnız kalmıştır. Bir gün Havle bint Hakîm Resulullah'a gelip "Hz. Hatice'nin vefatından dolayı kendisiyle ülfet peyda edeceğin birine ihtiyaç duyduğunu görüyorum" deyince Hz. Peygamber "Evet o, çocuklarımın annesi ve evimin

¹⁰⁸ Ömer Sabuncu, *Peygamber Evinin Hanımları: Hz. Safiyye bint Huyey*, Siyer Yayınları, 2019, s. 31.

¹⁰⁹ İbn İshâk, *Siret-ü İbn İshâk*, s. 295; Taberi, *Târîh*, 3/165.

¹¹⁰ Mehmet Soysaldı, "Peygamber Efendimizin Evliliklerinin Sebep ve Hikmetleri", *Diyanet İlmî Dergisi*, Ankara, 2009, 5/127-142.

hanımefendisi idi” demiştir. Bunun üzerine Havle, Resulullah’a iki hanım teklif etmiştir. Bunlar Hz. Sevde ve Hz. Âişe’dir. Allah Resülü’nden olumlu yanıt alan Havle, Hz. Sevde ve Hz. Âişe’nin aileleriyle görüşmüştür.¹¹¹

Resulullah’ın önce Hz. Sevde ile mi yoksa Hz. Âişe ile mi nikâhlandığı konusunda ihtilâflar vardır. Genel görüşe göre önce Hz. Sevde ile evlenmiştir.¹¹²

Hz. Sevde, Resulullah’tan önce Süheyl b. Amr’ın kardeşi Şükran b. Amr ile evlenmiştir. Hz. Sevde, Resulullah ile evlendiği zaman yaklaşık 50 yaşındaydı.¹¹³ Hz. Peygamber onu boşamayı düşündüğü zaman daha da yaşlanmıştır. Resulullah onun yanında çok kalmıyordu. Onu incitmek istemediği için en iyi çarenin onu boşamak olduğunu düşündü “İddetini say” diyerek hicretin 8. yılında bir talâk ile boşadı.¹¹⁴

Resulullah kendisini boşayınca Hz. Sevde namazdan çıkıncaya kadar O’nun yolunu bekledi. Hz. Peygamber gelince “Allah rızası için beni nikâhına geri al. Bana ayıracağın gün senin olsun. Dilediğin hanım için onu kullan. Çünkü ben kıyamet günü senin hanımların arasında haşrolmak istiyorum” dedi ve bunun üzerine Resulullah onu tekrar nikâhına aldı.¹¹⁵

Nu’mân b. Sâbit et-Teymî’den gelen rivayete göre de “Resulullah, Sevde’ye “iddetini say” deyince, o da bir gece Resulullah’ın yoluna durup “Ya Resulullah! Benim erkeklere karşı bir ilgim yok. Fakat senin eşin olarak dirilmek istiyorum. Beni nikâhına geri al” demiş, Resulullah’da onu nikâhına geri almıştır.¹¹⁶

Hz. Âişe’ den gelen bir rivayet ise şöyledir; “Resulullah onun yanına çok gitmiyordu. Ben Resulullah’ın yanındaki konumumu biliyordum ve yanıma çok gelirdi. Sevde, Resulullah’ın kendisini bırakmasından korktu ve kendi

¹¹¹ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 10/75-76.

¹¹² İbn İshâk, *Siret-ü İbn İshâk*, s. 287; İbn Hibbân, *es-Siretü’n-Nebeviyye ve Ahbarü’l-Hulefa*, s. 314; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 2/18;

¹¹³ İbn İshâk, *Siret-ü İbn İshâk*, s. 287, Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 18.

¹¹⁴ Peköz, vd., *Peygamber Evinin Hanımları: Hz. Sevde bint Zem’a*, s. 26.

¹¹⁵ İbn İshâk, *Siret-ü İbn İshâk*, s. 287; Peköz, vd., *Peygamber Evinin Hanımları: Hz. Sevde bint Zem’a*, s. 26.

¹¹⁶ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 10/72.

hakkından vazgeçerek, Ya Resulallah! Kendi günümü Âişe' ye veriyorum, bu sana helal olsun dedi ve Resulullah da bunu kabul etti.”¹¹⁷

Hiz. Peygamber ile Hiz. Sevde arasında geçen bu diyaloglara bakıldığında evlilikte uyum ve geçimin karşılıklı fedakârlık ile olduğu anlaşılmaktadır. Resulullah'ın Hiz. Sevde'yi boşaması hususunda nazil olduğu düşünülen “*Eğer bir kadın kocasının geçimsizliğinden yahut kendisinden yüz çevirmesinden endişe ederse, aralarında bir sulh (barış) yapmalarında onlara bir günah yoktur. Sulh (daima) hayırlıdır. Zaten nefisler kıskançlığa hazırdır. Eğer iyi geçinir ve Allah'tan korkarsanız şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdar olandır.*”¹¹⁸ ayeti özel olarak Resulullah için inmiş olsa da genel anlamda tüm insanları içine almaktadır. İnsanlar kıskançlık ve bencillığe meyilli olduğundan herkes fedakarlığı karşı taraftan beklemektedir. Sulh ise iki tarafın bazı istek ve haklarından vaz geçmesi, fedakârlık göstermesi ile sağlanır.

Hiz. Sevde açısından bakıldığında Hiz. Peygamber eşi olmanın en önemli şeref olması sebebiyle bu konumunu kaybetmemek için kadınlık haklarından, tereddüt etmeden vaz geçtiği görülmektedir. Hiz. Peygamber'in boşama isteği karşısında gücenip bu teklifi kabul etmek yerine Hiz. Âişe'ye gününü bırakmasından gururla hareket etmediğini aksine Hiz. Peygamber'i memnun edecek alternatif sunarak hem kendi hem de Hiz. Peygamber rızasına uygun çözüm bulduğunu söylemek mümkündür.

Hiz. Hafsa'yı Boşaması

Resulullah, Hiz. Âişe'den sonra hicretin 3. yılı Şaban ayında Hiz. Hafsa'yı nikâhına almıştır.¹¹⁹ Hiz. Hafsa, Resulullah ile evlenmeden önce Bedir ehlinden olan Huneyys b. Huzafe ile evlenmişti. Hiz. Peygamber ile evlenmeleri ise şu aşamalarda gerçekleşmiştir: Eşi Medine'de vefat edip iddetini doldurunca Hiz. Hafsa'nın babası Hiz. Ömer onunla evlenmesi için Hiz. Ebû Bekir'e teklifte bulunmuş o sükût edince Hiz. Osman'ın eşi Rukiye vefat ettiği için ona teklif

¹¹⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/72.

¹¹⁸ Nisa 4/128.

¹¹⁹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 4/397; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 2/59.

etmiştir. Hz. Osman'ın olumsuz cevabı üzerine Hz. Ömer durumu Resulullah'a anlatmıştır. Resulullah bunun üzerine şöyle buyurmuştur; 'Hafsa ile Osman'dan daha hayırlı biri evlenecek, Osman ile de Hafsa'dan daha hayırlı biri evlenecek.' Hz. Ebû Bekir de Hz. Ömer ile karşılaşınca 'Artık bana kızma! Resulullah bana Hafsa'dan bahsetmişti. Resulullah'ın sırrını açığa vurmak istemedim. Ama onu almasaydı ben evlenecektim' demiştir."¹²⁰

Resulullah'ın Hz. Hafsa'yı boşaması hakkında Ebû Ömer'den gelen rivayette: "Hz. Peygamber Hafsa'yı bir talâkta boşadı, sonra geri aldı. Cibrîl ona dedi ki "Hafsa'ya dön. Zira o çok namaz kılan ve çok oruç tutan biridir. Cennette de eşindir." Ebû Salih'in rivayetine göre ise olay şöyle gerçekleşmiştir: Hz. Ömer Hafsa'nın yanına girdiğinde o ağlıyordu. Dedi ki; "Galiba Resulullah seni boşadı. Seni tek talâkta boşamışsa benden dolayı sana dönebilir ancak bir kez daha boşamışsa seninle bir daha konuşmam."¹²¹

Bu sürecin sonunda Hz. Hafsa hakkında Talâk Sûresi 1. ayet ve Tahrim Sûresi 1- 4. ayetler inmiştir. "Ey Peygamber kadınları boşayacağınız zaman onları iddetleri gözeterek boşayın, iddeti de sayın. Rabbiniz Allah'tan korkun. Apaçık bir hayasızlık yapmaları hali bir yana, onları evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmasınlar. Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa, şüphesiz kendine zulmetmiş olur."¹²²

"Hz. Peygamber, Hz. Hafsa'yı bir talâkta boşadı. Bunun üzerine bu ayet indi." Ya da "Resulullah Hafsa'yı boşadığında ona geri dönmesi emredilmiş O da geri dönmüştür" şeklindeki rivayetlere göre bu ayette ilk önce Hz. Peygamber'e sonra da ümmete hitap edilmiştir.¹²³

Talâk Sûresi'nde geçen bu ayetten de anlaşıldığı üzere boşama için belirli bir zaman gerekmektedir. Yani koca dilediği zaman karısını boşayamamaktadır.

¹²⁰ İbn İshak, *Siret'ü İbn İshak*, 289; Taberî, *Tarih*, 3/163; İbn Hibbân, *es-Siret'ü'n-Nebeviyye ve Ahbaru'l Hulefa*, s. 314; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fit-Tarih*, 2/140-142; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 2/19.

¹²¹ İbn İshâk, *Siret-ü İbn İshâk*, s. 289; İbn Hacer, *el-İsâbe*, s. 499.

¹²² Talâk, 65/1.

¹²³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/86; İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'ani'l - Azim*, Beyrut; 1994, 4/377.

Boşadığı zaman da karısının adet halinden temizlenmiş ve bu temizlik süresinde aralarında birliktelik yaşanmamış olması gerekmektedir. Bu şekilde bir vakit belirlenmesinin hikmeti her şeyden önce boşama fiilini insanı boşamaya yöneldiği anın dışına atmaktır. Yani ola ki bir anlık kızgınlık ile kişi bu fiile yöneliyorsa bu sürelerin tayini ile kızgınlığın geçip nefsinin isteklerini tekrar dizginlemesini sağlayabilir ve geçici bir durum ise ortadan kalkar. Ayrıca bu sürede kadının hamile kalıp kalmadığının anlaşılması sağlanır, kadın hamile ise de koca boşanmaktan vaz geçebilir.

Resulullah'ın Hz. Hafsa'yı boşaması ile ilgili olduğu düşünülen diğer ayetler Tahrim Sûresi 1- 4. ayetleridir. *“Ey Peygamber! Eşlerinin rızasını gözeterek Allah'ın sana helâl kıldığı şeyi niçin kendine haram kılyorsun? Allah çok bağışlayan çok esirgeyendir.”*¹²⁴

Belâzürî'de (v.279/892-93) geçen rivayete göre ayetin inmesine sebep olan olay şöyle anlatılmaktadır: Resulullah, cariyesi Mariye ile Hafsa'nın odasında birlikte olmuştur. Hafsa ise bu durumu görünce “Ey Allah'ın elçisi! Benim evimde! Üstelik yatağında!” demiştir. Resulullah ona “Allah adına söz veriyorum ki ona artık bir daha yaklaşmayacağım. Sen de bunu asla kimseye söyleme” demiştir. Ancak Hafsa durumu Âişe'ye anlatmış, bunun üzerine Resulullah, Hafsa'yı bir talâk ile boşamış ve bu ayet inmiştir.¹²⁵

Hz. Âişe'den gelen rivayette ise ayetin delalet ettiği olay şu şekildedir; “Hz. Peygamber, Cahş kızı Zeyneb'in yanında bal şerbeti içmiş ve onun yanında biraz fazla kalmıştı. Ben ve Hafsa Resulullah hangimizin yanımıza gelirse meğafir¹²⁶ mi yedin, sen de meğafir kokusu duyuyorum demek için anlaştık. Resulullah birimizin yanına gelince bunu ona söyledik. Resulullah “Hayır ben Zeyneb'in

¹²⁴ Tahrim, 66/1.

¹²⁵ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 2/61; Âişe Abdurrahman, *Resulullah'ın Annesi ve Hanımları*, s. 291.

¹²⁶ Meğafir, fena kokulu bir ağaç zamkı olarak rivayet edilmektedir, bkz., Kandemir, “Bal”, *DİA*, İstanbul, 1991, 4/552-553.

yanında meğafir yemedim, bal şerbeti içiyordum. Bir daha ona dönmeyeceğim” dedi.¹²⁷

Yukarıda verilen rivayetlerden anlaşılacağı üzere Resulullah’ın Hafsa’yı boşaması ya da ondan uzak kalmasına sebep olan sır meselesi hakkında genel olarak 2 rivayet üzerinde durulmuştur. Bunlardan ilki ve en sahih olanı bal şerbeti yeminidir. İkinci rivayet, zayıf ve çok yaygın olmamakla birlikte Mariye ile birlikte olmama yeminidir.

Tüm rivayetlerin sonucunda gizli saklı düzenlenen planların, hilelerin ya da sırrın açığa vurulması Allah’ın bilgisi dâhilinde olacağı için Resulullah’a zarar vermeyeceği uyarısı çıkmaktadır. Aynı şekilde aile hayatında karı- kocanın arasında geçen sırrın karı- koca arasında kalması gerektiği, evliliğin hile ve planlarla zarar görüp boşama aşamalarına kadar gideceği insanlara gösterilmektedir.

Hz. Peygamber’in Nikâhlanıp Zifaf Gerçekleşmeden Boşandığı Eşleri

Resulullah’ın nikâhlanıp zifaf gerçekleşmeden boşandığı eşleri kendileriyle nikâhlanıp, mehirlerini ödediği fakat birlikte olmadan boşadığı iddia edilen eşleridir. Bu hanımlar hakkındaki rivayetlerin ihtilafı olmasından ötürü sayılarını tam tespit etmek zordur. Dolayısıyla güvenilir kaynakların rivâyetlerinden hareketle tespit edilebilen isimler üzerinde durulmuştur.

el- Killabîyye

Aslen Kilâboğullarından olduğu bilinen bu hanımın ismi konusunda farklı rivayetler mevcuttur. Kimileri onun Fatıma bint ed-Dahhâk b. Süfyân el-Killabî, kimileri de Amre bint Yezîd b. Ubeyd b. Rûvas b. Kilâb b. Rebîa b. Âmir olduğunu söylemişlerdir.¹²⁸ Başka bir rivayette Cabir kızı el-Küllabiyeli Arbe¹²⁹

¹²⁷ İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l Azim*, 4/387

¹²⁸ İbn Hişam, *Siret-i İbn Hişam*, 4/402; İbn Sa’d, *Tabakât*, 10/148; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, 2/103; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fit-Tarih*, 2/282-286.

¹²⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fit-Tarih*, 2/282-286.

ve Cevn kızı Amra¹³⁰ olarak da geçmektedir. Ayrıca rivayetlerde geçen Kilabîyye ve Cevniyye isimlerinin de aynı kadın olduğu söylenmektedir.¹³¹

İbn Sa'd'da (v. 230/845) geçen rivayete göre Hz. Peygamber onunla 8/630 Zilkade ayında Ci'rane'den¹³² dönerken evlenmiştir.¹³³ Resulullah'ın bu hanımını kendisinden sakınması üzerine boşadığı hakkında rivayetler bulunmaktadır. Buhari'nin (v.256/870) de Hz. Âişe'den naklettiği rivâyette; "Bintü Cevn Resulullah'ın yanına konuldu. Allah Resülü kendisine yaklaşıncaya: "Senden Allah'a sığınırım" dedi. O da "Sen şanı büyük olan Allah'a sığındın. Artık ailenin yanına git" buyurdu."¹³⁴

Aynı hadisi Nesâî (v.303/915) şöyle nakletmiştir; Âişe'den gelen rivayete göre, Kilabîyye (kabilesinden) bir kadın Resulullah'la evlenince, Hz. Peygamber ile beraber olacaklarında "Senden Allah'a sığınırım" dedi. Resulullah da "Sen (şanı) büyük olan Allah'a sığındın. Haydi ailenin yanına dön" buyurdu.¹³⁵ Bu hadislerde nakledilen rivayetlerden, Resulullah'ın "ailenin yanına git" ifadesini kullanarak boşamayı kastettiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, günümüzde de bu tür ifadelerin dikkatli ve özenli bir şekilde kullanılması gerektiği ortadadır.

Kaynaklarda en meşhur olan rivayet bunlar olmakla beraber çok meşhur olmayan başka rivayetlere de yer verilmiştir. Bir rivayete göre Resulullah Kilabîyye'yi yakalandığı alaca hastalığından dolayı boşamıştır.¹³⁶ Başka bir rivayete göre ise Resulullah'ın Killablı kadınla gerdeğe girdiği ve eşlerini

¹³⁰ İbn Mâce, *Talâk*, 11.

¹³¹ Saïd Havva, *el-Esas fi's-Sünne*, (çev. Abdurrahim Ali Ural), İstanbul, 1991, 4/491.

¹³² Ci'rane; Mekke ile Taif arasında, Mekke'ye 9 mil uzaklıkta bulunan bir bölgedir. İslâm Tarihinde Hz. Peygamberin Huneyn Gazvesi'nden elde edilen ganimetleri dağıtması sırasında çıkan olaylar sebebiyle meşhur olmuştur. Ayrıca Ci'ranede bu olayların hatıralarını yâd etmek üzere inşa edilmiş bir mescitte bulunmaktadır, bkz., Güzel, *2000'li Yıllarda Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed*, NKM Yayınları, Konya, 2008, s. 488.

¹³³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/150; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 2/103.

¹³⁴ Buhari, *Kitabüt-Talâk*, 3.

¹³⁵ Neseî, *Talâk*, 14.

¹³⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, 10/149.

ayrılmaları konusunda muhayyer bıraktığı için onun da ailesini tercih edip ayrıldıkları hususundadır.¹³⁷

Kilabîyye'nin Resulullah'tan sakınması konusunda bir rivayette "Ben kötü biriyim. Şüphesiz ki bana tuzak kuruldu" şeklinde pişmanlık duyduğu anlaşılan sözlerinden istemeyerek bu sözü kullandığı anlaşılmaktadır.¹³⁸ Fakat Resulullah'ın onu boşama sebebinin daha evliliğin ilk aşamasında "Eûzü" ile başlayan cümlesiyle alâkalı olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü bir kimse bu sözle yakarıшта bulunuyorsa bu görmezden gelinmemelidir. Nitekim Hz. Peygamber de kendisiyle ilgili bir konuda bu sözün önemini unutması ya da görmezden gelmesi düşünülemez. Dolayısıyla Tevhid akidesinin en önemli kelimelerinden birini gelişi güzel kullanan, söylediği sözün sonuçlarını hesaplayamayan bir kadın ile yapılacak evliliğin en hızlı çözüm yolunun da zifaf gerçekleşmeden nikâhın sona erdirmek olduğunu söylemek mümkündür. Tabi burada bilinmesi gerekir ki Resulullah bir beşer olmasına rağmen Peygamber olması dolayısı ile hak ve vazifeleri diğer insanlar gibi değildir. "Ey peygamber hanımları! Sizden kim açık bir hayasızlık yaparsa onun cezası ikiye katlanır, bu Allah için kolay bir şeydir"¹³⁹ ayetinde de bildirildiği üzere Hz. Peygamber hanımlarının yanlışları normal karşılanmamaktadır. Resulullah'ın hanımlarının yanlışlarının normal karşılanmaması, onların İslâm toplumunda üstlendikleri önemli rol ve dinî örneklik nedeniyle son derece doğaldır. Bu durum hem onların hem de ümmetin eğitimi ve terbiyesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Esmâ bint en-Nu'mân

Esmâ bint en-Nu'mân b. Ebü'l-Cevn b. el-Esved b. el-Hâris b. Şürâhîl b. el-Cevn b. Âkilü'l-Mirâr el-Kindî olarak bilinmektedir.¹⁴⁰ Kaynaklarda bildirildiğine göre Hz. Peygamber hicretin 9. yılı Rebiülevvel ayında onunla evlenmiştir.¹⁴¹ Resulullah'ın Kindeli Esmâ bint Nu'mân'ı kendisinden

¹³⁷ Belazuri, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 2/103.

¹³⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/149.

¹³⁹ Ahzab, 33/30.

¹⁴⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/151; Taberi, *Tarih*, 3/166.

¹⁴¹ Belazuri, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 2/107.

sakınması üzerine boşadığı rivayet edilmektedir. Bu konuda birçok kaynakta geçen meşhur rivayetlerden birkaçı şöyledir:

Kardeşleriyle beraber Necid bölgesinde Şerebbe denilen bir vadide oturan en-Nu'mân b. Ebü'l-Cevn Medine'ye gelir giderdi. Bir gün Resulullah'ın yanına Müslüman olarak geldi ve “Ya Resulallah! Seni Arapların en güzel dul kadınıyla evlendireyim mi? O, amcasıoğluyla evliydi. Eşi ölünce dul kaldı. O seninle evlenmek ve sana gelmek istiyor” demiştir. Resulullah onunla 12 ûkıyye¹⁴² mihr karşılığında evlenmiştir. Adam “Ya Resulallah! Mehirden kısma!” deyince, Resulullah, “Ben eşlerime bundan fazla mehir vermedim. Kızlarım da bu miktardan fazla mehir almadılar.” diye cevap vermiştir. Nu'mân, “Karar sende!” dedikten sonra, “Ya Resulallah! Aileni sana getirecek birini gönder de onu alıp getirsin. Ben de senin gönderdiğin kişiyle beraber olacağım. Aileni de onunla göndereceğim” demiştir. Resulullah bunun üzerine Ebû Üseyd es-Sâ'idî'yi göndermiştir. Ebû Üseyd ve adam oraya varınca kadın girmeleri için izin vermiştir. Bunun üzerine Ebû Üseyd “Resulullah'ın eşlerini başka bir erkek göremez” demiştir. Bu hicab emrinin inmesinden sonra olmuştur. Ebû Üseyd kadına ‘Seninle konuştuğun erkekler arasında mahremin olanlar hariç bir perde olması gerekir’ deyince, o da bunu yaptırmıştır. Orada 3 gün kaldıktan sonra onu bir örtü içinde deveye bindirip Medine'ye getirmiş ve Sa'ideoğulları mahallesine yerleştirmiştir.¹⁴³

Yukarıdaki rivayetin devamı olarak Ebû Üseyd'in kadını Sa'ideoğullarına misafir olarak bırakıp o mahallenin kadınlarının sevinçle yanlarına girip daha sonra da çıkıp güzelliğinden söz ettiklerinden bahsetmektedir.¹⁴⁴

Kaynakların genelinde Resulullah'ın Esmâ bint Nu'mân'ı “Eûzü” lâfzını kullanmak suretiyle kendisini Resulullah'tan sakınması sonucunda boşadığı,

¹⁴² Ukıyye, eski bir ağırlık ölçü birimidir. Arapça klasik tıp literatüründe muhtemelen Latince kaynaklı olarak on ve onküş gibi farklı biçimlerde kaydedilmektedir, bkz., Cengiz Kallek, “Ukıyye”, *DİA*, İstanbul, 2012, 42/67-70.

¹⁴³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/151.

¹⁴⁴ Said Havva, *el-Esas fi's-Sünne*, 4/496.

Peygamber hanımlarının onu güzelliğinden dolayı kıskandıkları bilgileri üzerinde durulmaktadır.

Taberî (v. 310/923) de geçen bir rivayette Resulullah'ın Esmâ bint Nu'mân ile evlenip zifafa girdiğinde teninde alaca hastalık bulunduğunu görüp, bunun üzerine ona ikramda bulunarak çeyizini verip ailesine geri gönderdiği bilgisi verilmektedir.¹⁴⁵ Fakat bu çok yaygın bir rivayet değildir.

Esmâ bint Nu'mân hakkındaki rivayetler incelendiğinde onun da Kilabîyye gibi Resulullah'tan sakındığı ve bunun üzerine Resulullah'ın onu boşadığı görülmektedir. Buradaki olay aynı, isimlerin farklı olması rivayetlerin aktarım aşamasında isimlerin karışmış olabileceği ihtimalini ortaya çıkardığı gibi aynı olayın farklı iki kadınla da yaşanmış olabileceğini göstermektedir.

Kuteyle bint Kays

Kuteyle bint Kays el-Eş'as b. Kays b. Ma'dikerib b. Muâviye b. Cebele b. Adî b. Rebî'a b. Muâviye el-Ekremîn b. el-Hâris b. Muâviye b. el-Hâris b. Muâviye b. Sevr b. Muratta b. Kinde'nin kız kardeşidir.¹⁴⁶ Kuteyle veya Kayle bint Kays olarak bilinen Resulullah'ın Kinde kabilesinden evlendiği bu kadın Hz. Ebû Bekir zamanında irtidat edip sonra tekrar dönen Eşas b. Kays'ın kız kardeşi olarak bilinmektedir.¹⁴⁷

İbn Habîb'in (245/860) naklettiği bir rivâyete göre; Esmâ bint Nu'mân, Hz. Peygamber'den Allah'a sığındığını söyleyince Hz. Peygamber çok kızmış ve kızgınlığı yüzünden okunmuştur. Bu sıralarda Medine'de bulunan Kinde krallarından Eş'as b. Kays "Allah seni üzmez, ey Allah'ın Resülü! Seni güzellik ve soyca Esmâ'dan geri kalmayan bir hanımla evlendireyim mi?" diye sorunca Hz. Peygamber onun kim olduğunu sormuştur. Eş'as, "Kız kardeşim Kayle" demiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber "Onu eş olarak aldım gitti" demiştir.¹⁴⁸

¹⁴⁵ Taberî, *Tarih*, 3/166.

¹⁴⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/155.

¹⁴⁷ İbn Habîb, *el-Muhabber*, s.83.

¹⁴⁸ İbn Habîb, *el-Muhabber*, s. 83.

Aynı rivayet İbn Sa'd'da "Kız kardeşim Kuteyle" olarak geçmesinden kadının isminin Kuteyle ya da Kayle olarak farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır.¹⁴⁹

Yukarıdaki rivayetlerin devamında Eş'as'ın, Resulullah'ın onayından sonra Hadramevt'e gidip Kuteyle'yi alıp Yemen'den yola çıkınca Hz. Peygamber'in vefat ettiği haberinin geldiği, Eş'as'ın ise kız kardeşini memleketine geri götürdüğü ve kendisinin irtidat ettiği gibi kız kardeşinin de irtidat ettiği bildirilmektedir.¹⁵⁰

Resulullah ile aralarında nikâh söz konusu olan Kuteyle daha sonra İkrime b. Ebû Cehil ile evlenmiş bu durum, Hz. Ebû Bekir'in hoşuna gitmeyince Hz. Ömer "Ey Resulullah'ın halifesi! O Resulullah'ın hanımlarından değildir. Çünkü Resulullah ne onu muhayyer bıraktı ne de ona hicabı emretti. Kadının kavmiyle beraber irtidat (din değiştirme) etmesiyle Allah, Resulullah'ı ondan uzak kıldı." demiştir. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir herhangi bir ceza vermekten sakınmıştır.¹⁵¹

Rivayetlerden de anlaşıldığı üzere Resulullah'ın zifaf gerçekleşmeden vefat etmesiyle nikâh tamamlanmamıştır. İrtidat edenin nikâh bağının irtidat anından itibaren sona ermesi hükmü sonucunda evlilik akdi son bulmuş Kuteyle boş sayılmıştır.¹⁵²

Müleyke bint Ka'b el-Leysi

Müleyke bint Ka'b el-Leysi'nin nesebi hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Hz. Peygamber'in Kinâne kabilesinden insanların güzelliği hakkında konuştuğu Müleyke bint el-Leys ile hicretin 8. yılı Ramazan ayında evlendiği bilinmektedir.¹⁵³

¹⁴⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/155.

¹⁵⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/156; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî-Tarih*, 2/285.

¹⁵¹ İbn Habîb, *el-Muhabber*, s. 83; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/155.

¹⁵² İrfan İnce, "Ridde", *DİA*, İstanbul, 2008, 35/88-91.

¹⁵³ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, 2/108.

Ebû Ma'ser'den gelen rivayete göre; Müleyke'nin babası Mekke'nin fethinde (8/630) Hâlid b. Velid tarafından öldürülmüştür. Müleyke'ye babanın katiliyle evlenmekten utanmıyor musun?" şeklinde sözler söylendiği ve onunda Resulullah'tan Allah'a sığındığı bilgisi aktarılmaktadır. Bu sebeple Resulullah'ında kadını boşadığı rivayet edilmektedir. Kadının yakınları Resulullah'a gelip, "Ya Resulallah! O daha yaşı küçük biridir. Bunu anlamış da değildir ve kandırılmıştır. Onu nikâhına geri al!" dediklerinde Resulullah buna yanaşmamıştır. Bunun üzerine onlar da kızı Uzreoğulları'ndan bir akrabasıyla evlenmesi için izin vermesini istediklerinde Resulullah izin vermiştir. O da kabilesinden biriyle evlenmiştir.¹⁵⁴

Ancak Zührî (124/742) ve arkadaşlarının Resulullah'ın bu kadınla evlendiğini kabul etmediklerini gösteren rivayetlerden dolayı bu konu da ihtilaflıdır.¹⁵⁵

Leyla bint Hatîm

Leyla bint el-Hatîm b. Adî b. Amr b. Sevâd b. Züfer b. el Haris b. el-Hazrec b. Amr b. Mâlik b. el-Evs b. Hârise, Gafil diye bilinen kişidir.¹⁵⁶

Belâzürî ve İbn Habîb'in eserlerinde geçen rivayetlere göre Leyla bint Hatîm, Hz. Peygamber'in yanına gelerek Hz. Peygamber'in sırtını güneşe verip oturmuş haldeyken eliyle Resulullah'ın sırtına vurunca Resulullah "Kendisini büyük yılan/kurt yiyen bu kişi kimdir?" diye sormuş, Leyla "Kuşlara yem veren, rüzgârla yarışan, Hatîm'in kızıyım, Leyla'yım. Kendimi, sana hibe ediyorum" demiştir.¹⁵⁷ Resulullah bu teklifi kabul ettiğini söylemiştir. Leyla kavmine dönüp olanları anlatınca onlar da "Yanlış yaptın, sen kıskanç bir kadınsın, halbuki Resulullah'ın başka hanımları var, sen onları kıskanırsın onlarda sana beddua eder. Öyleyse nikâhının iptalini iste" demişlerdir.¹⁵⁸

¹⁵⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, 10/156.

¹⁵⁵ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, 2/108.

¹⁵⁶ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, 2/109.

¹⁵⁷ İbn Habîb, *el-Muhabber*, s. 84.

¹⁵⁸ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, 2/109; İbn Sa'd, *et-Tabakat*, 10/158.

Kabilesindekilerin sözlerinden etkilenen Leyla, Hz. Peygamber'in yanına tekrar gelerek akitten vazgeçip nikâh sözleşmesini iptal etmesini istemiş, Hz. Peygamber de kadının istediğini yapmıştır.¹⁵⁹

Rivayetlere göre Leyla bir gün Medine'nin bahçelerinden birinde yıkanırken yılan/kurt saldırması sonucu Resulullah'ın söylediği şekilde ölmüştür.¹⁶⁰

İslam hukukunda kadın kocasından boşanma talebinde bulunabilmektedir. Fakat kocasının bu talebi reddetme hakkı da bulunmaktadır.¹⁶¹ Yukarıda geçen olayda böyle bir durum yaşandıysa Resulullah'ın zorluk çıkararak taraf olmayarak kadının boşanma isteğini kabul ettiği görülmektedir. Ancak, olayın gidişatı ve kadının yaşadığı durumların efsanevi bir anlatımla sunulmuş olması da dikkate değerdir.

¹⁵⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fit-Tarih*, 2/285.

¹⁶⁰ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 2/109; İbn Sa'd, *et-Tabakat*, 10/159.

¹⁶¹ Hakan Temir, "Hz. Peygamber'in Zîfaf Gerçekleşmeden Boşadığı İddia Edilen veya Vefatıyla Boş Kalan Hanımlar", Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 2018, 8/587-593.

BİRİNCİ BÖLÜM

AŞERE-İ MÜBEŞŞERENİN EVLİLİKLERİ

1.1. Aşere-i Mübeşşere Olarak Bilinen Sahâbîler

Aşere-i Mübeşşere sözlük anlamı bakımından incelendiğinde aşere “10”,¹⁶² mübeşşere “Müjdelenen kişi”¹⁶³ kelimelerinin birleşmesiyle Türkçeye “Cennetle müjdelenen 10 kişi” şeklinde geçmiştir. Terim anlamı olarak, Aşere-i Mübeşşere tamamı İslâm’a ilk giren, Kureyş kabilesine mensup, nesepleri Resulullah’ın nesebiyle birleşen ve hayattayken cennetle müjdelenmiş 10 sahâbî kastedilmektedir.¹⁶⁴

Aşere-i Mübeşşere olarak adlandırılan bu 10 sahâbî, diğer sahâbîlere kıyasla Resulullah’ın yanında daha fazla zaman geçirmelerinden dolayı İslâm’ı daha derinlemesine öğrenme fırsatına sahip olmuşlardır. Bu, onların Resulullah’ın sözlerini, davranışlarını ve örnek yaşamını daha yakından takip etmelerine, İslâm’ın temel prensiplerini daha derinlemesine anlamalarına ve sonra da diğer sahâbîlere öğretmelerine imkân tanımıştır. Hz. Peygamber’in liderliğinde İslâm’ın ilkelerini daha iyi kavramış olmaları, onları Müslüman topluluk içinde öncü bir rol oynamaya ve İslâm’ın yayılmasına büyük katkı sağlamaya yönlendirmiştir.¹⁶⁵

Resulullah tarafından yaşarken cennetle müjdelenenleri bize aktarılan sahâbeden 10’u şunlardır: Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Talha b. Ubeydullah, Zübeyr b. Avvâm, Abdurrahman b. Avf, Sa’d b. Ebi Vakkâs, Ebû

¹⁶² Mutçalı, a.g.e., s.571.

¹⁶³ Mutçalı, a.g.e., s.56.

¹⁶⁴ Güzel, *Cennetle Müjdelenen Hanımlar*, Siyer Yayınları, İstanbul, 2022, s. 15; Abdullah Aydınlı, İsmail Lütfi Çakan, “Aşere-i Mübeşşere”, *DİA*, İstanbul, 1991, 3/547.

¹⁶⁵ İbrahim Yıldız, *Birbirleriyle Münasebetleri Ekseninde Asr-ı Saadette Aşere-i Mübeşşere*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2020, s. 2; Salih Saraçoğlu, *Cennetle Müjdelenen Sahâbîlerle İlgili Rivayetlerin Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2008, s.3.

Ubeyde b. Cerrah, Sa'îd b. Zeyd.¹⁶⁶ Bu çalışma adı geçen sahâbilerin boşanmalarını konu aldığı için her birini ayrı başlıklarla tanıtmak daha uygun olacaktır.

1.2. Aşere-i Mübeşşere İçinde Hulefâ-i Râşidîn ve Eşleri

Hulefâ-i Râşidîn, Resulullah'ın dünyadan ayrılmasının ardından sırasıyla halifelğe gelen ve bu görevlerini layığıyla yapmaya çalışan, aynı zamanda yaşarken cennetle müjdelenen kimseler içerisinde yer almalarından ötürü Resulullah'tan sonra Müslümanların örnek aldıkları sahâbilerdir. Bu bakımdan Hulefâ-i Râşidîn'in hayatları ve yaşadıkları zaman dilimi İslâm Tarihi açısından önemli yer tutmaktadır. Dolayısıyla Aşere-i Mübeşşerenin aile hayatını kapsasa da özellikle onların içerisinde Hulefâ-i Râşidîn'in yaptığı evlilikler, bu evliliklerde gerçekleşen boşanmalar, eşlerinin nesepleri ve çocuklarının isimleri gibi konularda detaya girilmesi isabetli olacaktır.

1.2.1. Hz. Ebû Bekir

Asıl adı Abdullah b. Ebû Kuhâfe Osman b. Âmir el-Kureşî et-Teymî'dir. Fil olayından 3 yıl kadar sonra yaklaşık milâdî 573 yılında Mekke'de dünyaya gelmiştir.¹⁶⁷ Hz. Ebû Bekir kaynaklarda adından ziyade lakabıyla anılmaktadır. Ona "Atık" denilmiştir. Güzel, soylu, eski, âzat edilmiş gibi mânalara gelen bu lakabın ona annesi tarafından verildiği veya çok eskiden beri hayır yaptığı, yüzü ve ahlâkı güzel olduğu, yahut da soyunda ayıplanacak bir husus bulunmadığı için Atık diye anıldığı rivayet edilmekle birlikte Hz. Peygamber'in, "Sen Allah'ın cehennemden azat ettiği kimsesin, şeklindeki iltifatına mazhar olduktan sonra bu lakapla anılmaya başlandığı bilinmektedir.¹⁶⁸ Atık lakabının ayrıca yüzünün güzel olması ve kendi güzelliğinden dolayı verildiği de rivayetler arasındadır.¹⁶⁹ Rivayetlerde malını İslâm yolunda harcadığı ve eski kıyafetler

¹⁶⁶ Aydın, "Aşere-i Mübeşşere", *DİA*, 3/547.

¹⁶⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/188; Mustafa Çelik, *Fıkhu's-Sahâbe*, Fütüvvet Yayınları, İstanbul, 2006, s. 35.

¹⁶⁸ Fayda, "Ebû Bekir", *DİA*, İstanbul, 1994, 10/101-108.

¹⁶⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tari*, 2/387; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 4/332.

giydiğinden dolayı da “Zü'l-hilâl” lakabıyla anıldığı; şefkat ve merhametinden ötürü de “Evvâh” lakabıyla anıldığı bilinmektedir. Fakat onun bilinen en meşhur lakabı “çok samimi, çok sadık” mânasına gelen, mi'rac hadisesi gibi gaybla ilgili haberleri tereddütsüz kabul ettiği için Hz. Peygamber tarafından verilen “Sıddîk” lakabıdır. İslâm literatüründe de bu lakab ile tanınmıştır.¹⁷⁰

Hz. Ebû Bekir hicretin 13. yılı, milâdî 22 Ağustos 634 yılında 63 yaşındayken Cemaziyelâhir ayının son günlerine rastlayan salı gecesi vefat etmiştir.¹⁷¹ Yahudilerin, Hz. Ebû Bekir'e sunulan yemeğin içine zehir koydukları veya çorbasını zehirledikleri söylenmektedir.¹⁷² Haris b. Kelede ile bu zehirli yemekten yedikleri ve Hâris'in geri çekilip Hz. Ebû Bekir'e, “Ellerini hemen çek, yemeğin içinde etkisini bir senede gösterecek bir zehir var!” dediği, bu zehrin etkisinin bir sene boyunca görüldüğü ve bir sene sonra ikisinin de aynı gün vefat ettiği rivayet edilmektedir.¹⁷³

Arap toplumunda birden fazla eş alma uygulaması yaygındır ve İslâm'ın ortaya çıkmasıyla bu uygulama sınırlanmış ancak tamamen yasaklanmamıştır. Hz. Ebû Bekir de İslâm'ın erken dönemlerinde bu uygulamaya uygun olarak birden fazla kadınla evlenmiştir. İncelediğimiz kaynaklardan elde ettiğimiz sonuca göre, Hz. Ebû Bekir'in dört kez evlilik yaptığına, Kuteyle bint Abdüluzzâ, Ümmü Rûmân bint Âmir, Esmâ bint Umeys, Habibe bint Hârice isimlerindeki hanımlarla yaptığı bu evliliklerinin hepsinin hür kadınlarla gerçekleştiğine, cariye edinmediği bilgisine ulaşabildik.

¹⁷⁰ Fayda, “Ebû Bekir”, *DİA*, 10/101-108.

¹⁷¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/228; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, 2/383; Fayda, “Ebû Bekir”, *DİA*, İstanbul, 1994, 10/101-108.

¹⁷² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, 2/383

¹⁷³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/228; İbn Hacer, *el-İsâbe*, s. 63.

1.2.1.1.Kuteyle bint Abdüluzzâ

593 yılında Kuteyle bint Abdüluzzâ b. Abdües'ad b. Nadr b. Mâlik b. Hisl b. Âmir b. Lüey¹⁷⁴ ile evlenmiştir. Çoğu kaynakta adı genellikle “Kuteyle” olarak geçse de bazılarında “Kayle”, “Katle” veya “Katîle” şeklinde geçmektedir.¹⁷⁵

Rivayetlerde Kuteyle'nin daha önce başka biriyle evlilik yaptığına dair herhangi bir bilgiye rastlanmaması, onun ilk evliliğini Hz. Ebû Bekir ile gerçekleştirdiğini söylemeye olanak sağlamaktadır. Kuteyle, Hz. Ebû Bekir'in Câhiliye Dönemi'nde evlendiği ilk hanımıdır.

Kaza Umresine kadar İslâm'a girmediği bilinen Kuteyle'nin, Mekke'nin fethi sırasında veya fetihden bir süre sonra Müslüman olması ihtimali dahilinde isminde veya künyesinde bazı değişiklikler olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle, sonraki hayatıyla ilgili çok fazla bilgiye ulaşılamamıştır.¹⁷⁶

1.2.1.2. Ümmü Rûmân bint Âmir

Hz. Ebû Bekir, Ümmü Rûmân bint Âmir b. Uveymir b. Abdüşems b. Attâb b. Kinâne ile Câhiliye Dönemi'nde evlenmiştir.¹⁷⁷ Ümmü Rûmân, Hz. Ebû Bekir'den önce Abdullah el-Hâris b. Sahbere b. Cürsüme b. Âdiye ile evlidir. Bu eşinden et-Tufeyl isimli bir çocuğu olmuştur. Ümmü Rûmân İslâm'a girmeden önce eşi Abdullah el-Hâris ile Yemen bölgesindeki Serât'tan Mekke'ye gelmiş, Hz. Ebû Bekir ile anlaşma yapıp onun himayesinde burada eşi vefat edene kadar yaşamışlardır. Daha sonra eşi vefat edince Hz. Ebû Bekir ile evlenmiştir.¹⁷⁸

Hz. Ebû Bekir'in Ümmü Rûmân'dan Abdurrahman ve Hz. Peygamber'in eşi olacak olan Aişe isimindeki çocukları dünyaya gelmiştir.¹⁷⁹ Saliha bir kadın olan

¹⁷⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât* 8/198; Mehmet Salih Arı, *Hz. Ebû Bekir ve Ridde Savaşları*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1996, s.16.

¹⁷⁵ Hakan Temir, *Ebû Bekir*, ed. Ali Aksu, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Rektörlük Matbaası, Sivas, 2019, s. 34-35.

¹⁷⁶ Temir, *Ebû Bekir*, s. 38.

¹⁷⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/298; Temir, *Ebû Bekir*, s.38.

¹⁷⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/298.

¹⁷⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, 2/387; Fayda, “Ebû Bekir”, *DİA*, 10/101-108.

Ümmü Rûmân'ın hicretin 6. yılı Zilhicce ayında Medine'de vefat ettiği ve onun kabre konulduğunu gören Resulullah'ın, “*Kim ahu gözlü hurilerden bir kadına bakmak istiyorsa, Ümmü Rûmân'a baksın*” dediği ve onu kabrine indirdiği bilgisi aktarılmaktadır.¹⁸⁰ Ancak Resulullah'ın başka kimseler için mahrem olan bir kadına bakın demesi uygun bir bilgi olmayacağı için bu hadis tevil edilerek Resulullah'ın bu sözünden maksadının direk bakmak olmayıp onun faziletini bildirdiği yahut bu söz söylendiği zamanlarda henüz örtü ile ilgili ayetlerin inmemiş olduğu akla gelmektedir. Diğer bir görüşe göre ise orada bulunanların mahremleri olmayıp, hitap ettiklerinin kadınlardan oluşmuş olabileceği yönündedir.¹⁸¹

1.2.1.3. Esmâ bint Umeys

Ümmü Rûmân'ın vefatından sonra Esmâ bint Umeys b. Ma'd b. Teym b. el-Haris b. Ka'b b. Mâlik b. Kuhafe b. Âmir b. Rebi'a b. Âmir. b. Muaviye b. Zeyd b. Malik ile Huneyn gününde evlendiği rivayet edilmektedir. Esmâ bint Umeys, Hz. Ebû Bekir ile evlenmeden önce Ca'fer b. Ebû Tâlib ile evlidir. Bu evliliğinden Abdullah, Muhammed ve Avn isimlerinde üç çocuğu olmuştur. Ca'fer b. Ebû Tâlib Mu'te Savaşı'nda (8/629) vefat ettikten sonra Hz. Ebû Bekir ile evlenmiştir. Bu evliliğinden de Muhammed ismini verdiği oğlu dünyaya gelmiştir.¹⁸²

Hz. Ebû Bekir vefat ettiğinde kendisini eşi Esmâ'nın yıkamasını vasiyet etmiştir.¹⁸³ Esmâ'nın ne zaman vefat ettiğine dair kesin bir bilgiye ulaşılmamıştır.

¹⁸⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/298.

¹⁸¹ Temir, *Ebû Bekir*, s. 40.

¹⁸² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/302; İbn Hacer, *el-İsâbe*, s. 476.

¹⁸³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/306.

1.2.1.4. Habîbe bint Hârice

Hz. Ebû Bekir'in diğeri eşi Hazrec kabilesinden Habîbe bint Hârice b. Zeyd b. Ebû Zühre b. Mâlik b. İmriülkays b. Mâlik el-Ağar'dır.¹⁸⁴ Hz. Ebû Bekir'in Medine'ye hicret ettikten sonra son evliliğini Habîbe ile gerçekleştirdiği bilinmektedir. Bu evliliğin en önemli sebebi Hz. Ebû Bekir'in Habîbe'nin babası ve ağabeyi ile olan yakın dostluğudur. Çünkü baba-oğul, her durumda Hz. Ebû Bekir'i desteklemişlerdir.¹⁸⁵

Ne zaman evlendikleri kesin olarak bilinmemekle beraber hicretin ilk yıllarında evlendikleri, Hz. Ebû Bekir'in ölüm hastalığına yakalandığı zaman da Habîbe'nin hamile olduğu düşünülmektedir. Çünkü adet dönemi gecikmiştir. Hz. Ebû Bekir'in vefatından sonra Habîbe'nin doğum yaptığı ve Ümmü Külsûm adında bir kız çocuğu dünyaya getirdiği rivayet edilmektedir.¹⁸⁶ Habîbe'nin ne zaman vefat ettiği bilinmemekle birlikte Hz. Ebû Bekir'den sonra Hubeyb b. İsaf ile evlendiği, Resulullah'a biat edip Müslüman olduğu rivayet edilmektedir.¹⁸⁷

1.2.2. Hz. Ömer b. el- Hattâb

Adaleti, cesareti ve bilgeliğiyle İslâm tarihinde önemli bir yer tutan, Aşere-i Mübeşşere'den olan Hz. Ömer aynı zamanda vahiy kâtiplerindendir. Tam ismi Ömer b. el-Hattab b. Nüfeyl b. Abduluzza b. Riyah b. Abdullah b. Kurt b. Rizâh b. Adî b. Ka'b b. Lüey b. Galib el-Kuraşi el-Adevî'dir.¹⁸⁸ Künyesi Ebû Hafs olan Hz. Ömer "Müminlerin Emiri" lakabı ile bilinmektedir.¹⁸⁹ Hz. Ömer'in en meşhur lâkabı "Faruk" tur. Bu lâkabı ona Hz. Peygamber'in verdiği diğeri bir rivayette ise bu lâkabı ehl-i kitabın vermiş olduğu da kaydedilmektedir.¹⁹⁰

¹⁸⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/ 374.

¹⁸⁵ Temir, *Ebû Bekir*, s.41.

¹⁸⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, 2/387.

¹⁸⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/374.

¹⁸⁸ Fayda, "Hz. Ömer", *DİA*, İstanbul, 2007, 34/44-51.

¹⁸⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, 3/58-59.

¹⁹⁰ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, 3/58-59; İbn Hacer, *el-İsâbe*, s. 69; Fayda, "Hz. Ömer", *DİA*, 34/44-51.

Hiz. Ömer'in aile hayatına bakıldığında onun İslâm öncesi ve sonrasında pek çok evlilik yaptığını ifade eden rivâyetler olduğuna rastlanmaktadır. Bu çalışmada her ne kadar Hiz. Ömer'in eşleriyle ilgili rivâyetler sınırlı olsa da mümkün mertebe bu rivâyetlere ulaşır eşlerinin kim oldukları, boşandıkları eşleriyle boşanma sebepleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Hanımlarının isimleri; Osman b. Maz'un'un kız kardeşi Zeyneb bint Maz'un, Muleyke bint Cervel, Kureybe bint Ebû Ümeyye el-Mahzûmî, Ümmü Hakîm bint el-Hâris b. Hişâm el-Mahzûmî, Cemîle bint Asım b. Sâbit, Atike bint Zeyd b. Amr b. Nufeyl, Ümmü Külsûm bint Ali b. Ebû Tâlib olarak geçmektedir.¹⁹¹

1.2.2.1. Zeyneb bint Maz'ûn

Zeyneb bint Maz'ûn b. Habîb b. Vehb b. Huzâfe b. Cumah el-Kureşî el-Cumahiyye İslâm'ın erken döneminde yaşamış önemli bir sahâbî olan Osman b. Maz 'ûn'un kız kardeşi olup Hiz. Ömer'in de ilk hanımıdır.¹⁹² Hiz. Ömer'in en bilinen evlatlarından olan oğlu Abdullah, Abdurrahman ve kızı Hafsa, Zeyneb bint Maz 'ûn'dan doğmuştur.¹⁹³

Evlilikleri Hiz. Ömer'in Müslüman olmadan önceki döneminde gerçekleşmiştir.¹⁹⁴ Kendisi Mekke döneminde Müslüman olmuştur. Medine'ye eşi ile hicret ettiğine dair rivâyet bulunmakla birlikte kuvvetli olan görüşe göre hicretten önce Mekke'de vefat etmiştir.¹⁹⁵ Kaynaklarda İslâm'ın erken dönemlerinde yaşayan Zeyneb bint Maz'ûn ile ilgili rivâyetlerin azlığı sebebiyle daha fazla bilgiye ulaşılammıştır.

¹⁹¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih* 3/59-60; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 7/229-231.

¹⁹² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/99.

¹⁹³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/99; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih* 3/59-60.

¹⁹⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih* 3/59-60.

¹⁹⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/265; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, 7/135; Mustafa Ağırman, *Hiz. Peygamber'in Hanımları Tarafından Yakınları*, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, Erzurum 2001, s. 154.

1.2.2.2. Ümmü Külsûm bint Cervel

Tam adı Ümmü Külsûm bint Cervel b. Mâlik b. Müseyyeb b. Rabia b. Asram b. Dabîs b. Haram b. Hubeyşî b. Selul b. Ka'b b. Amr el-Huzaî'dır ancak kaynaklarda "Müleyke bint Cervel" olarak da karşımıza çıkmaktadır.¹⁹⁶ Hz. Ömer'in Ümmü Külsûm ile evliliğinden Ubeydullah b. Ömer ve Zeyd el-Asgar adlı çocukları dünyaya gelmiştir.¹⁹⁷

Ümmü Külsûm bint Cervel hakkında kaynaklarda sınırlı bilgiler olması sebebiyle ne zaman nerede vefat ettiğine dair detaylı bilgilere ulaşılamamıştır.

1.2.2.3. Kureybe bint Ebû Ümeyye el-Mahzûmî

Kureybe bint Ebû Ümeyye b. el-Muğîra b. Abdullah b. Ömer b. Mahzum el-Kureşî el-Mahazumî Hz. Ömer'in Câhiliye Dönemi'nde nikâhlandığı hanımlarındandır. Hz. Peygamber'in halası Atike'nin kızı, Hz. Peygamber'in eşi Ümmü Seleme'nin de kız kardeşidir.¹⁹⁸ Hz. Ömer'in bu hanımından çocuğu olduğuna ve ölümüne dair bilgi bulunamamıştır.

1.2.2.4. Ümmü Hakîm bint el-Hâris b. Hişâm el-Mahzûmî,

Ümmü Hakîm bint el-Hâris b. Hişâm b. Muğîre b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm'un babası Resulullah'ın düşmanı Ebû Cehil'in kardeşi Hâris b. Hişâm, annesi ise Hâlid b. Velîd'in kız kardeşi Fâtıma bint el-Velîd'dir.¹⁹⁹

Ümmü Hâkim, Müslüman olmadan önce amca oğlu olan İkrime b. Ebû Cehil ile evlenmiş, ancak çocukları olmamıştır. İslâm'ın yayılma sürecinden Mekke'nin fethine kadar kocası ile Müslümanların aleyhinde faaliyetlerde bulunmuş ve Uhud Savaşı'na (3/625) kocası İkrime ile beraber Müslümanlara

¹⁹⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih* 3/59-60; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 7/229-231; Ağırman, *Hz. Peygamber'in Hanımları Tarafından Yakınları*, s. 154.

¹⁹⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/33; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih* 3/59-60; Zülfiye Akkuzu, *Hz. Ömer ve Kadınlar*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2019, s. 15-16.

¹⁹⁸ Akkuzu, *Hz. Ömer ve Kadınlar*, s. 16.

¹⁹⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/283; Uraler, "Ümmü Hakîm", *DİA*, İstanbul, 2012, 40/319-320.

karşı savaşmak için katılmıştır.²⁰⁰ Abdullah b. Zübeyr'den gelen bir rivayete göre Mekke fethedilince İkrime'nin karısı Ümmü Hâkim Müslüman olmuş ve Resulullah'a biat etmiştir.²⁰¹ Ümmü Hakîm, İslâm'ı kabul ettikten sonra eşi İkrime b. Ebû Cehil ile Müslümanların safında doğrudan cihada katılmış, Hz. Ebû Bekir'in halifeliği sırasında Bizanslılarla yapılan savaşlara katılmıştır.²⁰²

İkrime, Hz. Ebû Bekir döneminde gerçekleşen Ecnâdeyn Savaşı'nda (13/634) şehit düşmüştür. Ümmü Hakîm eşinin şehadetinin ardından İslâm'ı ilk kabul edenlerden ve Hz. Peygamber'in kâtiplerinden olan Hâlid b. Saîd ile evlenmiş, evlendikleri gün Halid b. Saîd şehit olmuştur.²⁰³ Kocası Hâlid b. Saîd'in şehit edilmesinin ardından Hz. Ömer ile nikâhlanan Ümmü Hakîm'in, Hz. Ömer'den Fâtıma adında bir kız çocuğu dünyaya getirdiği bilinmektedir.²⁰⁴

Ümmü Hakîm'in vefat yılı 13/635 olarak nakledilmektedir. Bu nedenle vefat tarihi Hz. Ömer ile evlendikten kısa bir süre sonrasına denk gelmektedir.²⁰⁵

1.2.2.5. Cemîle bint Âsım b. Sâbit

Cemîle bint Sâbit'in tam ismi Ebi'l- Aklah Kays b. İsme b. Nu'man b. Mâlik b. Ümeyye b. Dubey'a b. Zeyd b. Mâlik b. Amr b. Avf el-Ensârî'dir. ²⁰⁶ Resulullah'ın gönderdiği bir seriyyede komutan olarak görevlendirilen ve Recî Vaka'sında (4/625), Benî Lihyân kabilesi tarafından şehit edilen meşhur sahâbî Âsım b. Sâbit'in kız kardeşidir. ²⁰⁷

Hz. Ömer ile evlenmeden önce asıl adı Âsiye olan Ümmü Hakîm'e, Hz. Peygamber tarafından Cemîle ismi verildiği bilgisi nakledilmiştir. Fakat başka bir rivayete göre ise hicretin 7. yılında Hz. Ömer'le evlendiğinde adının değiştirilmesini kendisi istemiş, Hz. Ömer de onun isteğini yerine getirerek adını

²⁰⁰ Uraler, "Ümmü Hakîm", *DİA*, 40/319-320.

²⁰¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/283;

²⁰² İbnü'l-Esîr, *Üsdül-Gâbe*, 4/67; Uraler, "Ümmü Hakîm", *DİA*, 40/319-320.

²⁰³ Uraler, "Ümmü Hakîm", *DİA*, 40/319-320.

²⁰⁴ Akkuzu, *Hz. Ömer ve Kadınlar*, s. 18.

²⁰⁵ Uraler, "Ümmü Hakîm", *DİA*, 40/319-320; Akkuzu, *Hz. Ömer ve Kadınlar*, s. 18.

²⁰⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/362.

²⁰⁷ Akkuzu, *Hz. Ömer ve Kadınlar*, s. 16.

Cemîle olarak değiştirmiştir. Ancak, Hz. Ömer'in cariyesi de Cemîle isminde olduğu için Ümmü Hakîm "Bana cariyenin adını mı veriyorsun?" diyerek Hz. Ömer'e tepki göstermiş ve ardından Hz. Peygamber'e giderek durumu anlatmıştır. Hz. Peygamber, Cemîle ismini güzel bulmuş bu ismi kabul etmiştir.²⁰⁸

Araştırmalarımız sonucunda Cemile'nin ne zaman ve nerede vefat ettiği bilgisine ulaşılamamıştır.

1.2.2.6. Âtike bint Zeyd b. Amr b.Nüfeyl

Âtike bint Zeyd b. Amr b. Nüfeyl b. Abdiluzzâ b. Riyâh b. Abdullah b. Kurt b. Rezâh b. Adî b. Ka'b b. Lüey b. Gâlip b. Fihri b. Mâlik b. Nadr b. Kinâne, Aşere-i Mübeşşere'den Saîd b. Zeyd'in kız kardeşi olup aynı zamanda Hz. Ömer'in amcasının torunudur.²⁰⁹ İslâm'ı kabul eden ilk kadın şair sahâbilerden olan Âtike bint Zeyd'in Hz. Ömer'den önce Hz. Ebû Bekir'in oğlu Abdullah ve Hz. Ömer'in kardeşi Zeyd b. Hattâb ile evlilikleri olmuştur. Fakat hangisiyle önce evlendiği net olarak bilinmemektedir.²¹⁰

Hz. Ebû Bekir'in, eşi Âtike'nin güzelliği ve cazibesiyile kocasını etkileyerek onun cihad ve benzeri sorumluluklarını gereği gibi yerine getirememesinden rahatsızlık duyduğu ve bu sebeple oğluna Âtike'yi boşaması için baskı yaptığı rivayet edilmektedir. Bunun üzerine son derece üzölen Abdullah karısını boşamış fakat bu ayrılığın getirdiği ıştırabı satırlara dökmüş, şiirlerine yansıtmiştır. Bir gece, bu şiirleri okuyan oğlunun yaşadığı acıyı hisseden Hz. Ebû Bekir, Abdullah'ın yeniden Âtike'ye dönmesine sakınca görmemiştir.²¹¹

Abdullah b. Ebû Bekir, Tâif Kuşatması (8/630) sırasında aldığı bir okla şehit düşmüştür. Âtike, bu haberle derin bir üzüntü yaşamış ve acılarını dile getirmek için ağıtlar yakmıştır. Abdullah'ın ölüminden sonra hiç kimseyle

²⁰⁸ İsmal Lütfi Çakan, "Cemîle bint Sâbit", *DİA*, İstanbul, 1993, 7/328.

²⁰⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/286; Asri Çubukçu, "Âtike bint Zeyd", *DİA*, İstanbul, 1991, 4/73-74.

²¹⁰ Akkuzu, *Hz. Ömer ve Kadınlar*, s. 18.

²¹¹ Çubukçu, "Âtike bint Zeyd", *DİA*, 4/73-74.

evlenmeyeceğini açıklamıştır.²¹² Bir süre sonra Hz. Ömer, Âtike'nin kendisiyle evlenmesi için Rebâa bint Ümeyye'yi aracı olarak göndermiştir. Âtike, Hz. Ömer'in evlenme teklifini kabul etmeden önce kendisini mescide gitmekten alıkoymaması için söz vermesini istemiştir. Hz. Ömer'den bunun sözünü alan Âtike, evlenme teklifini kabul etmiş ve 12/633 yılında evlenmişlerdi. Hatta Hz. Ömer, Ebû Lü'lü tarafından mihrapta şehit edildiği sırada Âtike'nin mescide bulunduğu aktarılmaktadır.²¹³

Hz. Ömer şehit düşmesinden sonra Âtike bint Zeyd'in üçüncü evliliğini Zübeyr b. Avvam ile gerçekleştirmiştir. Âtike, Zübeyr b. Avvam'dan da Hz. Ömer'e koştugu şartları talep etmiştir.²¹⁴

Zübeyr b. Avvam'ın Cemel Savaşı'nda (36/656) şehit düşmesinin ardından, Âtike bint Zeyd onun için de bir ağıt yakmıştır. Daha sonra Hz. Ali de Âtike ile evlenmek istemiş, ancak Âtike, Hz. Ali'nin bu teklifini reddederek, "*Senin de öldürülmeden korkuyorum, bu yüzden evlilik teklifini kabul edemem*" demiştir.²¹⁵ Muhtemelen Âtike'nin bu ifadesi evlendiği tüm eşlerinin şehit olmasıyla alakalıdır.

Vefat tarihi ve nerede vefat ettiğine dair yeterli bilgi bulunmamakla birlikte hicrî kırklı yıllarda vefat ettiğine dair rivayetler mevcuttur.²¹⁶

1.2.2.7. Ümmü Külsûm bint Ali b. Ebû Tâlib

Ümmü Külsûm bint Ali b. Ebû Tâlib Hz. Peygamber'in kızı Hz. Fâtıma'dan olan torunudur. Hicretten 6 yıl sonra (6/627) dünyaya gelmiştir. Ümmü Külsûm'ün Hz. Ömer ile 17 yılının Zilkade ayında (Kasım-Aralık 638) gerçekleşen evliliği konusunda Sünnî ve Şîî kaynaklarda farklı rivayetler

²¹² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/288.

²¹³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/289; Çubukçu, "Âtike bint Zeyd", *DİA*, 4/73-74.

²¹⁴ Savaş, *İslâm'ın ilk Asrında Kadın*, s. 94.

²¹⁵ İbnü'l-Esîr, *Üsdül-Gâbe*, 7/181; Çubukçu, "Âtike bint Zeyd", *DİA*, 4/73-74; Akkuzu, *Hz. Ömer ve Kadınlar*, s.20.

²¹⁶ İsmail Kaya, "*Hz. Ömer ve Ailesi*", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2013, s. 46.

bulunmaktadır. Şii kaynaklarda böyle bir evliliğin hiç gerçekleşmediği, Hz. Ömer'in Ümmü Külsûm diye Hz. Ali'nin Necran'dan çağırdığı bir cinle evlendiği, Ümmü Külsûm'ün Hz. Ali'nin Hz. Fatıma'dan değil sonradan evlendiği eşi Esmâ bint Umays'in Hz. Ebû Bekir'den olma kızı Ümmü Külsûm olduğu, bir de bu evliliğin gerçekleştiği ancak Hz. Ömer'in tehditleri sonucu Hz. Ali'nin izin verme mecburiyetinde kaldığı şeklinde kendi içinde çelişkileri olan görüşleri söz konusudur.²¹⁷

Hz. Ali kızını kardeşi Ca'fer'in oğlu ile evlendirme isteği olduğu için başlangıçta bu evliliğe destek vermediği rivayet edilmektedir. Ancak, Hz. Ömer'in kararlılığı üzerine Hz. Ali, sonunda evliliği kabul etmiştir. Hatta İbn Sa'd'da yer alan rivayete göre, Hz. Ömer'in Hz. Peygamber'in "*Benim nesebim ve hısımlığım dışında her nesep ve hısımlık bağı kıyamet günü kesilecektir*" hadisinden esinlenerek, Hz. Peygamber'le akrabalık bağı kurmak istediği için Ümmü Külsûm ile evlenmeyi arzuladığı anlaşılmaktadır.²¹⁸ Demircan ise bu evliliğin yapılmasındaki asıl amacın Hz. Ömer ile Hz. Ali arasındaki dostluğun pekiştirilmesi ve bazı kırgınlıkların giderilmesi olduğunun belirtilmesinin daha uygun olduğunu vurgulamaktadır.²¹⁹

Ümmü Külsûm 6/627 tarihinde dünyaya geldiği aktarılmaktadır. Hz. Ömer'in vefatı ise 23/644 yılında gerçekleşmiştir. Yani o süreçte 14-16 yaşlarında olduğu tahmin edilmektedir. Ümmü Külsûm, bu evlilikten Zeyd ve Rukiyye adında iki çocuk sahibi olduğu bilinmektedir²²⁰

1.2.3. Hz. Osman b. Affân

Hz. Osman'ın tam adı, Osman b. Affân b. Ebi'l-As b. Ümeyye b. Abdişems el-Kureşi el-Emevî'dir. Annesi Ervâ bint Kureyz bin Rebîa bin Habîb b. Abdişems'tir. Erva, aynı zamanda Hz. Peygamber'in halası Ümmü Hakîm Beyzâ bint Abdülmuttalib'in kızıdır. Hz. Osman orta boylu, gayet güzel yüzlü,

²¹⁷ Huriye Martı, "Ümmü Külsûm bint Ali", *DİA*, İstanbul, 2012, 42/323-324.

²¹⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/471; Martı, "Ümmü Külsûm bint Ali", *DİA*, 42/323-324.

²¹⁹ Demircan, *Câhiliyeden İslâm'a Kadın ve Aile*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2015, s. 125.

²²⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/469; Akkuzu, *Hz. Ömer ve Kadınlar*, s. 22.

yufka yürekli olarak anılmakta ve künyesi bir rivayete göre “Ebû Abdullah” başka bir rivayete göre ise “Ebû Amr” olarak aktarılmaktadır.²²¹ Hz. Osman’ın doğum yeri olarak Taif gösterilmiş olup, sahih görüşe göre Fil Vakası’ndan 6 sene sonra doğmuştur.²²²

Kaynaklarda Hz. Osman’ın lakabı “iki nur sahibi” anlamına gelen “Zinnureyn” olarak zikredilmiştir. Abdullah b. Ömer b. Eban, dayısı Hüseyin el-Cafi’den duyduğuna göre, Hz. Adem’den beri Hz. Osman’dan başka hiç kimse bir peygamberin iki kızıyla evlenmemiştir. Bu nadir durumdan dolayı “Zinnureyn” lakabı verildiği rivayet edilmiştir.²²³

Hz. Osman, Hz. Peygamber’in iki kızıyla yaptığı evlilikler de dâhil toplamda 8 evlilik yapmıştır. Bu evliliklerin sonucunda bir rivâyete göre 16²²⁴ bir başka rivâyete göre ise 18 çocuğu olmuştur.²²⁵

Bu evlilikleri sırasıyla ilki Resulullah’ın kızı Rukiyye ile, onun vefatından sonra Resulullah’ın diğer kızı Ümmü Külsûm ile gerçekleşmiştir. Daha sonra Fâhite bint Gazvân, Ümmü Amr bint Cündeb b. Amr b. Hümâme ed-Devsî, Fâtıma bint Velîd b. Muğîre, Ümmü’l-Benîn bint Uyeyne b. Hısn, Remle bint Geybe b. Rebîa, Nâile bint el-Ferâfisa ile nikâhlanmıştır.²²⁶

1.2.3.1. Rukiyye bint Muhammed

Rukiyye, hicretten 20 yıl önce Mekke’de dünyaya gelmiştir. Hz. Peygamber’in Hz. Hatice’den olan çocuklarının üçüncüsüdür.²²⁷ Rukiyye, nübüvvetten önce Mekke’nin önde gelen kişilerinden Ebû Leheb’in oğlu Utbe ile nikâhlanmıştır. Bu nikâhın hicretten önce gerçekleştiği de belirtilmektedir. Rivayetlerde düğünleri yapılmadan önce Leheb Sûresi’nin nazil olması üzerine

²²¹ İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil fi’t-Tarih*, 3/192-193.

²²² İsmail Yiğit, “Hz. Osman”, *DİA*, İstanbul, 2007, 33/438-443.

²²³ Ömer Çıtak, *Hz. Osman ve Fıkıh İlmindeki Yeri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Amasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Amasya, 2023, s. 4-5.

²²⁴ İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil fi’t-Tarih*, 3/192-193.

²²⁵ Hüseyin Güneş, *Hz. Osman*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2020, s. 81

²²⁶ İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil fi’t-Tarih*, 3/192-193.

²²⁷ Aynur Uraler, “Rukiyye”, *DİA*, İstanbul, 2008, 35/219.

Ebû Leheb ve karısının Resulullah'ın kızlarını boşattığı, gerçekte ise Resulullah ve Rukiyye'nin de bu boşanmayı istediği aktarılmaktadır.²²⁸

Hiz. Osman İslâmiyet'i kabul ettikten sonra Rukıyye'nin boşandığını duyduğunda ilk fırsatta gidip Resulullah'tan Rukıyye'yi istemiştir. Hiz. Peygamber'in bu evliliği uygun bulması üzerine 500 dirhem mehir karşılığında evlenmişlerdir.²²⁹ Bu evlilikten 2 çocuk sahibi oldukları bilinmektedir. Rukiyye Habeşistan'a hicret ederken ilk çocukları yolculuk sırasında doğmadan ölmüştür.²³⁰ Abdullah adında ikinci çocukları dünyaya gelmiştir. Bu sebeple Hiz. Osman'ın Ebû Abdullah künyesiyle anıldığı aktarılmaktadır. Abdullah 6 yaşlarında iken, bir horoz tarafından gözünün gaganması sonucu yaralanmış, bu yaranın ilerlemesiyle hastalanarak vefat etmiştir.²³¹ Bilindiği kadarıyla bu evlilikten başka çocukları dünyaya gelmemiştir.

Bedir Savaşı (2/624) sırasında kızamık hastalığına yakalanan Rukiyye'nin²³² yanında kalan Hiz. Osman savaşa katılamamıştır. Rukiyye'nin vefatı da hicretin 17. ayında Bedir Savaşı sırasında gerçekleşmiştir.²³³

1.2.3.2. Ümmü Külsûm bint Muhammed

Ümmü Külsûm, Resulullah'ın Zeyneb ile Rukıyye'den sonra dünyaya gelen 3. kızı ve 4. çocuğudur. 605 ile 610 yılları arasında Mekke'de dünyaya geldiği aktarılmaktadır. Kaynaklardaki bazı rivayetlerde ismi Ümeyye veya Âmine olarak da geçmektedir.²³⁴

Ümmü Külsûm, nübüvvet gelmeden önce Ebû Leheb'in oğlu Utbe ile nişanlanmıştır. İslamiyet'in gelmesinin ardından Tebbet Sûresi nâzil olunca Ebû Leheb, oğluna "Şayet onun kızından ayrılmazsan seninle bundan sonra bir araya

²²⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/35.

²²⁹ Murat Akarsu, *Kabile Bürokrasisi ve Hiz. Osman*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2017, s. 13.

²³⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/35.

²³¹ Uraler, "Rukıyye", *DİA*, 35/219.

²³² Akarsu, *Kabile Bürokrasisi ve Hiz. Osman* s. 14

²³³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/35.

²³⁴ Uraler, "Ümmü Kulsûm", *DİA*, İstanbul, 2012, 42/323.

gelmek bana haram olsun yani ben senden ayrılırım!” sözlerini söylemiş, Utbe de bu sözlerin ardından Ümmü Külsûm’dan ayrılmıştır.²³⁵

Hicretten sonra Hz. Osman’la evli olan kız kardeşi Rukıyye vefat edince, Hz. Osman, Ümmü Külsûm’e 3/625 yılı Rebûlevvel ayında talip olmuştur.²³⁶ Aynı yılın Cemâziyelâhir ayında evlilikleri gerçekleşmiş, vefatına kadar Hz. Osman’la evli kalmış ve bu evlilikten çocukları dünyaya gelmemiştir.²³⁷ 9/630 yılı Şaban ayında vefat ettiği rivayet edilmektedir.²³⁸

1.2.3.3. Fâhite bint Gazvân

Fâhite, Mudar kabilesinin Kays-Aylân boyundan olup nesebi Fâhite bint Gazvân b. Cabir b. Nuseyb’dır.²³⁹ Fâhite’nin babasının Gazvân b. Cabir kardeşi ise Utbe b. Gazvân’dır. Ayrıca bağlı olduğu Kays-Aylân kabilesinin kökü de büyük Arap kabilelerinden biri olan Adnânilere dayanmaktadır.²⁴⁰ Doğum yılı ve annesinin kim olduğu konusunda bilgi bulunamamıştır.

Hz. Osman’ın Ümmü Külsûm’ün vefatından sonra Fâhite ile olan evliliğinden Abdullah isminde bir oğlu olduğu ve onun da küçük yaşta vefat ettiği rivayet edilmektedir.²⁴¹ Yapılan araştırmada Fâhite bint Gazvân’ın nerede ve ne zaman vefat ettiği hakkında bilgiye ulaşılamamıştır.

1.2.3.4. Ümmü Amr bint Cündeb b. Amr

Ezd kabilesinden olan Ümmü Amr’ın künyesi, Ümmü Amr bint Cündeb b. Amr b. Hümâme b. Hârise b. Rûfa’a b. Saîd b. Sa’lebe b. Lüeyy b. Âmir b. Ğanem b. Dehmân b. Münheb b. Devs’dır.²⁴²

²³⁵ İbn Sa’d, *Tabakât*, 10/36.

²³⁶ Çıtak, *Hz. Osman ve Fıkıh İlmindeki Yeri*, s. 5.

²³⁷ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 10/37.

²³⁸ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 10/37; Uraler, “Ümmü Külsûm”, *DİA*, 42/323; Yiğit, “Hz. Osman”, *DİA*, 33/438-443.

²³⁹ Akarsu, *Kabile Bürokrasisi ve Hz. Osman*, s. 13.

²⁴⁰ Semiz, *Hulefâ-i Râşidîn’in İzdivaçları*, s. 32.

²⁴¹ İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil fi’t-Tarih*, 3/193-194.

²⁴² İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil fi’t-Tarih*, 3/193-194; Semiz, *Hulefâ-i Râşidîn’in İzdivaçları*, s. 34.

Hiz. Ömer'in halifeliği döneminde Medine'ye göçen Cüdebb b. Amr, kızını hayırlı biriyle evlendirmesi için Hiz. Ömer'e vasiyette bulunmuştur. Cüdebb b. Amr daha sonra Şam'a gitmiş ve orada vefat etmiştir.²⁴³ Hiz. Ömer, Cüdebb b. Amr'ın vefat haberini aldığında, Ümmü Amr bint Cüdebb'i Hiz. Osman ile evlendirmiştir.²⁴⁴ Bu evliliklerinden Amr, Ömer, Hâlid, Ebân ve Meryem isimli çocukları dünyaya gelmiştir. ²⁴⁵ Ümmü Amr'ın vefatı hakkında detaylı bilgiye ulaşılammıştır.

1.2.3.5. Fâtıma bint Velîd b. Muğîre

Benî Mahzûm kabilesinden olan Fâtıma bint Velîd b. Muğîre'nin künyesi Fâtıma bint Velîd b. Muğîre b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm olarak rivayet edilmektedir. Annesi Abdullah b. Amr b. Ka'b b. Vâile b. Abdümenât b. Kinâne olarak aktarılmaktadır.²⁴⁶ Hâlid b. Velîd'in kız kardeşi olan Fâtıma'nın bilinen ilk evliliği Hâris b. Hişâm b. Muğîre ile gerçekleşmiştir. Bu evlilikten Abdurrahman b. el-Haris ile Ümmü Hakîm adında 2 çocuğu olmuştur.²⁴⁷

Fâtıma bint Velîd b. Muğîre, Hâris b. Hişâmla olan evliliğinin ardından Hiz. Osman ile izdivaçta bulunmuş ve bu izdivaçtan da Saîd, Velîd ve Ümmü Saîd isimli çocukları dünyaya gelmiştir.²⁴⁸ Fâtıma bint Velîd b. Muğîre'nin ölüm tarihi ve yeri ile ilgili bilgilere ulaşılammıştır.

1.2.3.6. Ümmü'l-Benîn bint Uyeyne b. Hısn

Uyeyne b. Hısn b. Huzeyfe b. Fezârî'nin kızı olan Ümmü'l-Benîn'in Fezâre kabilesinden olduğu aktarılmaktadır.²⁴⁹ Hiz. Osman ile Ümmü'l-Benîn'in evliliklerinden küçük yaşta vefat eden Abdümelik isminde bir oğlu bir de Utbe

²⁴³ Semiz, *Hulefâ-i Râşidîn'in İzdivaçları*, s. 35.

²⁴⁴ Akarsu, *Kabile Bürokrasisi ve Hiz. Osman*, s. 13.

²⁴⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, 3/193-194.

²⁴⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/283.

²⁴⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/283; Semiz, *Hulefâ-i Râşidîn'in İzdivaçları*, s. 36.

²⁴⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, 3/193-194.

²⁴⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, 3/193-194.

ismindeki diğerk oğlu dđnyaya gelmiştir.²⁵⁰ Ümmü'l-Benîn'in ne zaman ve nerede vefat ettiği bilgisine ulaşılamamıştır.

1.2.3.7. Remle bint şeybe b. Rebîa

Benî Ümeyye kabilesinden olan Remle bint şeybe b. Rebîa b. Abdüşems b. Abdümenâf, Hz. Osman'la evlenmiş, bu evliliklerinden de Âişe, Ümmü Eban ve Ümmü Amr isimli çocukları dđnyaya gelmiştir.²⁵¹ Remle bint şeybe'nin vefat tarihi hakkında bilgi bulunamamıştır.

1.2.3.8. Nâile bint Ferâfisa

Nâile bint Ferâfisa, Kelb kabilesine mensuptur. İsmi Nâile bint el-Ferâfisa b. Ahvâs b. Amr b. Sa'lebe b. Hısn b. Damdam b. Adî el-Kelbiyye olarak aktarılmaktadır.²⁵² Halifeliğinin 5. yılında miladi 648-649, Hz. Osman ile Benî Kelb kabilesinden Hristiyan bir babanın kızı olan Nâile, Kûfe Valisi Saîd b. Âs veya Kelb kabilesine zekât toplamak amacıyla giden Velîd b. Ukbe'nin aracılığıyla evliliklerinin gerçekteştiği bilgisi aktarılmaktadır.²⁵³

Hz. Osman'ın Nâile ile evliliği şehit edilene kadar olan sürede 7 yıl sürmüş, bu evlilikten de Meryem isimli bir çocuğu dđnyaya gelmiştir.²⁵⁴ Diğer bir rivayette ise Hz. Osman'ın Nâile bint Ferâfisa'dan Ümmü Hâlid, Ervâ ve Ümmü Ebân adında çocukları dđnyaya geldiği aktarılmaktadır.²⁵⁵ Nâile'nin vefat tarihi hakkında bilgi bulunamamıştır.

1.2.4. Hz. Ali b. Ebî Tâlib

Tam ismi Ali b. Ebi Talib b. Abdulmuttalib b. Hâşim b. Abdimenâf el-Kureşi el-Hâşimî'dir.²⁵⁶ Künyesi Ebû'l-Hasen olan Hz. Ali'nin, miladi 597-600

²⁵⁰ Semiz, *Hulefâ-i Râşidîn'in İzdivaçları*, s. 36.

²⁵¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/259.

²⁵² Semiz, *Hulefâ-i Râşidîn'in İzdivaçları*, s.38.

²⁵³ Savaş, "Nâile bint Ferâfisa", *DİA*, İstanbul, 2006, 32/314-315.

²⁵⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, 3/193-194.

²⁵⁵ Savaş, "Nâile bint Ferâfisa", *DİA*, 32/314-315; Semiz, *Hulefâ-i Râşidîn'in İzdivaçları*, s. 42.

²⁵⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, s. 21.

yıllarında²⁵⁷ diğerk bir rivayete göre hicretten yaklaşık 22 yıl önce miladi 600 Mekke’de doğduğı bilgisi aktarılmaktadır.²⁵⁸ Babası Hz. Peygamber’in amcası Ebû Tâlib, annesi Fâtıma bint Esed b. Hâşim’dir.²⁵⁹

Hz. Ali’nin Ebû Muhsin, Ebû’l-Hasan, Ebû’r-Reyhaneteyn ve Ebû Turab şeklinde 4 künyesi vardır.²⁶⁰ Ebû’l-Hasan künyesiyle Hz. Ali’nin eşi Hz. Fatıma’dan doğan çocuğı Hz. Hasan’ın babası kastedilmektedir; Ebû Muhsin künyesi, Hz. Fatıma’dan doğan ve çok küçük yaşta vefat ettiğı bilinen çocuğı Muhsin’in babası anlamına gelmektedir. Ebû’r-Reyhaneteyn künyesinin anlamı da 2 reyhan çiçeğinin babası demektir. Buradaki iki reyhan çiçeğı sözüyle de Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’in kastedildiğı aktarılmaktadır.²⁶¹ Ebû Turab künyesi hususunda çeşitli rivayetler bulunmakla birlikte toprağın babası mânasına gelen bu künyenin Resulullah tarafından Hz. Ali’ye verildiğı rivayeti nakledilmiştir.²⁶²

Hz. Ali, hicretin 40. yılı Ramazan ayının 19’unda Çarşamba günü sabah namazına gittiğı sırada Abdurrahman b. Mülcem adlı bir haricî tarafından başından yaralanmış, 2 gün sonra cuma gecesi şehit olmuştur.²⁶³

Hz. Ali’nin aile hayatı incelendiğinde toplam 7 evlilik yaptığı, bu evlilikleri sonucunda ismi bulunabilen 20 çocuğunun dünyaya geldiğı bilgisine ulaşılmaktadır. Ayrıca 7 hanımının haricinde 19 câriyesi olduğı bu cariyelerinden Havle bint Ca’fer ve Ümmü Habîbe bint Rebîa b. Büceyr’in cariyesi iken çocukları olduktan sonra onlarla nikâhlandığı da aktarılan bilgiler arasındadır.²⁶⁴

²⁵⁷ İsmet Çetin, *Türk Edebiyatında Hz. Ali’nin Cenknemeleri*, TC. Kültür Bak. Yayınları, Ankara, 1997, s. 155.

²⁵⁸ Fayda, *Hulefâ-yı Râşidîn Devri (Dört Halife Dönemi)*, s. 75; Güzel, *Hz. Ali*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2019, s.15.

²⁵⁹ Ethem Ruhi Fığlalı, “Hz. Ali”, *DİA*, İstanbul, 1989, 2/ 371-374.

²⁶⁰ Ömer Rıza Doğrul, *Asr-ı Saadet*, Eser Yayınları, İstanbul, 1975, 5/53.

²⁶¹ Nurettin Turgay, *Hz. Ali ve Tefsirdeki Yeri*, Avrasya Yayınları, Ankara, 2004, s. 23.

²⁶² Hayati Ülkü, *İslam Tarihi*, Çelik Yayınları, İstanbul, 2016, s. 372;

²⁶³ Abdalbaki Gölpınarlı, *Müminlerin Emiri Hz. Ali*, Ensariyan Yayınları, Kum, 1996, s. 333.

²⁶⁴ Semiz, *Hulefâ-i Râşidîn’in İzdivaçları*, s. 43.

Hanımlarının isimleri ise şu şekildedir; Fâtıma bint Muhammed, Ümmü'l-Benîn bint Hizâm, Leylâ bint Mes'ûd, Esmâ bint Umeys, Ümâme bint Ebü'l-Âs, Ümmü Saîd bint Urve b. Mes'ûd es-Sekafi, Muhayyât bint İmru'l-Kays.²⁶⁵

Hız. Ali'nin evlilikleri incelendiğinde de herhangi bir boşanmanın olmadığı bilgisine ulaşılmaktadır. Çalışma konusunun boşanma olması hasebiyle Hız. Ali'nin evliliklerinden kısaca bahsedip çok ayrıntıya girmek uygun olacaktır.

1.2.4.1. Fâtıma bint Muhammed

Nesebi Fâtıma bint Muhammed b. Abdullah b. Abdülmuttalib b. Hâşim b. Abdümenâf b. Kusay'dır.²⁶⁶ Resulullah'a peygamberlik gelmeden yaklaşık bir yıl önce (609) veya bazı tarihçilerin rivayetlerine göre Kureyş halkının Kâbe'yi yeniden inşası sırasında (605) Mekke'de doğmuştur.²⁶⁷

Hız. Ali ile Hız. Fâtıma hicretten 5 ay sonra Safer ayında evlenmişlerdir.²⁶⁸ Bir başka rivayet ise Hız. Ali ile Hız. Fâtıma'nın evliliklerinin 624 yılı Zilhicce ayında gerçekleştiği şeklindedir.²⁶⁹ Evliliklerinden Hasan, Hüseyin, Ümmü Külsûm, Zeyneb ve küçük yaşta vefat ettiği rivayet edilen Muhsin isimlerinde 5 çocuğu dünyaya gelmiştir.²⁷⁰

Hız. Ali Hız. Fâtıma hayattayken başka bir evlilik yapmamıştır.²⁷¹ Hız. Ali'nin Fâtıma hayatta iken başka evlilik yapmadığını şu rivayetlere dayanarak anlıyoruz; Bir gün Hız. Fâtıma'ya Hız. Ali gelerek Ebû Cehil'in sonradan İslâm'a giren kızı Zeyneb bint Ebû Cehil ile izdivaç gerçekleştirmek isteğinden bahsetmiştir. Bu sözleri duyan Hız. Fâtıma hüzünlü bir şekilde babasına gitmiş, durumdan haberdar etmiştir. Resulullah ayağa kalkarak şöyle buyurmuştur: *"Muhakkak ki kızım Fâtıma benden bir parçadır. Kızımın acı çekmesini hoş*

²⁶⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/14; Semiz, *Hulefâ-i Râşidîn'in İzdivaçları*, s. 43.

²⁶⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, s. 481

²⁶⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/17; İbn Hacer, *el-İsâbe*, s. 481; M.Yaşar Kandemir, "Hız. Fâtıma", *DİA*, İstanbul, 1995, 12/219-223.

²⁶⁸ Taberî, *Târih*, 2/410.

²⁶⁹ Kandemir, "Hız. Fâtıma", *DİA*, 12/219-223.

²⁷⁰ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, 1/35.

²⁷¹ Ethem Ruhi Fığlalı, "Hız. Ali", *DİA*, 2/ 371-374.

karşulamam. Allah'a yemin olsun ki, Allah'ın elçisinin kızıyla Allah'ın düşmanının kızı bir adamın çatısı altında asla birleşemez.” Hz. Fâtıma Resulullah'ın bu sözlerini Hz. Ali'ye nakletmiş, Hz. Ali Ebû Cehil'in kızıyla evlenmekten vazgeçmiştir.²⁷² Hz. Fâtıma hayattayken tekrar böyle bir girişimde bulunmamıştır.

Hz. Fâtıma'nın vefat tarihinin babası Hz. Muhammed'in ölümünden beş buçuk ay sonra 3 Ramazan 11 (22 Kasım 632) olduğu rivayet edilmektedir.²⁷³ Onun Hz. Ali tarafından gece vaktinde defnedildiği aktarılan bilgiler arasındadır.²⁷⁴ Hz. Ali ile Hz. Fatıma'nın huzurlu bir aile yaşantısı sürdürdüğü için herhangi bir boşanma olayının yaşanmadığı görülmektedir.

1.2.4.2. Ümmü'l-Benîn bint Hizâm

Ümmü'l-Benîn bint Hizâm, Benî Kilâb kabilesindedir. İsmi Ümmü'l-Benîn bint Hizâm b. Hâlid b. Ca'fer b. Rebîa b. Vâhid b. Âmir b. Kâ'b b. Kîlab'dır.²⁷⁵

Hz. Ali ile Ümmü'l-Benîn bint Hizâm'ın evliliklerinden Abbas, Ca'fer, Abdullah ve Osman isimli çocuklarının olduğu, bu çocuklarından Kerbelâ Vakası'nda (61/680) Ca'fer, Abdullah ve Osman'ın şehit edildikleri²⁷⁶ yalnızca Abbas'ın sağ kaldığı rivayetler arasındadır.²⁷⁷ Ümmü'l-Benîn'in vefat tarihi ve vefat yeri bilinmemektedir. Hz. Ali ile olan aile hayatlarında herhangi bir geçimsizlik söz konusu olmamasından, boşanma hadisesine de rastlanmamıştır.

²⁷² Semiz, *Hulefâ-i Râşidîn'in İzdivaçları*, s. 46.

²⁷³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/27; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/33.

²⁷⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/28.

²⁷⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/14; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, 3/404-405.

²⁷⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/14; Taberî, *Târîh*, 5/153.

²⁷⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, 3/404-405.

1.2.4.3. Leylâ bint Mes'ûd

Leylâ bint Mes'ûd, Temîm kabilesindedir. Tam ismi Leylâ bint Mes'ûd b. Hâlid b. Mâlik b. Rib'î b. Selmâ b. Cendel b. Nehşel b. Dârim b. Mâlik b. Hanzala b. Mâlik b. Zeyd b. Menât b. Temîm'dir.²⁷⁸

Leylâ ile Hz. Ali'nin hangi tarihte evlendikleri net olarak bilinmemekle birlikte bu evlilikten isimleri Ubeydullah ve Ebû Bekir olan çocukları dünyaya gelmiştir.²⁷⁹ Bu çocuklar da Kerbelâ Vakası'nda şehit olmuşlardır.²⁸⁰ Ubeydullah'ın, Muhtâr es- Sekafî tarafından şehit edildiğine dair de rivayet de mevcuttur.²⁸¹ Hz. Ali ile herhangi bir sorun yaşadıklarına dair bilgilere rastlanmadığından, boşanma durumunun söz konusu olmadığı belirlenmiştir. Leylâ bint Mes'ûd'un ölüm yeri ve zamanı bilinmemektedir.

1.2.4.4. Esmâ bint Umeys

Esmâ bint Umeys, Hz. Ali'yle evlenmeden önce Hz. Ebû Bekir'le evli olduğu için onun hayatı ve kabilesi ile ilgili bilgileri Hz. Ebû Bekir bölümünde ele alınmıştır. Bu bölümde sadece Hz. Ali ile evliliği ve bu evlilikten olan çocukları hakkında kısaca bilgi verilecektir.

Esmâ bint Umeys, Hz. Ebû Bekir vefat ettikten sonra Hz. Ali ile evlilik gerçekleştirmiştir.²⁸² Bu evliliklerinden isimleri Yahya ve Avn veya Muhammed ve Yahya olarak aktarılan çocukları dünyaya gelmiştir.²⁸³ Esmâ bint Umeys Hz. Ebû Bekir'le olan evliliğinde olduğu gibi Ali ile olan evliliğinde de boşanmaya götürecek bir sorun yaşamadığı görülmüştür.

Esmâ'nın Hz. Ebû Bekir'den olan oğlu Muhammed'in vefatından yaklaşık 2 sene sonra da eşi Hz. Ali'yi kaybettiği, Hz. Ali'nin vefatının ardından da

²⁷⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/14; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, 3/404-405.

²⁷⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, 3/404-405.

²⁸⁰ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, 3/404-405.

²⁸¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/14; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 7/367.

²⁸² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/307.

²⁸³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/14; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, 3/404-405.

kendinin vefat ettiği, vefat yılının 659-660 yılı ya da 661 yılı olduğu rivayetler arasındadır.²⁸⁴

1.2.4.5. Ümâme bint Ebü'l-Âs

Ümâme bint Ebü'l-Âs, Mekke'de dünyaya gelmiş,²⁸⁵ Benî Ümeyye kabilesinden olup tam ismi Ümâme bint Ebü'l-Âs b. Rebîa b. Abdüluzzâ b. Abdüşems b. Abdümenâf'tır. Ümâme'nin babası Ebü'l-Âs annesi ise Hz. Peygamber'in kızı Hz. Zeyneb'tir.²⁸⁶

Hz. Fâtıma'nın, vefatından önce eşi Hz. Ali'ye ablası Zeyneb'in kızı Ümâme bint Ebü'l-Âs ile evlenmesi için vasiyet ettiği rivayet edilmektedir. Hz. Ali de bu vasiyet üzerine Ümâme ile evlenmiştir.²⁸⁷ Hz. Ali'nin Ümâme bint Ebü'l-Âs ile olan evliliğinden Muhammed el-Evsat adında bir çocuğu olmuştur.²⁸⁸

Ümâme ile ilgili diğer bir bilgi ise eşi Hz. Ali'nin vefatından sonra Muaviye ile evlenmesini vasiyet etmesidir. Ancak Hz. Ali vefat ettikten sonra Muaviye'nin Mervân b. Hakem vasıtasıyla yaptığı evlenme teklifini Ümâme kabul etmemiş, Muğîre b. Nevfel ile evlilik gerçekleştirmiştir.²⁸⁹ Hz. Ali'ye sadık bir eş olan Ümâme ile Hz. Ali arasında boşanma söz konusu olmamış Hz. Ali vefat edene kadar evlilikleri devam etmiştir. Bu evliliğinden Yahyâ isimli bir çocuğu olan Ümâme'nin Muaviye'nin hilafeti sırasında 670 yılında vefat etmiştir.²⁹⁰

1.2.4.6. Ümmü Saîd bint Urve b. Mes'ud

Sakîf kabilesinden olan Ümmü Saîd'in²⁹¹ tam ismi Ümmü Saîd binti Urve b. Mesud b. Muatteb b. Muğis b. Malik es-Sakafî olarak geçmektedir.²⁹² Ümmü

²⁸⁴ M. Yaşar Kandemir, "Esmâ bint Umeys", *DİA*, İstanbul, 1995, 11/ 422-423.

²⁸⁵ Ayşe Esra Şahyar, "Ümâme bint Ebü'l-Âs", *DİA*, İstanbul, 2012, 42/300-301.

²⁸⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/30.

²⁸⁷ Şahyar, "Ümâme bint Ebü'l-Âs", *DİA* 42/300-301.

²⁸⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, 3/404-405; Şahyar, "Ümâme bint Ebü'l-Âs", *DİA* 42/300-301.

²⁸⁹ Şahyar, "Ümâme bint Ebü'l-Âs", *DİA*, 42/300-301.

²⁹⁰ Semiz, *Hulefâ-i Râşidîn'in İzdivaçları*, s. 53.

²⁹¹ Taberî, *Târîh*, 5/154.

²⁹² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 7/508-519.

Saîd'in vefat tarihi ve yeri tam olarak bilinmemekle birlikte Hz. Ali ile yapmış olduğu evliliğinden Hasan ve Remle adında çocuklarının dünyaya geldiği,²⁹³ bu çocuklarından Hasan'ın da Kerbelâ Vakası'nda şehit edildiği rivayet edilmektedir.²⁹⁴

Ümmü Saîd ile Hz. Ali'nin evliliklerinde boşanmaya neden olabilecek bir sorun yaşadıklarına dair bilgi bulunmamaktadır. Dolayısıyla, boşanmanın gerçekleştiği yönünde herhangi bir kayda rastlanmamıştır.

1.2.4.7. Muhayyât bint İmriü'l-Kays

Kelb kabilesinden olduğu rivayet edilen Muhayyât bint İmriü'l-Kays'ın tam ismi Muhayyât bint İmriü'l-Kays b. Adıyy b. Evs b. Cabir b. Kâ'b b. Âlim el-Kelbiyye olarak geçmektedir.²⁹⁵ Doğum ve ölüm tarihi hakkında net bir bilgi olmamakla birlikte Hz. Ali ile yaptığı evliliğinden ismi bir rivayete göre Cârîye²⁹⁶ diğer rivayetlere göre ise ismi tam olarak tespit edilemeyen bir kız çocuklarının olduğu bu çocuğun küçük yaşta vefat ettiği nakledilmiştir.²⁹⁷

1.3. Aşere-i Mübeşşere İçerisindeki Diğer Sahâbîler ve Eşleri

Aşere-i Mübeşşere içinde olan 6 sahâbînin Hulefâ-i Râşidîn'den ayrı bir başlık altında ele alınma sebebi bu sahâbîlerin daha önemsiz olmalarından değil, o zamanın Arap geleneğinden dolayı çok sayıda evlilik yapmış olmalarından ve her birinin eşini tek tek ele almanın zorluğundan kaynaklanmaktadır. Örneğin sadece Abdurrahman b. Avf'ın tespit edilen 16 evliliği gerçekleştirdiği tespit edilmiştir. Dolayısıyla burada bahsedilecek 6 sahâbî hakkında bile kaynaklarda kısıtlı bilgi olması eşlerinin tespitini hayli zorlaştırmaktadır. Bu bakımdan Aşere-i Mübeşşere'den olan bu 6 sahâbînin eşlerini isimleri toplu olarak

²⁹³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, 3/404-405.

²⁹⁴ Semiz, *Hulefâ-i Râşidîn'in İzdivaçları*, s. 55.

²⁹⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, 3/404-405.

²⁹⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, 3/404-405.

²⁹⁷ Semiz, *Hulefâ-i Râşidîn'in İzdivaçları*, s. 56.

verilecek, içlerinden boşanma hâdisesi gerçekleşen eşleri üzerinde durulmaya çalışılacaktır.

1.3.1. Talha b. Ubeydullah

Tam İsmi ve nesebi Talha b. Ubeydullah b. Osman b. Amr b. Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre b. Ka'b b. Lüey b. Gâlib el-Kureşi et-Teymî, künyesi ise Ebû Muhammed olarak geçmektedir.²⁹⁸ Nesebi Resulullah ile Mürre'de, Hz. Ebû Bekir ile Amr b. Kâ'b'da birleştiği görülmektedir.²⁹⁹

Çoğu sahâbi de olduğu gibi, Talha b. Ubeydullah'ın da doğumu ve İslâmiyet'ten önceki yaşamı ile ilgili bilgiler kısıtlıdır. Bazı kaynaklarda Hz. Ali ile aynı yıl doğduğu kaydedilmektedir. Ancak öldüğünde en az 60 yaşlarında oldu rivayet edilidiği için daha önce de doğmuş olması mümkündür.³⁰⁰

İslâm gelmeden önce Mekke'nin önemli ticaret adamlarından biri olan Talha b. Ubeydullah, ticaret için gittiği Busrâ'da Hz. Muhammed'in peygamberliğini bir rahipten duyunca Mekke'ye dönmüş ve Hz. Ebû Bekir'in vesilesi ile İslâmiyet'i kabul edip ilk Müslümanlar arasında yer almıştır.³⁰¹

Talha b. Ubeydullah, Cemel Vakası'nın yaşandığı çarpışmada Mervân b. Hakem tarafından şehit edilmiştir.³⁰² Cömertliği ile bilinen Talha b. Ubeydullah'ın vefat ettiği 62 yaşlarında olduğu rivayet edilmektedir.³⁰³

Talha b. Ubeydullah'ın aile yaşamı incelendiğinde, çok sayıda evlilik gerçekleştirdiğini ve bu evliliklerinden de birçok çocuğu olduğu görülmektedir. Bu evliliklerinden dört tanesi Resulullah'ın eşlerinin kız kardeşleriyle olduğu için de Resulullah ile bacanak olmuştur.³⁰⁴ Hz. Peygamber ile bacanaklık ilişkisi

²⁹⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, s.91.

²⁹⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/240; Bünyamin Erul, "Talha b. Ubeydullah", *DİA*, İstanbul, 2010, 39/504-505.

³⁰⁰ Erul, "Talha b. Ubeydullah", *DİA*, 39/504-505.

³⁰¹ Erul, "Talha b. Ubeydullah", *DİA*, 39/504-505.

³⁰² İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/252.

³⁰³ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/253; Erul, "Talha b. Ubeydullah", *DİA*, 39/504-505.

³⁰⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, s. 94.

kurduğu bu eşleri şunlardır; Ümmü Gülsüm bint Ebû Bekir Hz. Âişe'nin kardeşidir. Hamne bint Cahş Zeynep bint Cahş'ın kardeşi, el-Faria bint Ebû Süfyan, Ümmü Habibe'nin kardeşi ve Ümmü Seleme'nin kardeşi Rukayye bint Ebû Ümeyye'dir.³⁰⁵ Bu eşlerinden başka Havle bint el-Ka'kâ b. Ma'bed b. Zürâre, Ümmü Ebân bint Utbe b. Rebia b. Abdüşşems, Cerbea bint Kasâme b. Hanzale, Su'dâ bint Avf b. Hârice b. Sinân,³⁰⁶ Karîbe bint Ebû Ümeyye ile de evlenmiştir.³⁰⁷ Toplamda 9 evlilik gerçekleştirmiş olan Talha b. Ubeydullah'ın bu evliliklerinden 15 çocuk sahibi olduğu rivayet edilmektedir.³⁰⁸ Çocuklarının isimleri ve sayıları kaynaklarda farklılık gösterebilir genel olarak isimleri şu şekildedir; Erkek çocukları Seccad (çok secde eden) lakabıyla bilinen Muhammed, İmrân, Musa, Ya'kûb İsmail, İshâk, Zekeriya, Yusuf, İsa, Yahya, Sâlih, kız çocukları ise Âişe, Ümmü İshâk, es-Sa'be, Meryem şeklindedir.³⁰⁹

Talha b. Ubeydullah'ın evliliklerinin fazla olma sebebinin diğer sahâbîlerde de görüldüğü gibi öncelikle Resulullah olmak üzere Hz. Ebû Bekir ve diğer önde gelen sahâbîlerle evlilik bağı sayesinde yakınlık kurmayı amaçladığı gözlemlenmektedir.

1.3.2. Zübeyr b. Avvâm

Tam ismi İbn Huveylid b. Esed b. Abdüzzâ b. Kusay b. Kilâb b. Mürre b. Ka'b b. Lüey b. Gâlib b. Fihri b. Mâlik b. Nadr b. Kinâne b. Kureyş b. Esed'dir.³¹⁰

³⁰⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, s. 94.

³⁰⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/241-242.

³⁰⁷ Abdurrahman Ertuğrul, *Talha b. Ubeydullah'ın Rivayetlerinin Değerlendirilmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 2020, s. 6.

³⁰⁸ Erul, "Talha b. Ubeydullah", *DİA*, 39/504-505.

³⁰⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/241-242; Mithat Eser, *Peygamberimiz'in İzinde 40 Sahâbî Serisi: Hz. Talha b. Ubeydullah*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2020, s. 68; Ertuğrul, *Talha b. Ubeydullah'ın Rivayetlerinin Değerlendirilmesi*, s. 6.

³¹⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/108; İbn Hacer, *el-İsâbe*, s. 96; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, 2/249.

Miladi 594 veya 595 yıllarında Mekke'de³¹¹ doğduğu rivayet edilen Zübeyr b. Avvâm'ın annesi Hz. Peygamber'in halası Safiye bint Abdülmuttalib'dir.³¹² Rivâyetlerde künyesinin "Ebû Abdullah" şeklinde geçtiği görülmektedir.³¹³ Başka bir rivayette ise künyesi "eş Ca'ûnnas (insanların cesuru)" olarak da geçmektedir.³¹⁴

Safiye bint Abdülmuttalib, eşinin ölümü sonrasında Zübeyr ve kardeşlerini Hâşimoğulları'nın himayesinde yetiştirmiştir. Zübeyr b. Avvâm'ın eğitimi hususundaki katı tutumu bazen eleştirilmiş olsa da bu tavırlarını oğlunun sağlıklı ve güçlü bir şekilde yetişmesi için sergilediğini belirtmiştir.³¹⁵ Bu yetişme ortamında Zübeyr b. Avvâm'ın savaşçılık ve kılıç kullanma becerilerinin geliştiği aktarılmıştır. Fiziksel özellikleri, esmer tenli, orta boylu, normal vücut yapılı ve hafif sakallı³¹⁶ olarak verilen Zübeyr'in karakter yapısı olarak da cömert olmadığı ve son derece kıskanç bir yapısının olduğu aktarılmaktadır.³¹⁷

Zübeyr b. Avvâm hicri 36 yılında Cemaziyevvel ayının 10. gününde 64 veya 67 yaşında iken Cemel Vakası'nın yaşandığı günde Temîm oğullarından Amr b. Cürmüz denilen kişi tarafından şehit edilmiştir.³¹⁸

Zübeyr b. Avvam Esmâ bint Ebû Bekir, Ümmü Hâlid bint Saîd b. el-Âs b. Ümeyye, Rebâb bint Üneyf b. Ubeyd b. Musâd b. Ka'b b. Uleym b. Cenâb, Zeyneb bint Ümmü Ca'fer bint Mersed b. Amr b. Abduamr b. Bişr, Ümmü Gülsüm bint Ukbe b. Ebû Mu'ayt ve Helâl bint Kays b. Nevfel b. Câbir b. Şecne

³¹¹ Güzel, *Cennetle Müjdelenen Hanımlar*, Siyer Yayınları, İstanbul, 2024, s. 43; Mehmet Efendioğlu, "Zübeyr b. Avvâm", *DİA*, İstanbul, 2013, 44/522-524.

³¹² Efendioğlu, "Zübeyr b. Avvâm", *DİA*, 44/522-524; Yasin Erdoğan, *Zübeyr b. Avvâm'ın Rivayetlerinin Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 2020, s. 5.

³¹³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/108.

³¹⁴ Abdülaziz Kutluay, *Siyer-u Sahâbe*, İpek Yayınları, İstanbul, 2005, s. 100.

³¹⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/110-111; İbn Hacer, *el-İsabe*, s.97-98.

³¹⁶ Erdoğan, *Zübeyr b. Avvâm'ın Rivayetlerinin Değerlendirilmesi*, s. 6; Kutluay, *Siyer-u Sahâbe*, s. 99; Efendioğlu, "Zübeyr b. Avvâm", *DİA*, 44/522-524.

³¹⁷ Güzel, *Cennetle Müjdelenen Hanımlar*, s.45

³¹⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/122; İbn Hacer, *el-İsabe*, s. 101; Efendioğlu, "Zübeyr b. Avvâm", *DİA*, 44/522-524; Güzel, *Cennetle Müjdelenen Hanımlar*, s. 44.

b. Üsame b. Mâlik b. Nasr ile evlenmiştir.³¹⁹ Bu evliliklerinden Abdullah, Urve, Münzir, Âsım, Muhâcir, Hâlid, Amr, Musab, Hamza, Ubeyde, Ca'fer isimlerinde on bir erkek ve Haticetü'l-Kübrâ, Ümmü'l Hasan, Âişe, Habîbe, Sevde, Hind, Remle, Hafsa ve Zeyneb isimlerinde 9 kız çocuğu dünyaya gelmiştir.³²⁰

Zübeyr b. Avvam'ın aile hayatı incelendiğinde Talha b. Ubeydullah ve birçok diğer sahâbî gibi onun da çok sayıda evlilik yaptığı ve bu evliliklerden 11 erkek ve 9 kız çocuk sahibi olduğu bilgisine rastlanılmaktadır.³²¹ Boşadığı tek eşi Hz. Ebû Bekir'in kızı olan Esmâ bint Ebû Bekir'dir. Bu sebeple diğer eşlerinin ve çocuklarının sadece isimleri verilerek Esmâ bint Ebû Bekir ile olan evliliği üzerinde durulacaktır.

1.3.3. Abdurrahman b. Avf

Tam İsmi Abdurrahman b. Avf b. Abdî Avf b. Abd b.el-Harîs b. Zühre b. Kilâb el-Kureşî ez-Zührî'dir.³²² Fil Vakası olarak biline olaydan (571) 10 yıl kadar sonra Mekke'de doğduğu rivayet edilmektedir.³²³ Kaynaklarda Câhiliye devrinde isminin Abdüamr veya Abdülkâ'be olduğu, İslâm'a girdikten sonra Resulullah'ın ismini Abdurrahman olarak değiştirdiği aktarılmaktadır.³²⁴ Künyesi ise "Ebû Muhammed" olarak geçmektedir.³²⁵ Annesi Resulullah'ın ebesi Şifa Hatun'dur.³²⁶ Abdurrahman b. Avf hicri 32. Senesinde Medine'de 75 yaşlarında vefat etmiştir.³²⁷

³¹⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/108-110; Kutluay, *Siyer-u Sahâbe*, s. 99; Efendioğlu, "Zübeyr b. Avvâm", *DİA*, 44/522-524.

³²⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/108-110; Kutluay, *Siyer-u Sahâbe*, s. 100.

³²¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/108.

³²² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/135.

³²³ Önkal, "Abdurrahman b. Avf", *DİA*, İstanbul, 1988, 1/ 157-158.

³²⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/136.

³²⁵ Zühdü Ünal, *Abdurrahman İbn Avf*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1991, s. 14.

³²⁶ Kutluay, *Siyer-u Sahâbe*, s. 5.

³²⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/148;; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, 3/141; İbn Hacer, *el-İsâbe*, s.11.

Abdurrahman b. Avf'ın fizikî olarak uzun boylu, hafif kambur, güzel yüzlü, kırmızıya çalan beyaz tenli, başına siyah sarık saran, iri parmaklı, elleri büyükçe, büyük gözlü ve uzun kirpik ve saçlı olduğu aktarılmaktadır.³²⁸ Ashab-ı Kiram'ın birçoğunda olduğu gibi Abdurrahman b. Avf'ın da İslâm öncesi hayatı hakkında çok fazla bilgi bulunmamaktadır.

Abdurrahman b. Avf hakkında verilmesi gereken en dikkat çekici bilginin Medine'ye hicretten sonra Müslümanlar arasında birliğin tesis edilmesi için yapılan kardeşleştirme uygulamasındaki olaydır. Resulullah, Abdurrahman b. Avf ile Ensar'dan Sa'd b. Rebî'i kardeş ilân etmiştir. Daha sonra Sa'd hicret öncesi kendisi gibi maddî durumu iyi olan ama hicret ile her şeyini Mekke'de bırakmak zorunda kalan Abdurrahman b. Avf'a; *“Kardeşim, ben Medine’de malı en çok olan kişiyim. Malımın yarısına bak ve al! Nikâhımın altında iki kadın var. Bak onlardan hangisi hoşuna giderse onu senin için boşayayım.”* şeklinde sıra dışı bir teklifte bulunmuştur. Bu teklif karşısında Abdurrahman b. Avf ise *“Allah aileni ve malını sana mübarek kılsın. Bana çarşının yolunu göster”* diyerek bu teklifi nazikçe geri çevirmiştir.³²⁹ Bu teklifin dikkatle incelenip anlaşılabilmesi için o dönemde yaşanan samimi İslam kardeşliğinin derinden idrak edilmesi gerekmektedir. Bu olağanüstü teklifin aynı zamanda bireysel bir tercih olduğu da unutulmamalıdır.

Abdurrahman b. Avf'ın Câhiliye devrinde de İslâmiyet'e girdikten sonra da ticaretle uğraşması sonucunda serveti artmış, bu kazancını ise Allah yolunda sarf etmekten çekinmemiştir. Resulullah'tan duyduğu bir söz ile 500 deveden oluşan bir kervanı tek seferde bağışlayacak, 40.000 dinara arazi satın alıp ihtiyaç sahiplerine paylaştıracak kadar cömert bir insandır.³³⁰

Abdurrahman b. Avf'ın aile hayatını incelendiğinde diğer sahâbîlerde olduğu gibi onun da hayatı boyunca çok evlilik yapmış olduğu görülmektedir. Kaynaklarda sayısı değişiklik göstermekle birlikte ortalama 16 evlilik

³²⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/146; Kutluay, *Siyer-u Sahâbe*, s.3.

³²⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/137.

³³⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/145-146.

gerçekleştirdiği ve 28 çocuğunun olduğu görülmektedir.³³¹ Bu evliliklerinde herhangi bir boşanma gerçekleşmemiştir. Eşlerinin kimlikleri hususunda bilgilerin sınırlı olmasından dolayı sadece isimlerini vermek yeterli olacaktır.

Abdurrahman b. Avf'ın eşlerinin isimlerini çocuklarının isimleri ile vermek gerekirse; İslâm gelmeden önce ölen oğlu Salim Ekber'in annesi, Ümmü Külsûm bint Utbe b. Rebîa'dır. Câhiliye Dönemi'nde dünyaya gelen oğlu Ümmü'l-Kâsım'ın annesi Şeybe bint Rebîa Abdüşşems'tir. Muhammed, İbrahim, Humeyd, İsmail, Hamîde ve Emeturrahman isimlerine sahip çocuklarının annesi ise Ümmü Külsûm bint Ukbe b. Ebû Muayt'dır. Ma'n, Ömer, Zeyd ve Emeturrahman es Suğra isimli çocuklarının annesi Ensar'dan Sehle bint Âsım b. Adî b. el-Ced'dir. İfrikiyye gününde öldürülen Urve el-Ekber'in annesi Bahriyye bint Hâni b. Kâbisa'dır. Aynı şekilde İfrikiyye gününde öldürülen Salim el-Asğar'ın annesi Sehle bint Süheyl b. Amr, Ebû Bekir'in annesi, Ümmü Hakîm binti Kâriz b. Hâlid, Abdullah b. Abdurrahman'ın annesi Ebû'l-Hayser b. Râfi b. İmruülkays'dır. Kureyşli birinin nikâhladığı Kelb kabilesinden ilk kişi olan Tûmâ bint Asbağ b. Amr ise Ebû Seleme'nin annesidir. Abdurrahman b. Abdurrahman'ın annesi Esmâ bint Selâme b. Muharrebe'dir. Mus'ab, Âmine ve Meryem isimli çocuklarının annesi ise Ümmü Hureys'tir. Süheyl'in annesi Mecd bint Yezîd b. Selâme, Osman'ın annesi Gazâl bint Kisrâ'dır. Urve, Yahya ve Bilâl'in annesi Ümmü Veled isminde cariyedir. Ümmü Yahya binti Abdurrahman'ın annesi Zeyneb bint es-Sabbâh b. Sa'lebe, Cüveyriye bint Abdurrahman'ın annesi de Bâdiye bint Gaylân b. Seleme'dir.³³²

1.3.4. Sa'd b. Ebû Vakkâs

Tam ismi Sa'd b. Ebû Vakkâs Mâlik b. Vühayb b. Abdimenâf b. Zühre b. Kilâb b. Mürre'dir.³³³ Künyesi "Ebû İshâk b. Ebû Vakkas" olarak

³³¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/139-140; Ünal, *Abdurrahman İbn Avf*, s. 16.

³³² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/139-141; Ünal, *Abdurrahman İbn Avf*, s.16-19.

³³³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/151; İbn Hacer, *el-İsâbe*, s.102.

geçmektedir.³³⁴ Doğum yılı hakkında ihtilaflar olmakla birlikte milâdî 592 yılında Mekke’de doğduğu rivayet edilmektedir.³³⁵ Sa’d b. Ebû Vakkâs’ın soyu incelediğinde hem baba hem de anne tarafından Resulullah ile akrabalığının olduğu görülmektedir.³³⁶ Hz. Muhammed’den Sa’d b. Ebû Vakkâs’ın soyuyla ilgili gelen bir hadis bu konuda bize fikir vermektedir. Allah Resulü otururken Sa’d çıkageldi. Bunun üzerine O “*Bu benim dayımdır. Başkası bana (onun gibi bir) dayısını gösterebilir bakalım!*” buyurmuştur.³³⁷

Fizikî yapısı itibarıyla ortaya yakın kısa boylu, iri gövdeli, sert mizaçlı, esmer tenli, kalın parmaklı, yassı burunlu ve gözleri oldukça iyi gören biri olduğu rivayet edilmektedir.³³⁸ İslâm’ı ilk kabul edenlerden olan Sa’d’ın 17 veya 19 yaşlarında Müslüman olduğu rivayet edilmektedir.³³⁹ İslâmiyet’in yayıldığı ilk yıllarda Müslümanlarla alay eden bir müşriği yaralamasından dolayı İslâm uğrunda ilk kan akıtan kişi, İslâm da ilk ok atan kişi diye anılmıştır.³⁴⁰ Sa’d b. Ebû Vakkâs hicri 50 veya 55 yıllarında Akik’te vefat etmiş, daha sonra Medine’ye taşınarak orada defnedilmiştir.³⁴¹

Sa’d b. Ebû Vakkas’ın aile yapısını incelediğinde dikkati çeken husus diğer sahâbîlerde de görüldüğü gibi çok evlilik yapmış olmasıdır. O zamanın şartları ve Arap geleneğinden ötürü kendisinin 12 veya 13 hanımla evlendiği rivayet edilmektedir.³⁴² Sa’d’ın evlilikleri incelendiğinde Talha b. Ubeydullah ve Abdurrahman b. Avf’ın evliliklerinde olduğu gibi bir boşanma hadisesi ile karşılaşılmamaktadır.

³³⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, s.102.

³³⁵ İbrahim Hatipoğlu, “Sa’d b. Ebû Vakkâs”, *DİA*, İstanbul, 2008, 35/ 372-374; Mehmet Baloğlu, *Sa’d b. Ebî Vakkas*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1990, s. 19.

³³⁶ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 3/151; Baloğlu, *Sa’d b. Ebî Vakkas*, s. 19; Hatipoğlu, “Sa’d b. Ebû Vakkâs”, *DİA*, 35/ 372-374.

³³⁷ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 3/151.

³³⁸ Kutluay, *Siyer-u Sahâbe*, s. 30.

³³⁹ Hatipoğlu, “Sa’d b. Ebû Vakkâs”, *DİA*, 35/ 372-374.

³⁴⁰ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 3/155; Hatipoğlu, “Sa’d b. Ebû Vakkâs”, *DİA*, 35/ 372-374.

³⁴¹ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 3/164; İbn Hacer, *el-İsâbe*, s. 105.

³⁴² İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 3/151-154; Mustafa Özkan, *Peygamberimizin İzinde 40 Sahâbî Serisi: Sa’d b. Ebî Vakkâs*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2020, s. 66; Baloğlu, *Sa’d b. Ebî Vakkas*, s. 23.

Sa'd'ın 13 eşini çocuklarını şu şekilde vermek mümkündür; İsmi tam olarak bulamadığımız eşi Şihâb b. Abdullah b. el-Haris'in kızından olan çocukları, İshâk el-Ekber, Ümmü Hakem el-Kübrâdır. Mâriye bint Kays b. Ma'dikerib isimli eşinden olan çocukları, Ömer, Muhammed b. Sa'd, Hafsâ, Ümmü Kâsım, Ümmü Külsûm'dür. Ümmü Âmir bint Amr b. Ka'b b. Amr'dan olan çocuklarının isimleri Âmir, İshâk el-Asğar, İsmâil, Ümmü İmrân şeklindedir. İsmi Zebed olarak geçen eşinden olan çocukları ise İbrahim, Mûsa, Ümmü'l-Hakem es-Suğra, Ümmü Amr, Hind, Ümmü'z-Zübeyr, Ümmü Mûsa'dır. Selma isimli eşinden olan tek çocuğu Abdullah el-Ekber'dir. Ümmü Hilâl bint Rebî adlı hanımından olan çocukları, Abdullah el-Asğar, asıl ismi Abdurrahmân olan Büceyr ve Hamide isimdeki çocuklarıdır. Kinâne kabilesinden olan Ümmü Hakîm b. Kârize'den olan çocukları, Umeyr b Sa'd el-Ekber (babasından önce vefat etmiştir) ile Hamne'dir. Selma bint Hasafe b. Sakf'dan dünyaya gelen çocukları, Umeyr el-Asğar, Amr, İmrân, Ümmü Amr, Ümmü Eyyüb, Ümmü İshâk'tır. Tayyibe bint Âmir adlı eşinden Salih b. Sa'd isminde tek çocuğu olmuştur. Ümmü Huceyr isimindeki eşinden Osman ve Remle isminde çocukları doğmuştur. İsmi tam olarak bulamadığımız hanımından Amrâ adında bir çocuğu olmuştur.³⁴³ Son olarak Zeyneb bint Hâris adlı eşinden sika bir râvî olduğu aktarılan Âişe isminde bir çocuğu olmuştur.³⁴⁴

1.3.5. Ebû Ubeyde b. Cerrâh

Tam adı Âmir b. Abdillâh b. el-Cerrâh b. Hilâ b. Üheyb b. Dabbe b. el-Hâris b. Fihri el-Kureşî el-Fihri olarak rivayet edilmektedir.³⁴⁵ Adı Âmir olmasına rağmen künyesi "Ebû Ubeyde" ile tanınmaktadır.³⁴⁶ Kaynaklarda bu künyeyi neden aldığına dair bir bilgiye rastlanmamaktadır.

³⁴³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/151-154.

³⁴⁴ Uğur Turan, *Sa'd b. Ebî Vakkas'ın Rivayetlerinin Tespit ve Tahrici*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2020, s. 18.

³⁴⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/477; İbn Hacer, *el-İsâbe*, s.115; Ahmet Önkâl, "Ebû Ubeyde b. Cerrâh", *DİA*, İstanbul, 1994, 10/ 249-250.

³⁴⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, s.115.

Kaynaklardan edinilen bilgiler doğrultusunda Mekke’de 583 yılında doğduğu anlaşılmaktadır.³⁴⁷ Müslüman olmadan önceki hayatı ile ilgili bilgiler çok kısıtlıdır. O ve onun yaşındaki sahâbîlerin hayatları daha çok İslâm’a girdikten sonra gösterdikleri tavırlar ile ortaya çıkmaktadır. Câhiliye devrindeki hayatıyla ilgili bilinen en meşhur özelliğinin Mekke’de okuma yazma bilen birkaç kişiden biri olduğu için Kureyşlilerin ona değer verdikleridir.³⁴⁸ Hatta bir rivayete göre “Kureyş’in iki dahisi vardır, onlar Ebû Bekir ve Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh’tır” denilmiştir.³⁴⁹

Fizikî yapısı itibarıyla uzun boylu, zayıf bedenli, uzun seyrek sakallı olan Ebû Ubeyde’nin, Uhud Savaşı’nda Resulullah’ın yüzüne miğferin iki halkası batınca dişleriyle çıkarmasından dolayı iki ön dişi kırıldığı için halk arasında dişi kırık olarak bilinmektedir.³⁵⁰ Ebû Ubeyde hicri 18. yılda “Amevas Vebası” olarak meşhur olan ve birçok sahâbîinde vefatına yol açan veba salgınına yakalanarak Beysan’a bağlı Amta köyünde 639 yılında vefat etmiştir.³⁵¹

Ebû Ubeyde’nin aile hayatına bakıldığında evliliği ve çocukları ile ilgili verilen bilgilerin çok sınırlı olduğu görülmektedir. Gençlik yıllarında Hind bint Câbir b. Vehb b. Dabâb. b. Huceyr b. Abd b. Ma’is b. Âmir b. Lüey³⁵² isimli bir kadınla evlendiği, bu hanımından da Yezîd ve Umeyr isminde iki çocuğunun olduğu rivayet edilmektedir.³⁵³ Ebû Ubeyde’nin ayrıca Tuheyfe isminde bir hanımla daha evlilik yaptığı aktarılmaktadır. Zehebî (748/1348), Ebû Ubeyde vefat etmeden hemen önce hastalığı esnasında Tuhayfe isimli eşinin başucunda

³⁴⁷ Kutluay, *Siyer-u Sahâbe*, s. 163; Osman Aydın, *Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1994, s. 13.

³⁴⁸ Önkal, “Ebû Ubeyde b. Cerrâh”, *DİA*, 10/ 249-250.

³⁴⁹ Aydın, *Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh*, s. 14.

³⁵⁰ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 3/478; Kutluay, *Siyer-u Sahâbe*, s. 163; Önkal, “Ebû Ubeyde b. Cerrâh”, *DİA*, 10/ 249-250.

³⁵¹ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 3/482; Önkal, “Ebû Ubeyde b. Cerrâh”, *DİA*, 10/ 249-250; Aydın, *Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh*, s. 100.

³⁵² İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 3/477.

³⁵³ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 3/477; Kutluay, *Siyer-u Sahâbe*, s. 164; Adnan Adıgüzel, *Peygamberimizin İzzinde 40 Sahâbî Serisi: Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2020, s. 16.

olduğundan bahsetmektedir.³⁵⁴ Bu eşinden çocuğu olduğuna dair herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Kaynaklarda verilen bilgiler soyunun devam etmediği üzerine olduğu için bu çocuklarının da genç yaşta vefat etmiş olduğu anlaşılmaktadır.³⁵⁵

1.3.6. Saîd b. Zeyd

Tam ismi Saîd b. Zeyd b. Amr b Nüfeyl b. Abdüluzzâ b. Riyâh b. Kurt b. Rezâh b. Adî b. Ka'b b. Lüey olarak rivayet edilmektedir.³⁵⁶ Künyesi ise genel olarak Ebü'l A'ver olarak geçmektedir.³⁵⁷

Kaynaklarda Saîd b. Zeyd b. Amr'ın doğduğu tarih ile ilgili kesin bir bilgi yoktur. Hayatıyla ilgili mevcut bilgilere dayanarak daha yaşı yirmiye geçmeden önce³⁵⁸ ve Resulullah'ın Dâr'ü'l-Erkâm'a girmesinden önce Müslüman olduğu,³⁵⁹ vefat ettiğinde yaşının yetmiş küsur olduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla, yaklaşık olarak 590–600 yılları arasında doğduğu tahmin edilmektedir.³⁶⁰ Uzun boylu, esmer tenli bir yapıya sahip olan Sa'id b. Zeyd'in hicri 50 veya 51. yılda 79 yaşlarında³⁶¹ ishal hastalığı sebebiyle Medine yakınlarındaki Akik mevkiinde vefat etmiştir.³⁶²

Saîd b. Zeyd'in evlilik hayatına geçmeden önce kısaca nasıl bir aile hayatından geldiğine değinmek faydalı olacaktır.

Saîd'in yetiştiği aile ortamında, babası Zeyd b. Amr'ın putlara tapmama, müşriklerin kestiği hayvanların etinden yememe, Câhiliye âdetlerine karşı durma ve kız çocuklarının diri diri toprağa gömülmesine karşı çıkma gibi

³⁵⁴ Zehebi, *Siyeru A'lami'n- Nübela*, 1/19.

³⁵⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/477; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, 3/86.

³⁵⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/445; Zehebi, *Siyeru A'lami'n- Nübela*, 1/124; Efendioğlu, "Saîd b. Zeyd", *DİA*, İstanbul, 2008, 35/580-581.

³⁵⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/445; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, 2/387.

³⁵⁸ Abdurrahman Refet Paşa, *Sahâbe Hayatından Tablolar*, (çev. Tacettin Uzun), Uysal Kitabevi, İzmir, 1988, 1/185.

³⁵⁹ Zehebi, *Siyeru A'lami'n- Nübela*, 1/136; İbn Hacer, *el-İsabe*, s.109.

³⁶⁰ Osman Güven, *Saîd b. Zeyd'in Hayatı ve İslâm Tarihindeki Yeri*, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2006, s.3.

³⁶¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/448-450; Efendioğlu, "Saîd b. Zeyd", *DİA*, 35/580-581.

³⁶² Güven, *Saîd b. Zeyd'in Hayatı ve İslâm Tarihindeki Yeri*, s. 33.

inançları benimsediği rivayet edilmektedir.³⁶³ Ayrıca din arayışı içerisinde olmasına rağmen Yahudilik ve Hıristiyanlığı da benimsemediği rivayet edilmektedir. İbn Sa'd'da geçen bir rivayete göre Zeyd b. Amr'ın durumu Resulullah'a sorulduğunda “*O, tek başına bir ümmet olarak haşrolunacaktır.*” dediği aktarılmaktadır.³⁶⁴ Babasının, Saîd'e Allah'ın birliğine iman etme konusunda telkinde bulunduğu kaydedilmiştir. Bu durum, Saîd'in aile çevresinde İslâm'a yönelik erken bir eğitim aldığını ve onun için İslâmî inancın temellerinin erken yaşlarda atıldığını göstermektedir.³⁶⁵

Saîd b. Zeyd'in evlilik hayatını incelendiğinde birçok evlilik gerçekleştirdiği ancak bu eşleri ile ne zaman evlendiği ve aynı anda kaç eşli olduğu hakkında kaynaklarda net bir bilgiye rastlanmamaktadır. Ayrıca Saîd b. Zeyd'in herhangi bir hanımını boşadığına dair bilgi mevcut değildir. Dolayısıyla diğer bazı sahâbîlerde olduğu gibi onun da sadece eşlerinin ve çocuklarının isimlerini vermek uygun olacaktır.

Saîd b. Zeyd'in eşleri içerisinde en çok bahsi geçen Hz. Ömer'in kız kardeşi Fâtma bint Hattâb b. Nufeyl diğer bir rivayete göre ise ismi Remle olan Ümmü Cemil bint el-Hattab'dır.³⁶⁶ Fatıma bint Hattab da eşi Saîd gibi Resulullah Dârülerkam'a girmeden önce ve Hz. Ömer Müslüman olmadan önce Müslüman olmuştur.³⁶⁷ Saîd'in Fâtıma bint Hattab'dan olan çocuğu Abdurrahman el-Ekber'dir. Celise bint Süveyd b. Sâmit isimli eşinden Zeyd, Abdullah el-Ekber ve Âtike isimlerinde çocukları olmuştur. Hazme bint Kays b. Hâlid isimli eşinden on çocuğu olmuştur. İsimleri Muhammed, İbrahim el-Asğar, Abdullah el-Asğar, Ümmü Habîb el-Kübrâ, Ümmü'l-Hasan es-Suğrâ, Ümmü Zeyd el-Kübrâ, Ümmü Seleme, Ümmü Habîb es-Suğrâ, Ümmü Sa'îd el-Kübrâ, Ümmü Zeyd'dir. Ümmü'l-Esved isimli eşinden Amr el-Asğar ve el-Esved isimli çocukları olmuştur. Ümâme bint ed-Düceyc isimli eşinden olan çocukları

³⁶³ Efendioğlu, “Saîd b. Zeyd”, *DİA*, 35/580-581.

³⁶⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/448.

³⁶⁵ Efendioğlu, “Saîd b. Zeyd”, *DİA*, 35/580-581.

³⁶⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/448.

³⁶⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, 10/289.

Abdurrahman el-Asğar, Ömer el-Asğar, Ümmü Musa ve Ümmü'l Hasan'dır. Dubh bint el-Asbağ b. Şuayb isimli hanımından Amr el- Ekber, Talha ve Zücle isimli çocukları olmuştur. Ümmü Hâlid isimli eşinden Hâlid, Ümmü Hâlid ve Ümmü'n- Nu'mân isimli çocukları olmuştur. Beşir bint Ebû Mes'ud el-Ensârî isimli eşinden Ümmü Zeyd es-Suğrâ isimli çocuğu olmuştur. Beni Tağlib kabilesinden İbnetü Kübra olarak bilinen hanımından İbrahim el-Ekber ve Hafsa isimlerinde çocukları olmuştur. Son olarak ismi Ümmü Veled olarak geçen hanımından Âişe, Zeyneb, Ümmü Abd el- Havlâ ve Ümmü Sâlih isimli çocukları doğmuştur.³⁶⁸

İKİNCİ BÖLÜM

AŞERE-İ MÜBEŞŞERENİN BOŞANMALARI

2.1. Aşere-i Mübeşşere İçinde Hulefâ-i Râşidîn'in Boşadıkları Eşleri

Hulefâ-i Râşidîn dönemi, İslâm tarihinin önemli ve hassas safhalarından biridir. Bu dönem, İslâm'ın temel değerlerinin şekillendiği, genişleme ve yönetim ilkelerinin belirlendiği bir zaman dilimini kapsamaktadır. Hulefâ-i Râşidîn olarak bilinen ilk dört halife, İslâm toplumunun liderleri olarak hem siyasi hem de dini anlamda örnek teşkil etmişlerdir. Bu liderlerin yaşamları, idari kararları ve şahsi hayatları, İslâm toplumunda büyük bir etkiye sahiptir. Bu bağlamda, halifelerin yapmış oldukları evlilikler ve bu evliliklerde meydana gelen boşanmalar da en az yönetim politikaları kadar dikkat çekicidir. İslâm toplumunun sosyal ve ailevî yapısının anlaşılmasında önemli bir rol oynamaktadır.³⁶⁹

Aşere-i Mübeşşere İçinde Hulefâ-i Râşidîn'in Eşleri başlığı altında hanımlarının isimleri ve nesepleri verildiği için bu başlık altında sadece boşanma konusuna değinilecektir.

³⁶⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/448-450.

³⁶⁹ Muhammed Fatih Semiz, *Hulefâ-i Râşidîn'in İzdivaçları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Şırnak Üniversitesi Lisans Üstü Eğitim Enstitüsü, Şırnak, 2023, s. 2.

2.1.1. Hz. Ebû Bekir'in Boşadığı Eşleri

Kaynak taraması sonucunda, Aşere-i Mübeşşere'den olan Râşid Halifelerin ilki Hz. Ebû Bekir'in evliliklerinde sadece bir eşini boşadığı belirlenmiştir. Bu boşanmanın, herhangi bir geçimsizlik, anlaşmazlık gibi sorunlardan ziyade, Mümtehine Sûresi'nin 10. ayetinde³⁷⁰ yer alan emirlere uyarak eşinin İslâm'ı kabul etmemesinden kaynaklandığı görülmektedir. Bu durum, Hz. Ebû Bekir'in evliliklerindeki tutumunu ve kararlarını anlamak için önemli bir bilgi sunmaktadır.

Kuteyle bint Abdüluzzâ

Hz. Ebû Bekir, 593 yılında Kuteyle ile evlenmiş, İslam'ın ilk dönemlerinde, tam olarak bilinmeyen bir tarihte Müslüman olmadığı gerekçesiyle eşinden ayrılmıştır.³⁷¹ Hz. Ebû Bekir'in kızı Esmâ (Zâtü'n Nitakeyn) ve oğlu Abdullah bu eşinden olmuştur.³⁷² İlk dönem kaynaklarıyla günümüz çalışmalarından bazıları, Hz. Ebû Bekir'in Kuteyle ile evliliğini Câhiliye Dönemi'nde sonlandırıldığını belirtirler ancak bu boşanmanın sebebini açıklamazlar. Son dönemdeki akademik çalışmalarda ise Hz. Ebû Bekir'in Kuteyle'yi İslâm döneminde Müslüman olmaması nedeniyle boşadığı ve daha sonra Ümmü Rûmân ile evlendiği iddiasına yer verilmektedir.³⁷³

Tarihî kayıtlar incelendiği zaman Hz. Ebû Bekir'in Kuteyle'yi boşadıktan sonra Ümmü Rûmân ile evlendiği iddiasını doğrulamamaktadır. Çünkü Hz. Ebû Bekir'in Ümmü Rûmân'dan olan oğlu Abdurrahman'ın ilk erkek, Kuteyle'den olan oğlu Abdullah'ın ise ikinci erkek çocuk olduğu bilinmektedir. Dolayısı ile Ümmü Rumân ile evli iken Kuteyle ile de evli olması gerekmektedir.³⁷⁴ Yani

³⁷⁰ "...İnkârcı kadınları nikâhınızda tutmayın; onlara verdiğiniz mehri isteyin, inkârcı erkekler de hicret eden mümin kadınlara verdikleri mehirleri istesinler. Allah'ın hükmü budur; aranızda O hükmeder. Allah bilendir, Hakim'dir."

³⁷¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/198.

³⁷² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/188; Fayda, "Ebû Bekir", *DİA*, 10/101-108.

³⁷³ İbrahim Sarıçam, *Hz. Ebû Bekir*, TDV Yayınları, Ankara, 2012, s. 4; Fayda, *Hulefâ-yı Râşidîn Devri (Dört Halife Dönemi)*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 2014, s. 24; İsrail Balcı, *Sıddık Halife Hz. Ebû Bekir*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2016, s. 16.

³⁷⁴ Temir, *Ebû Bekir*, s. 37.

Hiz. Ebû Bekir'in birini boşayıp diğeriini nikâhına alması gibi bir durum söz konusu olmamaktadır. Hiz. Ebû Bekir'in Kuteyle'yi ne sebeple ne zaman boşadığı tam olarak bilinmemekle birlikte Kuteyle'nin İslâmî dönemde Müslüman olmamasından kaynaklandığı bilgisi ağır basmaktadır.³⁷⁵

2.1.2. Hiz. Ömer'in Boşadığı Eşleri

Hiz. Ömer'in evliliklerini incelendiğinde Câhiliye Dönemi'nde ve sonrasında evlendiği hanımların toplam sayısının 7 olduğu ve bu hanımlardan bazılarının vefat ettiği bazılarının ise Hiz. Ömer tarafından boşandığı bilgisine ulaşılmaktadır.³⁷⁶ Bu evliliklerinden Ümmü Külsûm bint Cervel, Kureybe bint Ebû Ümeyye el-Mahzûmî ve Cemîle bint Âsım b. Sâbit'i boşadığı bilinmektedir.

Ümmü Külsûm bint Cervel

Araştırma sonucunda Hiz. Ömer'in bu hanımını boşadığı neticesine ulaşılmıştır. Sebebi ise Hiz. Ömer'in İslâm'a girmeden önce evlendiği eşlerinden olan Ümmü Külsûm bint Cervel'in Hiz. Ömer'in İslâm'a girmesinden sonra onun iman etmemesi olmuştur. Mümtehine Sûresi 10. âyeti hükmü gereğince Hiz. Ömer bu hanımını boşamış, o da kendi kavminden olan Ebû Cehm b. Huzeyfe ile evlenmiştir.³⁷⁷ Bu durum, Hiz. Ömer'in eşleriyle olan ilişkilerinde din faktörünün ne derece belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir.

Kureybe bint Ebû Ümeyye el-Mahzûmî

Hiz. Ömer'in bu eşinden de sulh yoluyla boşandığı bilgisi aktarılmaktadır. Hudeybiye Antlaşması (6/628) sonrası nazil olan Mümtehine Sûresi 10. ayetin hükmü gereği bu hanımının da İslâm'ı kabul etmemesi üzerine Hiz. Ömer onu boşamıştır. Böylece Hiz. Ömer ve Abdurrahman b. Ebû Bekir, Hiz. Peygamber'in bacanağı olmuşlardır.³⁷⁸

³⁷⁵ Fayda, "Ebû Bekir", *DİA*, 10/101-108.

³⁷⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih* 3/59-60; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 7/229-231.

³⁷⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, 10/33; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, 3/59-60.

³⁷⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, 3/59-60; Akkuzu, *Hiz. Ömer ve Kadınlar*, s. 16.

Cemîle bint Âsım b. Sâbit

Hz. Ömer'in eşi Cemîle ile arasında güzel bir uyum olduğu rivayet edilmiştir. Öyle ki, mescide gitmek için yatağından kalkan Hz. Ömer'i kapıya kadar uğurladığı ve sonra yatağına döndüğü aktarılmıştır. Ancak oğulları Âsım dünyaya geldikten bir süre sonra anlaşamamaya başladıkları ve bu geçimsizliğin sonucunda boşandıkları aktarılmıştır.³⁷⁹ Boşanma neticesinde oğulları Âsım'ın velayeti hususunda anlaşamadıkları ve bu durumun Hz. Ebû Bekir'e intikal ettiği, onun da olayı dinledikten sonra “*Ey Ömer, annesinin dokunuşu, kucağı ve kokusu çocuk için daha hayırlıdır. Büyüyene kadar annesinde kalsın, sonrasında ikinizden birini seçer*” sözleriyle çocuğun velâyetinin anneye verilmesine karar verdiği rivayet edilmektedir.³⁸⁰

Cemîle bint Sâbit, Hz. Ömer'den boşandıktan sonra Ensar'dan Yezîd b. Cârîye b. Âmir b. Mücemmi' b. el-Attâf ile evlenmiş bu evliliğinden Abdurrahman b. Yezîd isminde bir oğlu dünyaya gelmiştir.³⁸¹

2.1.3. Hz. Osman'ın Boşadığı Eşleri

Hz. Osman'ın zikredilen eşlerinden sadece Ümmü'l-Benîn bint Uyeyne b. Hısn'ı boşadığı bilgisine ulaşılmıştır.

Ümmü'l-Benîn bint Uyeyne b. Hısn

Hz. Osman'ın boşadığı tek eşi Ümmü Benin'dir. Boşanma sebebi hakkında kaynaklarda ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır. Yalnızca, Ümmü'l-Benîn'i mirastan mahrum bırakmak amacıyla boşadığı belirtilmektedir.³⁸² Hz. Osman'ın şehit edilmesinin ardından Ümmü'l-Benîn Hz. Ali'ye şehadet haberini

³⁷⁹ Çakan, “Cemîle bint Sâbit”, *DİA*, 7/328; Semiz, *Hulefâ-i Râşidîn'in İzdivaçları*, s. 19.

³⁸⁰ Akkuzu, *Hz. Ömer ve Kadınlar*, s. 17.

³⁸¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/362.

³⁸² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, 3/193-194.

ve mirastan mahrum olması durumunu ulaştırmış, Hz. Ali de mirastan Ümmü'l-Benîn'e de pay verilmesi hususunda hüküm vermiştir.³⁸³

2.2. Aşere-i Mübeşşere İçerisindeki Diğer Sahâbilerin Boşadıkları Eşleri

Aşere-i Mübeşşere içerisinde yer alan 10 sahâbeden 6'sının evlilikleri incelendiğinde, yalnızca Zübeyr b. Avvâm'ın evliliğinde boşanmanın gerçekleştiği tespit edilmektedir. Bu durum, diğer sahâbenin evliliklerinde boşanma olayına rastlanmadığını ve Zübeyr b. Avvâm'ın evlilik hayatının bu açıdan istisnai bir nitelik taşıdığını göstermektedir. Söz konusu boşanma olayı İslâm toplumundaki evlilik ve boşanma dinamiklerinin anlaşılmasına katkı sunacak önemli bir veri niteliğindedir.

Zübeyr b. Avvam'ın Boşadığı Eşi

Zübeyr b. Avvam'ın boşadığı eşinin tam ismi Esmâ bint Ebû Bekir es- Sıddık b. Ebû Kuhafe Osman b. Âmir b. Amr b. Ka'b b. Sa'd b. Teym'dir.³⁸⁴ Esmâ bint Ebû Bekir ilk Müslümanlardan ve Hz. Ebû Bekir vasıtası ile Müslüman olanlar arasında da 18. sırada yer almaktadır.³⁸⁵ Resulullah ile Hz. Ebû Bekir'in Medine'ye hicret için Sevr adındaki mağaraya gittikleri gece kuşağını iki parçaya ayırıp birini Resulullah'a azık torbası için diğerini ise su kabının ağzına kayış yapmasından dolayı kendisine *Zâtü'n-nitâkayn* (iki kuşaklı) lakabı verilmiştir.³⁸⁶

Doğum yeri ve tarihi hakkında ihtilaflar olsa da genel görüşe göre miladi 595 yılında Mekke'de dünyaya gelmiştir.³⁸⁷ Oğlu Abdullah b. Zübeyr'in 14

³⁸³ Semiz, *Hulefâ-i Râşidîn'in İzdivaçları*, s.36.

³⁸⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/269.

³⁸⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, s. 473; Zeliha Büyükarıslan, *Esmâ Bintü Ebî Bekir Hayatı ve şahsiyeti*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2004, s. 6

³⁸⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/269; İbn Hacer, *el-İsâbe*, s. 473; Güzel, *Cennetle Müjdelenen Hanımlar*, s. 39.

³⁸⁷ Ali Yardım, "Esmâ bint Ebû Bekir", *DİA*, İstanbul, 1995, 11/402-404; Güzel, *Cennetle Müjdelenen Hanımlar*, s. 36.

Cemaziyelevvel 73 Cumartesi günü öldürülmesinden birkaç gün sonra ise Esmâ'nın vefat ettiği rivayet edilmektedir.³⁸⁸

Evlilik tarihlerine kaynaklarda ulaşamamakla birlikte Esmâ bint Ebû Bekir'in Zübeyr b. Avvâm ile evliliğinden Abdullah, Urve, Münzir, Âsım ve Muhâcir, Hatîcetü'l-Kübrâ, Ümmü'l-Hasan ve Âişe isimlerinde 8 çocuğu dünyaya gelmiştir.³⁸⁹ Esmâ ile Zübeyr'in evliliklerinin ilk yıllarında Zübeyr'in son derece fakir olduğu, maddî ve manevî olarak birçok sıkıntılar çektikleri rivayet edilmektedir.³⁹⁰ Esmâ'nın “*Atına yemini ben verir, yiyeceğini temin eder, tumarını yapardım. Devesi için hurma çekirdeğini öğretür ona yem veriri ve sularım. Aynı zamanda ev işleriyle ilgilenir, hamur yoğurur ve ekmek yapardım*” gibi sözleri bu durumu açıklar niteliktedir.³⁹¹ Bu durumunu gören babası Hz. Ebû Bekir kızına hizmetçi tutmuş ve bundan sonra Esmâ sadece hayvanların bakımıyla ilgilenmiştir.³⁹²

Maddî sıkıntı çekmelerinin yanı sıra karakter yapısı olarak cömert olmayan³⁹³ ve son derece kıskanç³⁹⁴ bir adam olan Zübeyr'in Esmâ'ya katı davrandığı ve çok sık tartıştıkları rivayet edilmektedir.³⁹⁵ Bu geçimsizlik ve tartışmaların ardından bazen küsüp oğulları Abdullah'ın araya girmesiyle barıştıkları gibi bazen de Esmâ'nın babasına bu durumdan şikayetçi olduğu aktarılmaktadır.³⁹⁶ İbn Sa'd'ın verdiği bilgiye göre Esmâ, Zübeyr'in ona katı davranmasını şikâyet etmiş Hz. Ebû Bekir de kızına şöyle nasihatte bulunmuştur: “*Kızım, sabret. Muhakkak ki bir kadın salih (dindar) bir eşe sahip*

³⁸⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/276; Yardım, “Esmâ bint Ebû Bekir”, *DİA*, 11/402-404; Güzel, *Cennetle Müjdelenen Hanımlar*, s. 43.

³⁸⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/269; Yardım, “Esmâ bint Ebû Bekir”, *DİA*, 11/402-404.

³⁹⁰ Güzel, *Cennetle Müjdelenen Hanımlar*, s. 45; Büyükarşlan, *Esmâ Bintü Ebî Bekir Hayatı ve Şahsiyeti*, s. 7.

³⁹¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/270.

³⁹² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/270; Büyükarşlan, *Esmâ Bintü Ebî Bekir Hayatı ve Şahsiyeti*, s. 7.

³⁹³ Güzel, *Cennetle Müjdelenen Hanımlar*, s. 45.

³⁹⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/271.

³⁹⁵ Yardım, “Esmâ bint Ebû Bekir”, *DİA*, 11/402-404; Güzel, *Cennetle Müjdelenen Hanımlar*, s. 45.

³⁹⁶ Güzel, *Cennetle Müjdelenen Hanımlar*, s. 45.

olur da kocası öldükten sonra başka biriyle evlenmezse (Allah) her ikisini cennette bir araya getirir.”³⁹⁷

Netice itibarıyla babasının nasihatleri ve oğullarının arabuluculuğu ile devam eden bu evlilik bir ömür boyu sürmemiştir. Rivâyete göre Esmâ ile Zübeyr tartıştıkları bir gün oğulları Abdullah onları barıştırmak istemiş, ancak o sırada Zübeyr Esmâ’ya “*Eğer içeri girersen sen boşsun*” demiş ve içeri giren 50 yaşlarında 8 çocuk annesi Esmâ Zübeyr’den boşanmıştır.³⁹⁸

Zübeyr b. Avvâm, Esmâ bint Ebû Bekir’i boşadıktan sonra oğlu Urve’yi yanına almış,³⁹⁹ Esma da Zübeyr de başka evlilik yapmadan geri kalan ömürlerini yaşamışlardır.⁴⁰⁰

Burada vurgulanması gereken en önemli meselenin boşanmanın gerçekleşmesinden ziyade örnek bir şahsiyet olan Esma’nın evlilik ilişkisinde maddî ve manevî yaşadığı sıkıntılarda boşanmayı düşünmemiş olmasıdır. Babası Hz. Ebû Bekir’in de kızına aile birliğini koruması konusundaki davranışı ve nasihati dikkate değer bir husustur. Yani evlilik müessesesinde yaşanan zorluklarla başa çıkmak için çiftin ailesinin yapacağı en önemli şeylerin başında maddî ve manevî desteğin önemi, ardından sabrın teşvik edilmesi, en son çare olarak ise boşanma düşünülebileceği gerçeği görülmektedir.

2.3. Boşanma Sebepleri Açısından Sahâbîlerin Mukayesesi

Sahâbîlerin evlilik hayatları incelendiğinde bazılarında boşanmaların gerçekleştiği bazılarında ise hiç boşanma olmadığı görülmektedir. Evlilik hayatlarında boşanmalar olması veya olmaması, aslında genel anlamda kadın ve

³⁹⁷ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 10/271.

³⁹⁸ Mehmet Salih Gündüz, *Peygamberimizin İzinde 40 Sahâbî Serisi: Hz. Zübeyr b. Avvam*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2020, s. 77; Güzel, *Cennetle Müjdelenen Hanımlar*, s. 45.

³⁹⁹ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 10/274.

⁴⁰⁰ Gündüz, *Peygamberimizin İzinde 40 Sahâbî Serisi: Hz. Zübeyr b. Avvam*, s. 77; Yardım, “Esmâ bint Ebû Bekir”, *DİA*, 11/402-404; Mustafa Sami Tok, *Hz. Peygamber Dönemi Sonrası Siyasi Olaylarında Talha b. Ubeydullah ve Zübeyr b. Avvam*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, 2009, s. 16.

erkeğin birbirinden farklı yapıda olmalarıyla ilgili olabilir. Çünkü kadın ve erkek, fizyolojik ve psikolojik olarak birbirinden farklıdır. Kadınlar genellikle duygusal ve hassas yapılı iken, erkekler ise daha mantıklı ve kararlı olabilirler. Bu farklılıklar, evlilik hayatında çeşitli sorunları beraberinde getirebilir. Ayrıca sahâbîlerin dinî yaşamları, yetiştikleri aile ortamları ve aldıkları eğitim de boşanma konusunda etkili olabilir. Örneğin, aile içinde sağlam bir eğitim alan, sevgi ve saygı temelinde büyüyen sahâbîlerin evliliklerinde de bu değerleri devam ettirmeleri ve problem çözme konusunda daha başarılı olmaları beklenir. Ancak bu durumun her zaman geçerli olmadığını da belirtmek gerekir. Çünkü her evlilikte farklı dinamikler ve sorunlar yaşanabilir.

Sahâbîlerin boşanmalarında dikkat çeken ilk husus, Müslümanlık değerine verdikleri önemdir. Psikolojik veya sosyolojik faktörlerin ötesinde, evliliğin devam edip etmemesini belirleyen temel kriterin İslâm'a olan bağlılık olduğu görülmektedir. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer gibi sahâbîlerin boşadıkları eşleri bu konuda örnektir. İslâm gelmeden önce yaptıkları evliliklerine İslâm ile şekil vererek Müslüman olmayı kabul etmeyen eşlerini boşamışlardır. Bu boşamalar haricinde birçok evlilik gerçekleştirmelerine rağmen şiddetli geçimsizlik denecek bir sebeple boşanmaya gitmemişlerdir. Sadece Zübeyr b. Avvam'ın Esmâ ile boşanmasında ve Hz. Ömer'in Cemîle bint Sâbit isimli eşiyle Müslümanlık meselesi dışında geçimsizlikten boşanması bilgisi yer almaktadır.

Dinî hassasiyetlerinin yanında yetiştikleri aile ortamı ve aldıkları eğitim de evlilik hayatlarında dikkat çekici husustur. Örneğin Talha b. Ubeydullah'ın herhangi bir eşini boşadığına dair bilgiye rastlanmamıştır. Dolayısıyla Talha b. Ubeydullah'ın kişilik özelliklerinin de evlilik hayatındaki başarısında önemli bir rol oynadığı düşünülebilir. Söz konusu kişilik özellikleri arasında sakinlik, sabır, cömertlik ve yumuşak huyluluk gibi özellikler,⁴⁰¹ evlilikte uyumu ve birlikte yaşamayı kolaylaştırabilecek nitelikler olarak değerlendirilebilir. Bu sebeplerle, Talha b. Ubeydullah'ın evlilik hayatındaki başarısının arkasında yatan nedenleri

⁴⁰¹ İbn Sa'd, *et- Tabakât*, 3/241.

anlamak için onun yetiştiği aile ortamı, aldığı eğitim ve kişilik özellikleri gibi faktörleri detaylı bir şekilde incelenmesi gerekmektedir.⁴⁰²

Yetiştirilen aile ortamının evliliğe etkisine Zübeyr b. Avvam'ın evlilik hayatı da örnek verilebilir. Zübeyr b. Avvam küçük yaşta yetim kalmış ve annesi Safiyye oğlunun iyi yetişmesi düşüncesiyle sert bir eğitim uygulamıştır.⁴⁰³ Hatta bir gün Zübeyr b. Avvam'ı annesi feci şekilde dövmüş "Onu öldürdün, kalbini söküp çıkardın, bu delikanlıyı mahvettin" denildiğinde annesi "Onu sadece akıllı olsun, orduları mağlup etsin ve yağma ile gelsin" diye dövüyorum cevabını vermiştir.⁴⁰⁴ Bu eğitim, onun kişilik yapısını ve evlilik ilişkisini şekillendirmiş olabilir. Dolayısıyla eşi Esmâ bint Ebû Bekir ile olan evliliği, Zübeyr b. Avvam'ın çocuklukta aldığı katı eğitimden etkilenmiş gibi gözükmektedir. Çünkü Zübeyr b. Avvam, eşi Esmâ'ya karşı sert ve otoriter bir tavır sergilemiş ve sık sık tartışmalar yaşamışlardır.⁴⁰⁵ Ayrıca evliliklerinin ilk yıllarında Zübeyr b. Avvam'ın son derece fakir olması, maddî ve manevî olarak birçok sıkıntılar çekmeleri de evliliklerindeki sorunları tetiklemiş olabilir. Bu evliliğin boşanma ile sonuçlanması ise yetişme tarzı, eğitim, maddi şartların evliliğe etkilerine örnek olarak gösterilebilir.

⁴⁰² Ertuğrul, *Talha b. Ubeydillah'ın Rivayetlerinin Değerlendirilmesi*, s. 6.

⁴⁰³ Erdoğan, Zübeyr b. Avvam'ın Rivayetlerinin Değerlendirilmesi, s. 5.

⁴⁰⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/110.

⁴⁰⁵ Güzel, *Cennetle Müjdelenen Hanımlar*, s.45.

SONUÇ

Resulullah, Hz. Hatice ile uzun bir süre evli kalmış ve Hz. Hatice'nin vefatından sonra farklı sebeplerle başka hanımlarla evlenmiştir. Bu durum, Hz. Peygamberle özdeşleşmiş bir durum değildir; çünkü Müslüman olan ya da olmayan birçok toplumda çok eşli evliliklere rastlanmaktadır. Hz. Peygamber'in 25 yıl boyunca Hz. Hatice ile evli kalması, çok eşli durumunun ise Medine döneminde ileriki yaşlarında başlaması ve her bir evliliğinin belirli amaçlarla gerçekleşmesi, Hz. Peygamber'in evlilik anlayışının tek eşli olması gerektiği yönündeki düşüncelerini yansıtmaktadır. Resulullah, en fazla 11 hanımını bir arada tuttuğu dönemde birçok alevî hâdiseye şahit olmuştur. Bu hâdiselerden bazılarında boşama ile çözüm bulmuş, bazen ise olayı kapatmak için çözüm önerileri sunmuştur. Hz. Peygamber'in belirli sebeplerden dolayı boşadığı iddia edilen eşleri ise aralarında zifaf gerçekleşen ve gerçekleşmeyenler olarak iki gruba ayrılmaktadır.

İlk grupta zifaf gerçekleşen eşleri arasında boşadığı Hz. Sevde bint Zem'a ve Hz. Hafsa bint Ömer bulunmaktadır. Her iki durumda da boşamaya ilişkin ayetler nazil olmuştur. Bu ayetlerle, Hz. Sevde'nin boşanmasıyla ilgili ayetlerin nâzil olmasında, bir kadının Peygamber'in eşi olma onuruna erişebilmek için kadınlık gururunu bir tarafa bıraktığı görülürken, Hz. Hafsa'yı boşaması hususunda ise aile bütünlüğünün korunması, eşler arasındaki gizliliğin önemi ve bu gizliliğin paylaşılmasının olumsuz sonuçlar doğurabileceği düşüncesi göz önünde bulundurulmuştur.

İkinci grupta ise Resulullah'ın zifaf gerçekleşmeden boşadığı iddia edilen eşleri yer almaktadır. Bu hanımlar hakkında muhtelif rivayetler bulunmaktadır. Bir kaynakta geçen rivayet başka bir kaynakta hiç zikredilmemiştir. Dolayısıyla bu konu çelişkilerle dolu ve birçok hususun aydınlatılmaya ihtiyaç duyduğu bir konu olarak görülmektedir.

Aşere-i Mübeşşere olarak bilinen sahâbiler erken dönemde iman etmelerinden dolayı o dönemde yaşayan diğer insanlara kıyasla Resulullah'a en

yakın olan kişilerdir. Hz. Peygamber ile fazlaca vakit geçirerek pek çok bilgi edinme hususunda diğer sahâbîlere kıyasla öne çıkmışlardır. Tavır ve davranışlarını Resulullah'ın arzuladığı tarzda şekillendiren bu durumun eşleriyle olan ilişkilerine de önemli ölçüde etki ettiği düşünülmektedir.

Resulullah'ın İslâm'ı tebliğ etmesi üzerine ilk inananlar arasında yer alıp, henüz yaşarken cennetle müjdelendikleri bilinen sahâbîlerin çocukluk dönemlerinden gençlik çağlarına, yetişkinliklerinden ölümlerine kadar her dönemlerinin dikkatle incelenmesi gerektiği görülmektedir. Dolayısıyla bu sahâbîlerin evlilikleri de yaşam tarzları kadar önemlidir. Özellikle Resulullah'ın vefatından sonra iktidara gelip toplumu yöneten dört halifenin eşleriyle olan ilişkileri dikkat çekmektedir.

Yapılan incelemelerin sonucunda Aşere-i Mübeşşere olarak nitelendirilen bu sahâbîlerin birden fazla evlilik yaptıkları görülmüştür. O dönemin şartları göz önüne alındığında çok eşliliğin yaygın olduğu ve Arap toplumundaki erkeklerin çoğunun çok eşe sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu sahâbîlerin kimlerle evlendiği, evliliklerinin nasıl ilerlediği incelendiğinde ise belli sonuçlar elde edilmiştir. Hz. Ebû Bekir'in 4 hanımla evlilik gerçekleştirdiği, bu evliliklerinin hepsinin hür kadınlarla olduğu ve cariye edinmediği bilgisine ulaşılmıştır. Hz. Ebû Bekir bu eşlerinden sadece Kuteyle bint Abdüluzzâ'yı boşamıştır. Hz. Osman ve Hz. Ali'nin ise Resulullah'ın kızları ile evliyen başka evlilik yapmadıkları, hanımları vefat ettikten sonra diğer evliliklerini gerçekleştirdikleri görülmektedir. Hz. Osman evlilik hayatında sadece Ümmü'l-Benin bint Uyeyne b. Hıns'ı boşamıştır. Evliliklerinde aile kurumunun devamlılığına önem verilmesinin yanı sıra eş seçiminde Müslümanlığın önemi de görülmektedir. Nitekim Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer Mümtehine Sûresi 10. ayetindeki "*İnkârcıları nikâhınızda tutmayın*" emri üzerine hiç tereddüt etmeden eşlerini boşamışlardır. Hz. Ali'nin ise bir boşama gerçekleştirmediği görülmemektedir.

Diğer sahâbîler incelendiğinde çok sayıda evlilik gerçekleştirdikleri görülmektedir. Bu sahâbîler arasında ise boşanma hadisesi gerçekleşen tek sahâbînin Zübeyr b. Avvam olduğu tespit edilmiştir. Burada dikkat çekilmesi

gereken husus ise Nisa Sûresi 3. ayette en fazla 4 hanımı bir arada tutabilme emri üzerine sahâbilerin gerçekleştirdikleri evliliklerin hepsinin aynı anda olmadığıdır. Örneğin 16 evlilik yapan Abdurrahman b. Avf bütün hanımları aynı anda bir arada tutmamıştır. Aynı şekilde Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali ve diğer sahâbilerde isimleri verilen hanımlarla aynı anda evli değillerdir. Kimi eşi vefat ettikten sonra kimi de boşandıktan sonra yeni evlilik gerçekleştirmiştir. Bu evliliklerini gerçekleştirmekteki belirleyici etkenin aile kurumunun devamlılığı ve siyasî-dinî faktörler olduğu da dikkat çekmektedir.

Sahâbe evlilikleri incelediğinde önemli hususlardan bir diğeri ise boşadıkları eşlerinin ya da vefat ettikten sonra dul kalan eşlerinin sürekli dul kalmayıp yeni evlilikler gerçekleştirmeye açık olmalarıdır. Bu durum özellikle günümüzde, eşinden ayrılan ya da eşi vefat eden kadınların yeni bir evlilik gerçekleştirmesinin toplumda ayıp veya yanlış gibi algılanmasına karşı bir cevap niteliğindedir.

Diğer dikkat çekici husus ise sahâbenin ve hanımlarının boşanmaya verdikleri tepkilerdir. Günümüzde boşanmanın özellikle erkekler tarafından kabul edilmeyip kadın cinayetleri ile sonuçlanmasına karşın sahâbenin bunu tıpkı evliliğin doğal olduğu kadar boşanmanın da doğal karşılanması, iki tarafın da birbirine zarar vermek yerine yollarını medenice ayırabilmeleri dikkate şayandır. Esmâ bint Ebû Bekir ile Zübeyr b. Avvâm'ın boşanmalarında kız babası olarak Hz. Ebû Bekir'in kızına maddî-manevî destek sağlayıp sabrı tavsiye etmesi, tüm bunlara rağmen aile hayatındaki sorunların çözülememesine karşın iki tarafı da kırmadan boşanmayı desteklemesi evliliklerdeki uyulması gereken aşamaları göstermektedir.

Konuyla ilgili araştırmalar artırılarak, toplumun temel taşlarından olan aile birliğinin korunması için Hz. Peygamber'in ve örnek sahâbiler olan Aşere-i Mübeşşerenin eşleriyle olan iyi-kötü tüm yaşadıkları tespit edilip günümüze aktarılmalıdır. Çalışmanın da bu amaç doğrultusunda bir adım olması umulmaktadır.

KAYNAKÇA

- Âişe Abdurrahman Bintü's-Şatı', *Resulullah'ın Annesi ve Hanımları*, (çev. İsmail Kaya), Uysal Yayınları, Konya, 1994.
- Acar, Halil İbrahim, "Talâk", *DİA*, İstanbul, 2010, 39/496-500.
- Adıgüzel, Adnan, *Peygamberimizin İzinde 40 Sahâbi Serisi: Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2020.
- Ağırman, Mustafa, *Hz. Peygamber'in Hanımları Tarafından Yakınları*, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, Erzurum, 2001.
- Akarsu, Murat, *Kabile Bürokrasisi ve Hz. Osman*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2017.
- Akkuzu, Zülfiye, *Hz. Ömer ve Kadınlar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2019.
- Arı, Mehmet Salih, *Hz. Ebû Bekir ve Ridde Savaşları*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1996.
- Atar, Fahrettin, "Muhâle'a", *DİA*, Ankara, 2020, 30/397-401.
- Aydın, Mehmet Akif, "Aile", *DİA*, İstanbul, 1989, 2/169-200.
- Aydın, Mehmet Akif, *İslâm- Osmanlı Aile Hukuku*, MÜİFV Yayınları, İstanbul, 1985.
- Aydın, Mustafa-Tekin, Mustafa, *Türkiye'de Aile*, Proje Koordinatörü Cevat Özkaya, SEKAM, İstanbul, 2011.
- Aydınlı, Abdullah, Çakan, İsmail Lütfi, "Aşere-i Mübeşşere", *DİA*, İstanbul, 1991, 3/547.
- Aydınlı, Osman, *Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1994.
- Balcı, İsrail, *Siddik Halife Hz. Ebû Bekir*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2016.
- Baloğlu, Mehmet, *Sa'd b. Ebî Vakkas*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1990.
- Belâzürî, Ebü'l Hasen Ahmed b. Yahya (v.279/892-93), *Ensâbü'l- Eşrâf*, (çev. Hikmet Akdemir), İstanbul, 2018.
- Birekul, Mehmet, Yılmaz, *Peygamber Günlerinde Sosyal Hayat ve Aile*, Yediveren Yayınları, Konya, 2001.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail (v. 256/870), *Sahih-i Buhârî*, Matbaay-ı Amire, 1315 ve 1329.
- Büyükarıslan, Zeliha, *Esmâ Bintü Ebî Bekir Hayatı ve Şahsiyeti*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2004.
- Çağatay, Neşet, *İslâmdan Önce Arap Tarihi ve Câhiliye Çağı*, A.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1957.
- Çakan, İsmail Lütfi, "Cemîle bint Sâbit", *DİA*, İstanbul, 1993, 7/328.
- Çelik, Mustafa, *Fıkhu's-Sahâbe*, Fütüvvet Yayınları, İstanbul, 2006, I, II.
- Çetin, İsmet, *Türk Edebiyatında Hz. Ali'nin Cenkenameleri*, TC. Kültür Bak. Yayınları, Ankara, 1997.
- Çıtak, Ömer, *Hz. Osman ve Fıkıh İlmindeki Yeri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Amasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Amasya, 2023.
- Çubukçu, Asri, "Âtike bint Zeyd", *DİA*, İstanbul, 1991, 4/73-74.
- Demircan, Adnan, "Câhiliye ve Hz. Peygamber Döneminde Çok Kadınla Evlilik", *İstem Dergisi*, sayı 2/11, 2003.
- Demircan, Adnan, *Câhiliyeden İslâm'a Kadın ve Aile*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2015.
- Döndüren, Hamdi, "İlâ", *DİA*, İstanbul, 2000, 22/61-62.

- Ebû Davûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (v. 275/889), *es- Sünen*, Çağrı yayımları, İstanbul, 1981.
- Efendioğlu, Mehmet, “Zübeyr b. Avvaâm”, *DİA*, İstanbul, 2013, 44/522-524.
- Ertuğrul, Abdurrahman, *Talha b. Ubeydillah'ın Rivâyetlerinin Değerlendirilmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 2020
- Erul, Bünyamin, “Talha b. Ubeydullah”, *DİA*, İstanbul, 2010, 39/504-505.
- Eser, Mithat, *Peygamberimiz'in İzzinde 40 Sahâbî Serisi: Hz. Talha b. Ubeydullah*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2020.
- Fayda, *Hulefâ-yı Râşidîn Devri (Dört Halife Dönemi)*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 2014.
- Fayda, Mustafa, “Hz. Âişe”, *DİA*, İstanbul, 1989, 2/201-205.
- Fığlalı, Ethem Ruhi, “Hz. Ali”, *DİA*, İstanbul, 1989, 2/ 371-374.
- Güneş, Hüseyin, *Hz. Osman*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2020.
- Gündüz, Mehmet Salih, *Peygamberimizin İzzinde 40 Sahâbî Serisi: Hz. Zübeyr b. Avvam*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2020.
- Güven, Osman, *Saîd b. Zeyd'in Hayatı ve İslâm Tarihindeki Yeri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2006.
- Güzel, Ahmet, *2000'li Yıllarda Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed*, NKM Yayınları, Konya, 2008.
- Güzel, Ahmet, *Hz. Ali*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2019.
- Güzel, Ahmet, *Çağlar O'na Hasret*, İttifak Yayınları, Konya, 1993.
- Güzel, Ahmet, “Hz. Hatice'nin Hz. Peygamber'le Evliliği, Çocukları ve Aile Hayatı Üzerine Bir Değerlendirme”, *İstem Dergisi*, sayı 19/97, 2012.
- Güzel, Ahmet, *Cennetle Müjdelenen Hanımlar*, Siyer Yayınları, İstanbul, 2024.
- Gölpınarlı, Abdülbaki, *Müminlerin Emiri Hz. Ali*, Ensariyan Yayınları, Kum, 1996.
- Hatipoğlu, İbrahim, “Sa'd b. Ebû Vakkâs”, *DİA*, İstanbul, 2008, 35/ 372-374.
- Heyet, Türkçe Sözlük, *Tdk*, Ankara, 2011.
- İbnü'l-Esîr, İzzüddin Ebi'l-Hasen Ali b. Ebi'l-Kerem (v.630/1232), *Üsdül-Ğabe fi Ma'rifeti's-Sahâbe* (thk.: M. İbrahim el- Benna- M. A. Aşur), Kahire, 1973.
- İbnü'l-Esîr, İzzüddin Ebi'l- Hasen Ali b. Ebi'l-Kerem (v.630/1232), *el-Kâmil fit-Tarih*, (çev. M. Beşir Eryarsoy- Ahmed Ağırakça), Bahar Yayınları, İstanbul, 1991.
- İbn Habîb, Ebû Ca'fer Muhammed b. Habîb el-Haşimi (v.245/860), *Kitâbü'l-Muhabber*, (çev. Adem Apak-İsmail Güler), Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2018
- İbn Hacer, Ahmed b. Ali el- Askalânî (v. 852/1313), *el- İsbabe fi Temyizi's- Sahâbe*, (çev. Seyfullah Erdoğmuş), İstanbul, 2011.
- İbn Hibbân (v.354/965), *es-Siretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l- Hulefa*, (çev. Harun Bekiroğlu), Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2017.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik (v. 213/828), *Siret-i İbn Hişam*, (çev. Hasan Ege), Kahraman Yayınları, İstanbul, 2006.
- İbn İshâk, Muhammed b. İshak b. Yesar (v. 151/768), *Siret'ü İbn İshak*, (çev. Selahattin Yıldırım), Ankara, 2021.
- İbn Kesîr, Ebül'l-Fida İsmail b. Ömer (v. 774/1373), *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, (çev. Mehmet Keskin), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1994.
- İbn Kesîr, Ebül'l-Fida İsmail b. Ömer (v. 774/1373), *Tefsiru'l-Kur'ani'l Azim*, I/IV, Beyrut, 1994.

- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el- Kazvini (v. 275/888), es- *Sünen*, İstanbul, 1981.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. el-Bağdâdî (v.230/845), *Kitabü't-Tabakati'l- Kebir*, (çev. Mehmet Akbaş-Yusuf Ziya Keskin), Siyer Yayınları, İstanbul, 2014.
- İnce, İrfan "Ridde", *DİA*, İstanbul, 2008, 35/88-91.
- Kallek, Cengiz, "Ukiyye", *DİA*, İstanbul, 2012, 42/67-70.
- Karabiber, Nusret, *Medeniyetlerde Kadın ve Evlilik*, Hüner Yayınları, Konya, 2019.
- Karaman, Hayrettin, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2001.
- Kandemir, M. Yaşar, "Bal", *DİA*, İstanbul, 1991, 4/552-553.
- Kandemir, M. Yaşar, "Esmâ bint Umeys", *DİA*, İstanbul, 1995, 11/ 422-423.
- Kandemir, M. Yaşar, "Hatice", *DİA*, İstanbul, 1997, 16/465-466.
- Kandemir, M. Yaşar, "Hz. Hafsa", *DİA*, İstanbul, 1997, 15/119-120.
- Kandemir, M. Yaşar, "Hz. Fâtıma", *DİA*, İstanbul, 1995, 12/219-223.
- Kandemir, M. Yaşar, "Osman b. Maz'un", *DİA*, İstanbul, 2007, 33/470-471.
- Kandemir, M. Yaşar, "Ümmü Seleme", *DİA*, İstanbul, 2012, 42/328-330.
- Kaya, İsmail, "*Hz. Ömer ve Ailesi*", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2013.
- Kazııcı, Ziya, *Hz. Muhammed (s.a.s)'in Eşleri ve Aile Hayatı*, Çağ Yayınları, İstanbul, 1993.
- Kevser Kâmil Ali, Salim Ögüt, "Çok Evlilik", *DİA*, İstanbul, 1993, 8/365-369.
- Kutluay, Abdülaziz, *Siyer-u Sahâbe*, İpek Yayınları, İstanbul, 2005.
- Martı, Huriye, "Ümmü Külsûm Bint Ali", *DİA*, İstanbul, 2012, 42/323-324.
- Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, (çev. M. Said Mutlu-Salih Tuğ), İrfan Yayınları, İstanbul, 1969.
- Mukâtil b. Süleyman, Ebü'l- Hasen Mukatil b. Süleyman b. Beşir el-Ezdî el- Belhî (150/767), *Tefsir-i Kebir*, (çev. M. Beşir Eryarsoy), İstanbul, 2015.
- Mutçalı, Serdar, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları, İstanbul, 1995.
- Neseî, Ebû Abdurrahman b. Şuayb (v.279/892) *Sünen-i Neseî*, Beyrut, 1988.
- Nusret Karabiber, *Medeniyetlerde Kadın ve Evlilik*, Hüner Yayınları, Konya, 2019.
- Ozankaya, Özer, *Toplumbilim*, Cem Yayınları, İstanbul, 1996.
- Önkâl, Ahmet, "Abdurrahman b. Avf", *DİA*, İstanbul, 1988, 1/ 157-158.
- Önkâl, Ahmet, "Ebû Ubeyde b. Cerrâh", *DİA*, İstanbul, 1994, 10/ 249-250.
- Öz, Mustafa, "Ehl-i Beyt", *DİA*, İstanbul, 1994, 10/498-501.
- Özkan, Mustafa, *Peygamberimizin İzinde 40 Sahâbî Serisi: Sa'd b. Ebî Vakkâs*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2020.
- Özçelik, Esra *Hz. Peygamber'in Eşi Hz. Safiyye*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.
- Peköz, Emine- Toğuşlu, Serap- Yardım, İbrahim, *Peygamber Evinin Hanımları: Hz. Sevde bint Zem'a: Hz. Zeyneb bint Hüzeyme: Hz. Meymûne bint Hâris*, Siyer Yayınları, İstanbul, 2019.
- Peköz, Emine, *Peygamber Evinin Hanımlar; Hz. Ümmü Habibe*, Siyer Yayınları, 2019.
- Refet Paşa, Abdurrahman, *Sahâbe Hayatından Tablolar*, (çev. Tacettin Uzun), Uysal Kitabevi, İzmir, 1988.
- Said Havva, *el-Esas fi's-Sünne Siretün Nebeviyye*, (çev. Abdurrahim Ali Ural, Orhan Aktepe, M. Ahmet Varol, H. Ahmet Özdemir, Recep Çetintaş), Aksa Yayınları, İstanbul, 1991.

- Sarıçam, İbrahim, *Hiz. Ebû Bekir*, TDV Yayınları, Ankara, 2012.
- Savaş, Rıza, *İslâm'ın İlk Asrında Kadın*, Siyer Yayınları, İstanbul, 2019.
- Savaş, Rıza, "Cüveyriye bint Hâris", *DİA.*, İstanbul, 1993, 8/146.
- Savaş, Rıza, "Nâile bint Ferâfisa", *DİA*, İstanbul, 2006, 32/314-315.
- Sabuncu, Ömer, *Peygamber Evinin Hanımları*, Siyer Yayınları, İstanbul, 2019.
- Sabuncu, Ömer, *Peygamber Evinin Hanımları: Hiz. Âişe Bint Ebi Bekir*, Siyer Yayınları, İstanbul, 2019.
- Saraçoğlu, Salih, *Cennetle Müjdelelen Sahâbîlerle İlgili Rivâyetlerin Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2008.
- Semiz, Muhammed Fatih, *Hulefâ-i Râşidîn'in İzdivaçları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Şırnak Üniversitesi Lisans Üstü Eğitim Enstitüsü, Şırnak, 2023.
- Soysaldı, Mehmet, "Peygamber Efendimizin Evliliklerinin Sebepler ve Hikmetleri", *Diyanet İlmî Dergisi*, 5/127-142, 2009.
- Söyler Edin, Merve, *Hiz. Âişe'nin Kişiliği ve Dindarlığı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Şahyar, Ayşe Esra, "Ümâme bint Ebû'l-Âs", *DİA*, İstanbul, 2012, 42/300-301.
- Taberi, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir (v. 310/923), *Tarihu't-Taberi*, (çev. Cemalettin Saylık), Ankara, 2019.
- Temir, Hakan, "Hiz. Peygamber'in Zifaf Gerçekleşmeden Boşadığı İddia Edilen veya Vefatıyla Boş Kalan Hanımlar", *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 8/587-593, 2018.
- Temir, Hakan, *Ebû Bekir*, ed. Ali Aksu, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Rektörlük Matbaası, Sivas, 2019.
- Toğuşlu, Serap, *Peygamber Evinin Hanımları: Hiz. Zeyneb Bint Cahş*, Siyer Yayınları, 2019.
- Tok, Mustafa Sami, *Hiz. Peygamber Dönemi Sonrası Siyasi Olaylarında Talha b. Ubeydullah ve Zübeyr b. Avvam*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, 2009.
- Uraler, Aynur, "Hiz. Sevde", *DİA.*, İstanbul, 2009, 36/584-585.
- Uraler, Aynur, "Ümmü Habibe", *DİA.*, İstanbul, 2012, 42/318-319.
- Uraler, "Ümmü Hakîm", *DİA*, İstanbul, 2012, 40/319-320.
- Uraler, Aynur, "Rukıyye", *DİA*, İstanbul, 2008, 35/219.
- Ülkü, Hayati, *İslam Tarihi*, Çelik Yayınları, İstanbul, 2016.
- Ünal, Zühdü, *Abdurrahman İbn Avf*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1991
- Vâkidî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer (v. 747-823), *Kitabü'l- Meğâzî*, Tahkik Marsden Jones, (çev. Musa K. Yılmaz), Harf Yayınları, İstanbul, 2014.
- Varol, M. Bahaüddin, *İslâm Düşüncesi ve Tarihinde Ehl-i Beyt*, TDV Yayınları, Ankara, 2018.
- Yaman, Ahmet, "Zihâr", *DİA*, İstanbul, 2013, 44/387-390.
- Yardım, Ali, "Esmâ bint Ebû Bekir", *DİA*, İstanbul, 1995, 11/402-404
- Yıldırım, Suzan, *Peygamber Evinin Hanımları; Hiz. Ümmü Seleme*, Siyer Yayınları, 2019.
- Yıldız, İbrahim, *Birbirleriyle Münasebetleri Ekseninde Asr-ı Saadette Aşere-i Mübeşşere*
Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum,

2020.

Yiğit, İsmail, “Hz. Osman”, *DİA*, İstanbul, 2007, 33/438-443.

Zehebî, Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman (v. 748/1348), *Siyeru A'lami'n-Nübela*, Beyrut, 1985.